

KÜRESEL SİYASET

Uluslararası İlişkiler Dergisi

Değişen

JEOPOLİTİK

Dengeler



Betül İbiş / Sedat Yıldız / Ali Şahin / Ayşenur Demir / Kevser Güdüoğlu / Ahmet Yiğit Kale / Aytaç Durmaz / Ozan Sabri Tuncer / Müjgan Işık /
Selim Özcan / Zuhâl Yılmaz / Emre Amir / Sezayi Yavuzant / Naciye Karakuş Kıvanç / Utku Kaygusuz

KÜNYE

İMTİYAZ SAHİBİ & GENEL YAYIN YÖNETMENİ

BETÜL İBİŞ

EDİTÖR

ALİ ŞAHİN

SEDAT YILDIZ

YARDIMCI EDİTÖR

AYŞENUR DEMİR

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

SEDAT YILDIZ

GRAFİK TASARIM

BETÜL İBİŞ

YIL

2023

SAYI

1

İLETİŞİM

kureselsiyasetmerkezi@gmail.com

HER HAKKI MAHFUZDUR.

DERGİDEKİ YAZI, FOTOĞRAF VE DİĞER GÖRSELLERİN İZİN
ALINMADAN VEYA KAYNAK GÖSTERİLMEDEN HER TÜRLÜ
ORTAMDA ÇOĞALTILMASI YASAKTIR.

İÇİNDEKİLER

**Başlar-
ken**

1

**JEOPOLİTİĞİN TARİHÇESİ VE AVRUPA BİLİM
TARİHİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ**

2

**KARA HAKİMİYET VE
KENAR KUŞAK
TEORİSİ**

5

**MODERN
İPEK YOLU**

7

**DEĞİŞEN JEOPOLİTİK
DENGELERDE
ABD
DEĞERLENDİRMESİ**

11

**MODERN
BAHARAT
YOLU**

10

**ASYA PASİFİKTE
YENİ JEOPOLİTİK DENKLEM:
ABD-HİNDİSTAN**

13

**DEĞİŞEN DENGELER
KARŞISINDA
AVRUPA BİRLİĞİ'NİN
BÖLGESELLEŞME
POLİTİKALARI**

15

**UKRAYNA KRİZİ VE
RUS JEOPOLİTİĞİ**

17

**YENİ PARA BİRİMİ,
TÜRKİYE VE BRICS**

20

**RUSYA FEDERASYONU-
AFRİKA İLİŞKİLERİ
DÜNÜ, BUGÜNÜ, YARINI**

21

**DÜNYANIN YENİ
ALTERNATİFİ: BRICS**

23

**TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI VE
ZENGEZUR KORİDORUNUN ÖNEMİ**

25

28

**DEĞİŞEN DÜNYA
JEOPOLİTİĞİNDE
İRAN**

**GÜÇ İNTİKAL TEORİSİ BAĞLAMINDA
ABD VE ÇİN İLİŞKİSİ**

31



KÜRESEL SİYASET M E R K E Z İ

Başlarken...



İlk kez 2021 yılı kış mevsimi faaliyete geçen Küresel Siyaset Merkezi, birkaç genç araştırmacı tarafından kuruldu. Hedefimiz Türkiye'de araştırma yapan genç sosyal bilimcilere alan açmak,

bölgesel ve küresel meseleler hakkında söyleyecek söz ortamı yaratmaktır. Nitekim aradan

geçen iki buçuk yıl içinde bunu başardık. Alanında uzman akademisyenlerle pek çok çevrim içi seminer düzenledik. Pek çok analiz ve raporu yayın hayatına kazandırdık. Bu süreç içinde oluşan yayıncılık tecrübesini de yeni bir dergi yayınlayarak taçlandırmak istedik. Bu doğrultuda 2023 biterken Küresel Siyaset Dergisi (KSD) ile siz okurlarımızın karşına çıktık.

KSD üç aylık dergi olarak yılda dört kez karşınızda olacak. Bu dergi her sayısında bir dosya

konusu ile siz okurlarımıza hizmet sunacak. İlk sayımızın kapak konusunu “Değişen Jeopolitik Dengeler” olarak çıkarmaya karar verdik. Bu sayı ile birlikte Ortadoğu'dan Afrika'ya, Asya'dan Avrupa'ya, dünya jeopolitiğindeki güç mücadelesini sizlere sunmaya çalıştık.

Siz okurlarımıza fayda sağlaması dileğiyle...

İyi Okumalar

Betül İbiş

Küresel Siyaset Merkezi Başkanı ve Genel Yayın Yönetmeni

“JEOPOLİTİĞİN TARİHÇESİ VE AVRUPA BİLİM TARİHİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Jeopolitik terimi, ilk defa İsveçli siyaset bilimci Rudolf Kjellén'in Statens som Livsform (Bir Yaşam Formu Olarak Devlet) adlı kitabında coğrafyanın politika ve uluslararası ilişkilere etkisini tanımlamak için kullanılmıştır. Bu yönüyle Kjellén, siyasi coğrafya çalışan Fredrich Ratzel ile beraber Alman jeopolitik ekolünün de kurucusu olarak değerlendirilmektedir. Kelime esas itibarıyla Yunanca'daki dünya/yer anlamına gelen γῆ (ge) ve politika anlamındaki πολιτική (politike) kelimelerinin birleşiminden ibarettir. Sanayi Devrimi ile beraber kademeli bir şekilde öneminin arttığı gözlemlenebilen bu görece yeni saha, daha çok devletlerarası ilişkilerde etkili gibi görünse de insanın kültürel evrimi boyunca karşılaştığı belirleyici unsurlardan biri olmuştur.

XIX. asrın ikinci yarısından itibaren demiryollarının, buharlı gemilerin ve telgraf hatlarının gelişmesiyle lojistik ve ulaşım kavramları, dünya politikasında değerlendirilmesi ve dikkat edilmesi gereken oldukça önemli bir husus olmuş, bu hususun incelenmesi için de her şeyden önce tahsilli coğrafyacılar ihtiyacı duyulmuştur. Jeopolitik kavramının hükümet politikalarında önemli bir yer edinmesini takiben kuvvetli siyasetçilere ihtiyacı duyulduğu kadar doğa bilimlerinin diğer dallarında çalışan araştırmacılara da ihtiyacı duyuluyordu. Bu doğrultuda Avrupa bilim tarihinin gelişimi, bilhassa akademilerin doğuşu ile jeopolitiğin bilimsel olarak önem kazanması birbirine paralel iki ayrı tarihi olay olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kökleri Ortaçağ'ın sonuna, hatta Klasik Yunan'a kadar uzanan akademilerin önemi, taşıdıkları özellikler açısından binlerce yıllık uzunluğa sahip bir sicimin parçaları olmalarından kaynaklıdır.

Avrupa üniversitelerinin kuruluşunda son derece etkili olan Hristiyan felsefesindeki kurumsallaşma, katedral ve manastırlar vasıtasıyla hayata geçirdiği formel eğitim üzerindeki etkisini "aydınlanmaya" ve hatta XIX. asra değin sürdürdüğünden Avrupa'nın pek çok yerinde bu kurumlara alternatif olarak akademi adındaki yeni "laik" ve bağımsız yapılar oluşmaya başlamış, bu yapılar bilimin ilerlemesindeki katkıları sebebiyle bir müddet sonra bizzat hükümetlerin de danıştığı resmi kurumlar haline gelmişti.

Bilim akademileri haricindeki akademik yapıları bir kenara koyduğumuzda, doğrudan doğa bilimlerinin çalışıldığı kuruluşların XVII. asırdan itibaren etkili olduğunu görmekteyiz. Örneğin; Almanya'da 1652 yılında Nationale Akademie der Wissenschaften, İngiltere'de 1660 yılında Royal Society, Fransa'da 1666 yılında Académie des Sciences, Rusya'da 1724 yılında Российская академия наук ve Avusturya'da 1847 yılında Österreichische Akademie der Wissenschaften adlarında çeşitli bilim akademileri kurulmuş, bu yapıların bilhassa coğrafya ve jeoloji departmanları jeopolitik kavramının siyasetin bir parçası haline gelmesine olanak sağlamıştı. Bu kavram üzerine politika geliştirecek siyasetçiler, akademiler vasıtasıyla bu hususta kendilerine destek olabilecek ve bu yeni sahayı kapsayıcı biçimde ele alabilecek insan gücünü karşılamış oluyordu. Keza bu yapılarla jeopolitik, sadece askeri birimlerle ilgili bir alan olarak düşünülmemeli, sivil politika ve bilimin ilişkisi olarak ele alınmalıdır.

XX. asırda tesis edilen jeopolitik, aslında XVIII. asırdaki siyasi coğrafya çalışmalarının bir devamı niteliğindedir. Zira 1734 yılında, jeopolitik henüz bir bilim olarak doğmadan önce, Montesquieu, Considérations sur les causes de la grandeur des Romains et de leur décadence (Roma'nın Büyüklüğünün ve Çöküşünün Sebepleri Üzerine Değerlendirmeler) adlı kitabında Roma'nın bir şehir devletinden imparatorluk haline gelmesinde coğrafyanın ne denli önemli olduğunu vurgulamıştır.



Keza 1748 yılında yayımladığı *De l'esprit des lois* (Kanunların Ruhü) adlı kitabında coğrafyanın beşeri idareler ve yasalar üzerindeki etkilerinde değinerek bunun son derece dikkat edilmesi gereken bir unsur olduğunun üzerinde durmuştur. 1750'li yıllara gelindiğinde, Turgot'un *Plan d'un ouvrage sur la géographie politique* (Siyasi Coğrafya Üzerine Bir Çalışma Planı) adlı çalışması ulus devletlerin doğuşuna giden süreçte coğrafya ve insan nüfusunun dağılımı arasındaki ilişki açısından son derece dikkat çekicidir. Fakat Turgot'un çalışması, dönemin akademisi tarafından kabul edilmediği için Fransız siyasi coğrafya ekolü uzun bir süre gelişme imkânı bulamamıştır.

Alman coğrafyacı Friedrich Ratzel'in 1897 yılında yayımladığı *Politische Geographie* (Siyasi Coğrafya) adlı çalışması II. Dünya Savaşı'nı hazırlayan süreci etkileyecek kadar önemlidir. Zira Ratzel coğrafyayı *Lage* (konum) ve *Raum* (alan) olarak iki ayrı kategoride inceleyerek ulus ve coğrafya arasında organik bir bağ kuruyordu. Bunlardan ikincisi olan *Raum*, Alman siyasi tarihinde NSDAP hükümetinin politikalarından biri olarak tanıtılan *Lebensraum*'a (yaşam alanı) öncülük eden kavramdır. Öyle ki Ratzel'in hazırlamayı planladığı *General Biogeography* adlı kitap bu konuyla doğrudan ilgili olup XX. asrın başında hemen hemen tüm Avrupa'da görülen bilimsel çalışmalarını etkilemiştir.

Özellikle tarihin antropoloji ve dil ile olan ilişkisi coğrafya ile bağdaş hâle getirildiğinden siyasi propaganda söylemi olarak kullanılan öjenik çalışmaların da temelini oluşturur. Tüm bu gelişmeler Avrupa siyasi tarihinin durumuyla da yakından ilgilidir. I. Dünya Savaşı'nın sonunda Almanya'nın oldukça güç bir hale düşmesi ve bu durumun yarattığı sosyolojik ortam bu tür faaliyetlerin destek bulacağı bir ortamı da beraberinde getirmişti. Ancak tüm bunlara rağmen Alman jeopolitik ekolü ile Nazi iktidarı arasındaki ilişki tartışmalıdır. Söylem olarak birbirlerine son derece yakın görünseler de Haushofer dâhil bazı coğrafyacıların parti ile yaşadığı anlaşmazlıklar Nazi iktidarı boyunca jeopolitik çalışmalarının kontrol altında tutulmasına sebep olmuştur.

Doğa bilimleri açısından Darwin ve Haeckel'in, sosyal bilimler açısından Mahan'ın çalışmalarından etkilendiği düşünülen Ratzel'in coğrafyayı bu şekilde yorumlaması, Fransız coğrafyacı Blache'in 1918 yılında *Principles of Human Geography* (Beşeri Coğrafyanın İlkeleri) adlı kitabını yayımlamasına neden olmuştur. Bu kitap, Avrupa siyasi coğrafya ve jeopolitik ekolünün bir tarafta İngiliz ve Fransız, diğer tarafta Almanlar olacak şekilde gruplaşmasına sebep olmuştur.

Kjellen'in yukarıda bahsedilen eserinin alanın yapıtaşı olmasının sebebi bu ayrımın yatmaktadır. Alman ekolünün jeopolitik kuramını daha askeri bir perspektiften alması jeopolitik çalışmalarının bu yönde gelişmesine neden olmuştur.

Almanya'nın 1870'lerden itibaren sanayiye ağırlık vermesi ve 1914 yılına kadar sürdürdüğü istikrarlı savaş başında Alman ordusunu Avrupa kara orduları arasında oldukça güzide bir konuma getirmişti. Almanya'nın Bismarck ile ivme kazanan başarısının arkasında, 1791-1831 yılları arasında Prusya ordusunda görev yapan, Carl von Clausewitz ve onun yetiştirdiği öğrencilerin idare ettiği *Preußische Kriegsakademie*'nin (Prusya Harp Akademisi) etkisi de oldukça büyüktü. Kuzey Avrupa'daki Alman-İngiliz çekişmesinin ikili arasındaki ilişkilerin "deniz gücü" üzerinden şekillenmesine neden olduğu dönemine eserlerinde açıkça görülmektedir. Savaşın sonra Haushofer gibi akademiye geçen komutanlar, Almanların yenilgisini coğrafi bilgilerindeki eksikliğe bağlayarak bu alandaki açığın kapatılması için çalışmaya başlamıştı. Almanya'da giderek artan bu türden yayımlar karşısında Fransız ekolü jeopolitik kavramını kendi hayatları için bir tür tehdit olarak algılıyordu.

Özetle, ülkelerin siyasi tarihleri boyunca karşılaştıkları çeşitli durumlar, coğrafi konumları, felsefi geçmişleri, akademik birikimleri ve etkilendikleri unsurlar göz önünde bulundurulduğunda bu türden farklılaşmaların olması son derece doğaldır. Burada önemli olan, kolonyal dönem başlamadan hemen önce dünya devletlerinin bilginin gücünü keşfetmesi ve bu güç sayesinde hedeflerini gerçekleştirebilme farkındalığını edinmiş olmasıdır. Bu farkındalığın oluşmasında yukarıda da bahsedildiği üzere XVI. asırdan gelen bilgi birikiminin etkisi yadsınamaz. Hatta bu süreci çok daha önceye, XII. asra kadar indirmek mümkündür ki XVIII. asırdan önce yaşanan, Avrupa'nın (ve dünyanın) tüm modern bilimsel birikimini borçlu olduğu "Bilim Devrimi ve Aydınlanma" gibi olaylar bu tespiti doğrular niteliktedir.

SELİM ÖZCAN

KARA HAKİMİYET ve KENAR KUŞAK TEORİSİ

John Mckinder, kara hakimiyet teorisinin temellerini oluşturan İngiliz coğrafyacı ve akademisyendir. Bu teorisiyle dünya coğrafyasının temel olarak uluslararası arenada belirleyici coğrafi alanları vurgulamıştır. Mckinder, dünyayı bir dünya adası olarak tanımlar ve adayı bölgelere ayırır. Ona göre dünya kalpgâh (pivot alan), iç hilal ve dış hilal 3 bölgeden oluşmaktadır. Kalpgâh (hearthland) avrasyanın iç kısımlarını içerir ve büyük ölçüde Rusya, orta asya ve bazı avrupa bölgelerini kapsar.

Mckinder'a göre kalpgâh'a sahip olan ülkenin dünya adasını ve denizleri kontrol etme potansiyeli vardır. "İç hilale hükmeden, Kalpgâh'a egemen olur, Kalpgâh'a egemen olan Dünya Adası'na egemen olur, Dünya Adası'na hükmeden dünyaya egemen olur." Stratejisini benimser ve ifade eder. Mckinder bu bölgenin önemi nedeniyle çatışmalara neden olunabileceği düşünülmektedir, ona göre kalpgâh kontrolü rekabet eden güçler arasında gerçekleştirilebilir.

Bu bölgelerin önemi zaman içinde olan değişimlere bağlı olarak karmaşık ve dinamik bir işleyişe sahip olmasından kaynaklı dünyanın kalbini tek bir bölgeye veya ülkeye yüklemek elbette doğru olmayacağı gibi bu teori hakkında bilgi sahibi olmak uluslararası ilişkilerde incelemelerde fikir alt yapısı sağlayacaktır. Mckinder'ın teorisine göre bölgeyi değerlendirecek olursak; Rusya, kalpgâhın önemli bir parçasını oluşturmaktadır bu ülke mckinder'a göre uluslararası ilişkilerde rol belirleyici bir oyuncudur. Rusyanın konumu, enerji kaynaklarına erişimi ve askeri gücü bölgede etkisini hissettirmesine olanak tanır.

Çin'e bakacak olursak bölgede etkin kılacak birçok önemli başlığa sahip konumdadır. Nüfus, coğrafik olarak büyük bir alana yayılması, ekonomik ve askeri güç önemli kılan etkenlerdendir. Ülkenin "Bir kuşak, Bir Yol" girişimi bölgedeki etkinliğini artırma uğraşlarını göstermektedir.



Orta Asya'daki cumhuriyetlere bakacak olursak bölge enerji kaynakları bakımından zengin bir bölgedir. Bölge gerekli bağlantıları kurabilirse ticaret hacimlerini büyütürken kalpgâh bölgesinde sağlam konum elde edebilirler. Bölgede enerji kaynakları büyük bir öneme sahiptir bir ülke enerji kaynaklarına erişimi rahat ve söz sahibiye uluslararası sistemi etkileyecek öneme sahip olur.

Kenar Kuşak Teorisi, Nicholas J. Spykman

Bu teori coğrafi sınırları aşarak geniş bir etki alanı kurma çabasını bize anlatır. Kenar kuşak bir ülkenin ana kara parçasının yakınında sınırlarında yer alan bölgeleri ele alır şöyle ki ülke kenar bölgelerinden aşarak genişleme istegindedir. Buradaki genişleme toprak sahibi olarak değil ticaret yollarına, enerji kaynaklarına erişim, askeri güç ve kültürel etki sahibi olma gibi amaçlara hizmet edebilmektedir.

Teorinin mimarı spykman olmasada fikrimce spykman teorieye ciddi katkılar sunmuş ve ilerletmiştir. Bu teoride odaklanacağımız temel nokta Rimland teorisidir. Spykman bu terimi dünya adasının kıyı bölgeleri ifade etmek için kullanmıştır. Bu alan Avrupadan başlayarak, güney asya, orta doğu ve doğu asyaya kadar uzanmaktadır. Spykmana göre bu bölge stratejik anlamda büyük bir öneme sahiptir bunun nedeni ise deniz gücü, ticaret yolları, enerji kaynakları ve değerli madenlerin keştiği bir konumdur bu da büyük güç rekabetinin dönmesi için uygun bir zemin hazırlamıştır. Spykman bölge için rimlandi kontrol eden avrasyayı kontrol eder, avrasyayı kontrol eden ise dünya adasını kontrol eder gibisinden ifade ederek bölgenin önemini vurgulamıştır. Spykman, hollandalı-amerikalı bir stratejisttir fikirlerinin temelinde ABD'nin dış politikasına yönelik fikirler vermiştir. Eserleri soğuk savaş döneminde ABD stratejik düşüncesini etkilemiştir.

Spykman'a göre Rimland bölgesinde hiçbir ülke tek başına kontrol sahibi olmamalı bu bölgede güç dengesi savaşta daha iyi sonuçlar doğuracaktır.



JEOPOLİTİK PERSPEKTİFTEN TÜRKİYE

Türkiye bulunduğu bölgede uluslararası sistemin güç merkezlerini etkileyecek konuma sahiptir. Bu bölgede sürekli ve çok yönlü ve güç çatışmalarının yaşandığı kritik bir coğrafi bölgeye sahiptir. Türkiye konum olarak Avrupa, Afrika ve Asya kıtalarının arasında köprü konumundadır. Bu ülkelerin fiziki, ekonomik ve kültürel çıkarları Türkiye üzerinde çakışmaktadır. 'Türkiye Asya ile Avrupayı birleştiren, Avrupa'dan İran ve Ortadoğu'ya giden karayollarının, Akdeniz'le Karadeniz'i birleştiren deniz yollarının üzerinde bulunması ve doğu illerinin Kafkasya'ya kadar sokulmuş olması nedeniyle jeopolitik ve stratejik önemi olan bir konuma sahiptir.

Türkiye konum olarak enerji ve maden kaynaklarına sahiptir sahip olmasada rezerve sahip bölgelere yakındır. Ortadoğu da petrole, Orta Asya da ise stratejik madenlere yakındır. 'Türkiye, genç ve dinamik nüfus potansiyeline, zengin yeraltı ve yerüstü kaynaklarına sahip, dünyada besin ihtiyaçlarını karşılayabilen ve ihtiyaç fazlası ürün sağlayan nadir ülkelerden biridir. Ayrıca maden zenginliği bulunan bir ülkedir. Geleceğin madeni olarak adlandırılan bor madeninin dünyada en büyük rezervi Türkiye'de bulunmaktadır. Türkiye, dünya coğrafyasında ılıman iklim kuşağında yer alması nedeni ile aynı anda dört mevsim birden yaşayabilir. Bu nedenle yaz ve kış turizmi değerleri bakımından değerli bir konumdur.

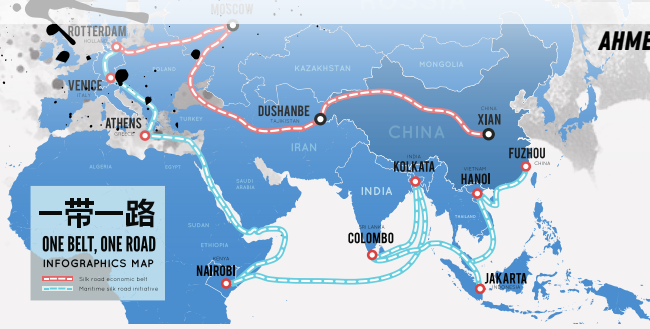
Jeopolitik durumunu değerlendirecek olursak Türkiye konum olarak rımland bölgesinde bulunmaktadır. Bu bölgede spykmana göre bir ülke tek başına güç sahibi olmamalı burada güç dengesinin daha iyi olacağını savunmuştur. Rımland teorisinden bağımsız olarak düşünecek olursak Türkiye konum itibarıyla önemli bir konumdur. Bu yüzden bu bölgede gerekli doneleri kullanılabilirse uluslararası sistemde söz sahibi olabilir ve güç dengelerinin belirlenmesinde etkin bir anahtar olabilir. Türkiye dış politikada sosyal, kültürel, ekonomik ve askeri yönden aktif olmalıdır. Türkiye'nin bölgede olan çatışma ve savaşlarda tarafsızlık izlemesi bölgenin dengesi için doğru bir tercih olacaktır. Bunun dışında sosyal ve kültürel alanda aktif olması yumuşak güç anlamında bize ciddi katkı sağlayacaktır. İkili veya çok taraflı ilişkilerde enerji ve maden kaynakları olan ülkelerle sıcak anlaşmalar yapması ve konumu kullanarak bunların taşınmasında köprü rolü oynaması ülkeyi ekonomik anlamda ferahlatacaktır. 4 mevsimin yaşanması ülkeyi turizm yönünden çekici kılmasını da kullanarak turizm sektörünü daha aktif kılması fayda sağlayacaktır.





MODERN İPEK YOLU

AHMET YİĞİT KALE



M.Ö. 2.yy. ile M.S. 14. yy. sonu arasında İpek Yolu, içinden geçtiği birçok imparatorluğun ve hanedanlığın zenginleşmesine neden olmuştur. Ticaretin doğrudan bir sonucu olarak insanlar binlerce kilometre uzakta geliştirilmiş mallara, fıkirlere ve teknolojilere erişme imkânı bulmuşlardır. Çin Halk Cumhuriyeti Başkanı Şi Çinping'in ise tarihi İpek Yolu'nu tekrardan hayata geçirmek amacıyla 7 Eylül 2013'te Orta Asya ve Güney Asya ülkelerine gerçekleştirdiği bir dizi ziyaret sırasında Kazakistan Nazarbayev Üniversitesi'nde 'Modern İpek Yolu' projesini duyurdu. Çin-Roma medeniyeti birliği olarak da yorumlanan bu proje, İtalya'nın da iş birliği ile 2049 yılında bitmesi planlanıyor. Çinping, bu projeyi açıklarken ASEAN (Güney Doğu Asya Ülkeler Birliği) ile olan iş birliğini güçlendirmek ve 21.yy. Deniz İpek Yolu'nu ortaklaşa inşa etmek için hazır olduklarını belirtmiştir. Ağustos 2017 yılında proje kapsamında iş birliği imzalayan ülke ve uluslararası kuruluşların sayısı 69'a ulaşmıştır.

PROJENİN TEMEL İLKELERİ

Modern İpek Yolu girişiminin öncelikli olarak Çin'i, dünya ekonomisine iyiden iyiye entegre etme amacı taşıdığını söyleyebiliriz. Daha da açık bir şekilde ifade etmek gerekirse politik ilişkilerin desteklenmesi, uzak yerler arasındaki bağlantıların daha iyiye evrilmesi, ticaretle oluşan engellerin en aza indirilmesi hatta hiç oluşmaması, birbiriyle daha bir uyum içinde olan finansal piyasalar ve insandan insana olan bağlantıların, iletişimlerin, oluşturulmasını içeren beş ana hedefi içermektedir. Bu beş temel ilke şöyledir; parasal dolaşımın arttırılması, karayolu bağlantılarını geliştirmek, engelsiz ticareti teşvik etmek, politika iletişimini hızlandırmak, insanlar ve toplumlar arasındaki iletişimi arttırmak.

GÜZERGÂH

Modern İpek Yolu'nun, Çin'in Xian şehrinden başlayarak kara yolu vasıtasıyla Moğolistan ve Kazakistan'dan geçerek Rusya ve İran kollarından ayrıldıktan sonra Avrupa'ya ulaşması hedeflenmektedir. Bu karayolu üç ana hatttan oluşmaktadır. Birinci hat, Orta Asya ülkelerinden ve Rusya'dan geçerek Çin Halk Cumhuriyeti'ni Avrupa'ya bağlıyor. İkinci hat Orta Asya ve Batı Asya ülkelerinin üzerinden Çin'i Körfez bölgesine ve Akdeniz bölgesine bağlıyor. Üçüncü hat ise Çin'den Güney Asya'ya yani Hint Okyanusu'na geçmektedir. Projenin deniz bağlantıları ise Güney Çin Denizi'nden Endonezya'ya ve Hint Okyanusu'na, oradan Kenya'ya, ardından Kızıldeniz'i geçerek Akdeniz'e ve dolayısıyla Avrupa'ya ulaşmaktadır.



JEOPOLİTİK ETKİLER

Birbiriyle çok uzak coğrafyalar olmasının yanında Batı uygarlıklarının, Uzak Doğu, Orta Doğu ve Akdeniz coğrafyalarıyla arasındaki ilişkilerinin geçmişi, Çin ve Hindistan'la yapılan ticaretin gelişmesiyle çok daha eskiye dayanmaktadır. İpek ve Baharat Yolları aracılığıyla gerçekleşen bu ticaret, M.S. 5 ve 6. yy.'larda Orta Doğu Akdeniz üzerinden Avrupa'ya ulaşarak bölgenin ekonomisini yükseltmiş, ticaretin gerçekleştiği diğer coğrafyaların da zenginleşmesine sebep olmuştur.

Tarihî İpek Yolu, kıtalar arası transferi sadece kara yolu ile sağlıyordu. Ancak bu yeni proje ile ticaretin kara, demiryolu, deniz ve hava yolundan gerçekleşmesi planlanmaktadır. Zira; Modern İpek Yolu projesi çerçevesinde Türkiye'de dahil olmak üzere pek çok ülke; ulaşım, kargo, altyapı, enerji, iletişim, gümrük, yazılım, ticaret, endüstriyel üretim, e-ticaret ve denizcilik alanlarında birçok proje ve planlara imza attı ve atmaya devam etmektedir. Hat üzerinde bulunan ülkelerin hem Çin ile hem de kendi aralarında ekonomik ve siyasi ilişkilerinin daha da gelişmesi sağlanacaktır. Diğer taraftan bakıldığında İpek Yolu hattındaki ülkeler diğer küresel güçlerin sert politikalarından bağımsız olarak alternatif hareket kabiliyetine sahip olacaktır.

EKONOMİK ETKİLER

Projedeki ülkelere bakıldığında genel olarak gelişmekte olan ülkeleri içerdiği görülmektedir. Bu kapsamda söz konusu ülkelerin dünya genelinde yaklaşık 21 trilyon dolarlık bir ekonomik dilimi oluşturduğunu söyleyebiliriz. Buna değinerek Modern İpek Yolu projesinin ciddi bir ekonomik gücü barındırdığı anlaşılmaktadır. Çin, Avrupa'ya bağlanırken; kara, deniz ve demir yolu ulaşımındaki uyumunun sağlanması, küresel ticaret yollarına çeşitlilik kazandırılması ve ulaşım sürelerinin kısaltılarak yapılacak harcamaların azaltılması hedefler arasındadır. Dünya nüfusunun yaklaşık 4,5 milyarını kapsaması ve dünya ekonomisinin yaklaşık 1/3'ünü oluşturması bu projenin önemini ve küresel düzeydeki statüsünü daha da artmaktadır. Ayrıca projenin başlangıcından günümüze yaklaşık 304 milyar dolar harcama yapıldığı da göz ardı edilmemelidir. Proje tamamlandığında Global Gross Domestic Product (Küresel Gayri Safi Yurtiçi Hasıla)'e 22 trilyon dolar değerinde katkı sunacak. Buda Global GDP'nin %20'sine tekabül ediyor. Global GDP'nin ise 80 trilyon dolar seviyelerinde olduğu tahmin ediliyor. Projenin ne kadarlık bir istihdam sağlayacağı hakkında kesin tahminler bulunmamakla birlikte, İpek Yolu'nun geçtiği bölgelerde ekonominin yükselip yükselmeyeceğini bize zaman gösterecektir.

BEKLENTİLER

Güzergâhta bulunan ülkelerin küresel ekonomiyle uyumunun sağlanması planlanırken aynı zamanda ülke içi refahın arttırılabileceği bir vizyon da sunulmuştur. Doğu'dan Batı'ya uzanan projeye yönelik başlatılan çalışmalar, hem güzergâh üzerindeki ülkelere sermaye akışı sağlamayı hem de bu ülkelerde istihdamı arttırmayı hedeflemektedir. Ülkelere altyapılarını geliştirme ve bununla birlikte daha büyük bir ekonomiye sahip olma imkânı vadetmektedir.

Orta Asya ülkelerinde devlet merkezli güvenlik değil de insan merkezli bir güvenlik ihtiyacıdır. Bu yüzden Modern İpek Yolu projesi o bölgeyi dini veya kültürel bir birleşmeyle değil de refah, güvenlik, ekonomik refah, demokrasi gibi erkenlerle 'işlevsel bir bölge' haline getirmeyi amaçlamaktadır.

Bu proje ile Orta Asya'da sadece Çin'in ve Hindistan'ın uluslararası ticaret yapmadığı, diğer Orta Asya ülkelerinin de ticaretini uluslararası hale getireceği bir çalışmadır. Proje ile ulaşım ağları, enerji ağları ve telekomünikasyon yoluyla uluslararası entegrasyon hedeflenmektedir. Bu iki girişim, Çin tarafınca daha sonra 'Bir Kuşak Bir Yol' olarak isimlendirilmiştir. Burada kuşak, İpek Yolu Ekonomik Kuşağını; yol ise 21. yüzyıl Deniz İpek Yolu'nu ifade etmektedir. Yeni İpek Yolu projesi ile mevcut lojistik imkanlarla bile ulaşılması zor noktalara gidilmesi hedeflenmektedir. Fakat projenin vizyonu bununla birlikte birçok iletişim ve gelişim aşamasını da beraberinde getirmektedir.

YAŞANILABİLECEK SORUNLAR

Projenin uygulanabilmesinin ve ilerleyebilmesinin önünde Doğu Avrupa'da yaşanan Ukrayna-Rus Savaşı, karışıklığın ana merkezi olan Orta Doğu'da ise Irak ve Suriye gibi siyasi polemikler nedeniyle zorluklar bulunmakta. Bunun yanında Pakistan, İran ve Afganistan ise hem ekonomik hem de siyasal istikrarsızlıklarla mücadele etmektedir. Doğu Akdeniz'de son dönemlerde meydana gelen gerilim içerikli gelişmeler İpek Yolu girişiminin önündeki engellerden bazılarıdır. Diğer engel teşkil edecek hususlardan biri ise Tarihi İpek Yolu'nda olduğu gibi Sincan Uygur Özerk Bölgesi yani Müslüman Türklerin yaşadığı Doğu Türkistan. Doğu Türkistan'da yaşanan sorunlara Çin tarafından halen son verilmemiş ve çözüme kavuşturulmamış olması Türkiye'nin bu projeye bakışında sorun teşkil edebilir. Bunun yanında 'Rusya'nın arka bahçesi' olarak kabul edilen bu bölgede sadece enerji kaynakları barınmıyor. Bu bölge Yeni İpek Yolu'nun doğu ve batı arasındaki ticaret ağlarını da birbirine bağlıyor.

TÜRKİYE ve TÜRK DÜNYASI'NIN PROJEDEKİ KONUMU ve ÖNEMİ

İpek Yolu'nun Türkiye açısından en önemli koridoru; Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ile Bakü-Tiflis-Kars demir yolu projesinin oluşturduğu 'Orta Koridor' olarak göze çarpmaktadır. Türk Koridoru olarak da adlandırabileceğimiz bu yol Pekin'den Londra'ya kadar uzanan Modern İpek Yolu projesinin ana damarlarından birisidir. Bu yol tamamlandığında dünya dengelerini etkileyeceği belirtilmektedir. Çünkü bu hat, üç kıtayı birbirine bağlayan modern ticaret, ulaşım ve lojistik yolu olacaktır. 2020'deki Karabağ Zaferi, bu koridorun Türkiye ile Orta Asya Türk Cumhuriyetleri arasındaki bağı daha da sağlamlaştırmıştır.

MODERN BAHARAT YOLU

DENGE-TİCARET-İŞ BİRLİĞİ

HİNDİSTAN
BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ
SUUDİ ARABİSTAN
ÜRDÜN
İSRAİL
GKRY
YUNANİSTAN
AVRUPA

ekonomi
kordior

MÜJGAN IŞIK

Hindistan, son yıllarda dünyada en çok büyüyen ülkelerden biri haline gelmiştir. Nüfus ve altyapı bakımından var olan imkanları giderek artan Hindistan'ın elde ettiği kazanımlardan diğer devletler de bir şekilde faydalanmak istemektedir. Bunlara ek olarak Hindistan, Çin'e karşı bir dengeleyici olarak görülmektedir. Tüm bu avantajların farkında olan Hindistan da oyunu kurallarına göre oynayarak yeni atılımlar yapmış ve açıklamalarıyla dünya gündemini şekillendirmeyi başarmıştır. 9-10 Eylül 2023 tarihinde Hindistan ev sahipliğinde yapılan G-20 Zirvesi'nde var olan jeopolitik dengelerin hareketlenmesine neden olan açıklamalar yapıldı. Ev sahibi Hindistan, Modern Baharat Yolu olarak da isimlendirilen fakat asıl adı 'Hindistan-Ortadoğu- Avrupa Ekonomik Koridoru' projesini dünyaya duyurdu. Bahsedilen koridorun kurulması için Hindistan, ABD, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Fransa, Almanya, İtalya ve Avrupa Birliği arasında bir Mutabakat Zaptı imzalandı. Bu açıklama ve devletler arasında atılan imzalar sonrasında dünya gündeminde yeni koridor hakkında tartışmalar ve analizler yapılmaya başlandı.

Hindistan- Ortadoğu- Avrupa Ekonomik Koridor'u Hindistan'ın Mumbai şehrinde başlayarak Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan, Ürdün üzerinden İsrail'in Hayfa Limanı'na ulaştıktan sonra Güney Kıbrıs Rum Yönetimi üzerinden Yunanistan'da bulunan Pire Limanı'na bu limandan sonra da Almanya'nın Hamburg Limanı'na ulaşarak tüm Avrupa'ya dağılacaktır. Koridorun 2033 yılında açılması planlanmaktadır. Bahsi geçen koridorda deniz ve demir yollarının ağırlıklı olarak kullanılmasından dolayı taşıma maliyetlerinin azalacağı düşünülmekte ve bir avantaj olarak görülmektedir. Hindistan'ın açıklamalarından sonra çok sayıda soru cevapsız ve belirsiz kalmıştır. Önemli sorulardan biri Hindistan'ın bu hamlesi Çin'in Kuşak Yol Projesi'ne bir alternatif mi yoksa bir rekabet aracı olarak kullanılacağıdır. Dünyadaki lojistik ağlarında ortaya çıkan herhangi bir sorunda tüm ülkelerin sorundan doğrudan etkilendiği görülmektedir ve tek bir lojistik koridorun varlığındansa birden fazla seçeneğin olması ortaya çıkabilecek olan sorunların en aza indirilmesine yardımcı olabileceği düşünülmektedir.

Bu düşünceden yola çıkarak bazı analistler Hindistan'ın bu koridoru alternatif bir yol için kullanacağını düşünmektedir. Rekabet aracı olarak gören kesim ise Çin'i dengeleyici ülke olarak Hindistan'ın bir hamle yaptığı görüşündedir. Koridor'un G-20 Zirvesi'nde duyurulmuş olması, yakın zamanda Hindistan'ın da üyesi olduğu BRICS tarafından yine gündemi hareketlendiren açıklamalar yapılmış olması da manidar olarak görülmektedir. Türkiye'nin Koridor dışında tutulması da soru işaretlerinden biri. Türkiye'nin kasıtlı olarak mı proje dışında bırakıldığı yoksa mali, siyasi, ekonomik, altyapı konuları yüzünden mi projeye dahil edilmediği konuşulmaktadır.

Modern Baharat Yolu hayata geçirildiğinde Çin'in önemi azalıp devletler Hindistan'a daha fazla yatırım yapacak mı? Hindistan'ın bu atılımıyla Çin'in dengelenmesi sağlanabilir mi? Koridor üzerinde bulunan devletler ekonomik, siyasi olarak ne şekilde etkilenirler? Dünyada lojistik anlamında gerçekten bir rahatlama ve alternatif yol durumu olur mu, olursa katkıları hangi ülkelere hangi sektörlerle daha fazla olur? Tüm bu soruların cevabını ilerleyen aylarda ve yıllarda daha net göreceğiz. Daha çok güncel bir konu olmasından kaynaklı olarak projenin sonuçları hakkında tüm dünyada bir belirsizlik görülmektedir.

Yakın zamanda yaşanan Aksa Tufanı Operasyonu var olan belirsizliklere yeni soru işaretleri ve belirsizlikler eklemiştir. Koridor'a dahil olması planlanan İsrail'de yaşanan bu gelişmeler İsrail'in koridorda bulunan yerini etkileyecek mi? Devletler bu durumda nasıl bir duruş sergileyecekler ayrıca merak konusu. Her an yeni gelişmeler yaşanan dünya gündeminde hem koridorun geleceği hem de yaşanan operasyonun diğer devletlere ve bölgeye olacak etkileri tartışılmaya devam ederken olay henüz çok güncel olduğu için net ve doğru bilginin alınabildiği de ayrıca sorgulanmaktadır. Koridor hakkında doğru bir analiz yapılabilmesi için ilerleyen günleri hatta ayları beklememiz gerekebilir.



Anadolu Ajansı

NACİYE KARAKUŞ KIVANÇ

DEĞİŞEN JEOPOLİTİK DENGELERDE ABD DEĞERLENDİRMESİ

Günümüz modernleşen dünyada jeopolitik düzen her geçen gün değişmektedir. Jeopolitik kavramı 19. yüzyılın sonundan itibaren ulus-devletler ve siyasi coğrafyaları tanımlanmak için kullanılmıştır. 2. Dünya savaşı ve soğuk savaşın sona ermesiyle dünya güç oranı ciddi bir değişime uğramıştır. Amerika, dünya genelinde politik, ekonomik ve askeri açıdan güçlü bir konuma sahip olan önemli bir ülkedir. Ancak son yıllarda küresel dengelerde değişiklikler yaşanmakta ve diğer ülkelerin artan ekonomik gücü ve bölgesel etkileri göz önüne alındığında, Amerika'nın pozisyonu tartışmalı hâle gelmektedir. Günümüz jeopolitik ve küresel değişimine bakıldığında Atlantik'ten Asya kıtasına doğru yani Batı'dan Doğu'ya doğru önemli bir güç kayması yaşanmaktadır. Peki bu güç kaymasında Amerika Birleşik Devletleri için ne ifade etmektedir. Şüphesiz bu güç kaymasında en etkili faktör Asya kıtasındaki ekonomik, siyasi ve askeri gelişmeler ile özellikle Çin'in dünya siyasetindeki rolü ve ekonomik meydan okumasından kaynaklanmaktadır.

Çin'in yükselen ekonomisi küresel ve jeopolitik dengeleri değiştirmiştir. Aynı zamanda Bölgesel otoritelerin yükselişi özellikle Rusya, Hindistan, Brezilya, ve Güney Afrika gibi yeni yükselen ekonomiler, politik ve bölgesel olarak daha fazla önem kazanmaktadır. Özellikle Asya kıtası bugün dünya nüfusunun %75'ini oluşturmaktadır. Dünyanın en yoğun nüfuslu yeri olan Asya'da mil kare başına Güney Kore'de 1,303, Hindistan'da 993, Japonya'da 870, Filipinler'de 866, Endonezya'da 391 ve Çin'de 367 kişi düşmektedir (Shambaugh, 2022, s. 7). Sadece bu toplumlar değil Asya kıtasında yer alan Türkiye, İran ve diğer Türk devletleri de gerek ekonomide gerekse askeri anlamda kendisini geliştiren ülkelerdir. Bu bakımdan ABD kendi çıkarları doğrultusunda bu ülkeler ile olan bağlantısını değiştirmek zorunda kalmıştır.

Küresel Askeri Güç, Risk Algısı ve Teknolojik Gelişmeler



Günümüzde teknolojik gelişmeler sonucunda gelişen silah üretimleri nükleer ve kimyasal silahlar küresel ve jeopolitik dengeleri değiştirmektedir. Büyük güç ABD'nin yanı sıra Çin, Rusya, İran Kuzey Kore gibi ülkeler silah teknolojilerinde gelişmektedir. Sadece silah teknolojisi değil aynı zamanda cep telefonu, lojistik ve teknolojik aletlerin geliştirilmesi, Çin ve Hindistan'ın önemli pazar haline gelmesi ABD'nin bu ülkeleri tehdit olarak görmesine sebep olmuştur. Aynı zamanda Asya kıtası menşeli Alibaba, Samsung ve Huawei gibi dünya liderliği oynayan firmaların Amazon, Apple gibi firmalarla yarışması ABD'nin süper güç olma kriterlerini düşürdüğü gözlemlenebilir. Bu gelişmeler zamanla ABD yöneticilerinde risk algısı kavramını doğurmuştur. Nitekim ABD, Çin ve Rusya'yı büyük tehdit olarak algılamaktadır.

ABD'nin Asya kıtasına bakış açısında Çin ve Rusya dışında tehdit olarak gördüğü ülkelerden biri İran diğeri de Kuzey Kore'dir.

Nitekim bu doğrultuda en son yayınladığı "Kitle İmha Silahlarıyla Mücadele Stratejisi" İran ve Kuzey Kore'yi daimi tehdit olarak adlandırırken, Çin'in gelişen teknoloji ve ekonomisine binaen artan tehdit unsuru olarak görmektedir.

Ayrıca yine bu belgede daimi rakibi Rusya'yı ise akut tehdit olarak nitelendirmektedir. Halihazırda İran'ın nükleer silahının bulunmadığını ama her an nükleer araç üretecek hammaddeye sahip olduğu vurgusu da dikkate değerdir. Aynı zamanda ABD Enerji Enformasyon İdaresi'nin (EIA) on verilerine göre ticari ham petrol stoklarında yaklaşık 2 milyon 200 bin varil azalma meydana gelmiştir. Bu ham petrolün çıkarıldığı ülkeler ile ABD arasındaki stratejileri etkilemektedir.

Çin'in Bir Kuşak, Bir Yol Projesi ve ABD'nin Projeye Bakışı



Çin tarafından başlatılan ticaret ve uluslararası alt yapıya sahip olan bu proje “21. Yüzyılın İpek Yolu” olarak da adlandırılmaktadır. İpek yolu Alman coğrafyacı Ferdinand Von Richthofen tarafından Çin'den Avrupa'ya getirilen İpek için bu adlandırmayı yapmıştır. Daha sonraları sadece ipek değil birçok malın yanı sıra Kültürel bir yol olmuştur. Buna binaen de Çin'in tasarladığı bu proje hem tarihsel bir alt yapı hem de gelişen ve küreselleşen dünya düzeni için alternatif güvenli yollar inşa etmeyi amaçlamaktadır. Tarihsel motivasyonları olan söz konusu proje, bir yandan Çin ekonomisinin ihtiyaç duyduğu enerji ve hammadde kaynakları ile ulaşım yollarını güvence altına almak; diğer yandan da ABD-Çin küresel rekabetinde alan kazanmak anlamına gelmektedir.

Bu projeye tepki gecikmeden ABD başkanı Joe Biden'den ilk kez 26 Mart 2021 günü İngiltere Başbakanı Boris Johnson'u arayarak “Çin'in yeni projesine karşılık alternatif alt yapıya sahip proje bulmamız gerekiyor” demiştir. Daha sonraları Japonya ile Pasifik'te bir proje planı olduğunu söylemiştir. Eski başkan Donald Trump'ta görev süreci boyunca “Kuşak, Yol” projesi üzerinde çok durmuş ama bu konuda başarılı olamamıştır. Bu projenin güzergahlarına bakılacak olursa;

- Çin-Merkez ve Batı Asya
- Çin-Moğolistan-Rusya
- Çin-Hint Yarımadası
- Çin-Pakistan
- Çin-Bangladeş-Hindistan- Myanmar

Şeklinde görmektedir. Türkiye ise bu projede Orta koridor diye adlandırılan Çin-Merkez Asya-Batı Asya içerisinde yer almaktadır. Birçok Türk ülkesinin proje kapsamında yer alması bu ülkelerin gelişmişlik düzeyini arttıracaklarını göstermektedir. Amerika ise böyle bir durumu isteyecek en son ülkedir.



Küresel Gayrisafi Yurt İçi Hasıla Değerlendirmesinde ABD

Gayri safi yurt içi hasıla, bir ülke veya ülkeler tarafından belirli bir zaman diliminde üretilen ve satılan tüm nihai malların ve hizmetlerin piyasa değerinin parasal bir ölçüsüdür. Kişi başına düşen GSYH ise, GSYH'nin nüfusun ortalamasına bölünmesiyle hesaplanmaktadır. Böylelikle ülkelerin enflasyon farkları ve yaşam standartlarının maliyetleri ortaya çıkmaktadır. Dünya'da Amerika'dan sonra Asya'nın dinamosu olan Çin, son 30 yılda %10'un üzerinde ortalama GSYH büyüme oranı yakalamıştır. Çin'in desteklediği liberal yatırımlar, yeni fabrikalar, dış ticaret hacmi, özel işletmelere verdiği teşvikler gelişmesine katkı sağlamıştır. Bununla beraber küresel ekonomi, 2021 yılında birçok zorlukla karşı karşıya kalmasına rağmen aynı yıl içinde %6,1 oranında büyümüş (Ross, 2022) ve hızlı bir toparlanma sürecine girmiştir. 2021 yılı içinde Çin ve Avustralya %3, ABD %3,1, Avrupa ve dünya %5,2 oranında büyüme gerçekleştirirken Asya %6,9, Çin %8,2, Hindistan ise %8,8 oranında büyüme kaydetmiştir (blackrock.com, 2022).

Değişen Jeopolitik ve Küresel dengeler sonucunda Amerika bugün hala süper güç statüsünü korumaya devam etmektedir. İkinci Dünya savaşı ve Soğuk savaş sonrasında SSCB'nin yıkılmasıyla Amerika başat ve egemen güç konumuna geçmiştir. ABD tek başına neoliberal ekonomi ve endüstriyel kapitalizm ideolojisini tüm dünyaya yayma çabasına girmiştir. Fakat 21. Yüzyıla gelindiğinde Asya ekonomilerinin yükselişi özellikle Rusya ve Çin, Amerika'nın adeta yeni rakibi haline gelmiştir. Diğer Asya ülkelerinde ise özellikle Türkiye, İran, Kuzey Kore, Hindistan gibi ülkeler gelişen ekonomi ve teknoloji ile Asya'nın Batı ülkelerinden daha güçlü hale gelmesinde etkili rol oynamaktadır. Sonuç olarak tarihte dengelerin sürekli değiştiği dünya düzeninde yeni süper güç Çin mi olacak yoksa ABD süper güç olma statüsünü devam ettirecek mi? Bu soru önümüzdeki yüzyıllarda kayıtlara nasıl geçer henüz bilinmez.

ZUHAL YILMAZ

ASYA PASİFİKTE YENİ JEOPOLİTİK DENKLEM: ABD-HİNDİSTAN

Dünyanın en eski ve en büyük demokrasilerinin eşsiz dostluğu...

ABD üst düzey yetkilileri Hindistan ve ABD ortaklığını bu şekilde niteledi. Hindistan Başbakanı Narendra Modi'nin 21 Haziran 2023'te Washington'a yaptığı ziyaret iki ülkenin işbirliği için önemli bir el sıkışma seansı olmuştur. Modi "Bu özel davet demokrasilerimiz arasındaki işbirliğinin en canlı göstergesidir" değerlendirmesinde bulunmuştur.

IISS Güney Asya analisti Viraj Solanki, Hindistan'ın "farklı konularda farklı güçlerle bağlar kurduğunu ancak kimseye ittifak taahhüdünde bulunmadığını" söylemiştir (Hindistan ABD'nin yakın müttefiki olur mu :20 Haziran 2021). Hindistan ve Amerika arasında güçlenen ilişkilerin anlamına varmak için tarihsel arka planı incelemek gerekmektedir. Aradaki işbirliğinin çağdaş bir menfaat kesişmesi mi, yoksa geleceğe dair yatırım mı olduğunu; daha açık konuşmak gerekirse, Çin'in bu ilişkideki belirleyiciliğini anlamak için 21. yüzyıl öncesini incelemek faydalı olacaktır.

ABD-Hindistan İlişkilerinde Yakın Geçmiş

Zaman tüneline baktığımızda; İngiltere'nin Hindistan üzerindeki sömürgeciliğine son vermesinden sonra, ABD-Hindistan ilişkileri yükseköğretim alanında işbirliği ve destekler ile baş göstermiştir. ABD, Hindistan'ı teknoloji alanında ciddi manada desteklemiştir.

20 Ekim 1962'de Hindistan ve Çin arasında başlayan sınır savaşında, ABD Hindistan'ın yanında saf tuttu. 1971'de başlayan Hindistan-Pakistan savaşında ise ABD, Çin ile aralarında arabuluculuk rolü üstlenen Pakistan'ı destekledi. 1974 yılında Hindistan'ın ilk nükleer testini tamamlamasıyla, ABD ve Hindistan arasında yirmi yıl sürecek yabancılaşma döneminin tohumları atıldı. 3 Aralık 1984'te, Bhopal'de ABD menşeli fabrikanın kimyasal sızıntısı sonucu binlerce kişi öldü, sakat kalan insan sayısı bir sonraki kuşaklara sıçradı.

2000 yılı ile birlikte ABD, Hindistan'ın nükleer gücüne yabancılaşması sona erdi, iki ülke arasında enerji güvenliği diyalogları başladı. Bunun yanı sıra ortak savunma anlaşmaları imzalandı.

ABD, Obama döneminde Hindistan'ı öncü savunma ortağı ilan etmiştir. 2021 yılında ABD başkanlık koltuğuna oturan Donald Trump ise Hindistan ile bağların yeniden değerlendirilmesi gerektiğini savunmuş, Hindistan'a tanınan ticari ayrıcalıklar azaltmıştır. 24 Eylül 2021 tarihinde QUAD (ABD, Hindistan, Avusturalya ve Japonya) olarak bilinen güvenlik diyalogunun ilk dördü zirvesi yapılmıştır. Bu dördü zirvede Covid-19 aşıları, düşük karbonlu bir nakliye ağı oluşturmak gibi konularda görüşülerek stratejik ortaklık kurulmaya çalışılmıştır. QUAD dördüsü küresel siyasette Çin'le gerilimlere karşı bir ortaklık manzarası çizdi. 2023 yılında ABD ve Hindistan arasındaki savunma ve ekonomik işbirliği derinlik kazandı.

Çin'e Karşı Denge Arayışı

Bulunduğumuz tarihte Hindistan-ABD ilişkileri Pasifik bölgesinin yükselen ilişkisi olarak görülmeye başlandı. Hillary Clinton bir makalesinde ABD'nin geleceğinin Afganistan ya da Irak'ta değil Asya'da belirleneceğini, Asya-Pasifik'in küresel siyasetin en itici gücü olduğunu ifade etmiştir. 2022 yılında yayımlanan ABD Ulusal Güvenlik Strateji kılavuzunda ABD'nin tehdit kabul ettiği devletlerden ilki Çin olarak gösterilmiş ve öncelikli faaliyet alanının Hint-Pasifik bölgesi olması gerektiğine işaret edilmiştir.

Tespitleri bir araya getirildiğinde ise ABD'nin Çin'e karşı rekabetinde aradığı Pasifik dengenin Hindistan ile sağlanabileceğini görülmektedir.

“Barbaros Hayreddin Paşa Kanuni Sultan Süleyman’a “Suyu yöneten toprağı da yönetecektir.” demiştir. Hiçbir ülkenin tarihi bu prensibi Hindistan’dan daha iyi örneklememiştir. Hindistan’a geçmişte karadan birçok istila ve fetihler olmuştur fakat bu istila ve fetihler ya geçici siyasal değişikliğe veya kısa sürede ulusal ve Hint olan yeni hanedanlıkların kuruluşuna neden olmuştur. Öyle ki Hindistan, 16. yüzyılın ilk 10 yılında sulardaki hâkimiyetini kaybedene dek hiçbir zaman bağımsızlığını kaybetmemiştir.”

Dünya konteyner trafiğinin yaklaşık yarısını, kargo hacminin üçte birini ve petrol trafiğinin % 80’ini oluşturan Hint Okyanusu büyük bir stratejik önem taşımaktadır. Hindistan ticaretinin ise yaklaşık %90’ı deniz taşımacılığına bağlıdır. (Pant:2009) Bu veriler Hindistan’ın jeopolitik önemini tartışmasız kılmaktadır. Hindistan, sadece ticaret hacmi bağlamında değil, aynı zamanda sağladığı güvenlik ile bölgenin kilit noktasını oluşturmaktadır. ABD-Hindistan işbirliği, Hindistan’ın sahip olduğu nirengi rolü pekiştirmesini işaret eder. Hint-Pasifik ifadesindeki “Hint” kelimesi Hint okyanusuna işaret etse de “Asya-Pasifikten Hint-Pasifik’e kayış” ifadeleri bu kavramın Hindistan’ın gücüne doğru evrildiğini göstermektedir. “Hint-Pasifik” fikri ise bize kalırsa gittikçe tırmanan ancak küresel çapta lansmanı henüz yapılmayan bir Hindistan gücünü anlatmaktadır. Bu yazı da gelecekte bekleyen bu kavrama hazırlanmak, ya da ancak sezdirme amacını taşıyor. Öyleyse ABD-Hindistan ittifakının nirengi noktalarını özetleyen şu başlıkları sıralamakla yetinebiliriz:

- Hint-Pasifikte Çin’i Hedef Alan Denge Arayışı
- Hint Okyanusuyla Başlayan Jeopolitik Önem
- Demokrasi Dostluğu
- ABD ile birlikte Hindistan’ın Kadimliği
- Teknolojik İşbirliği

Varılması gereken bir çıkarım varsa o da ABD’nin en birincil rekabetinin Çin’e karşı olduğu ve bu rekabete karşı en temel stratejisinin Hindistan’la kurulan/kurulacak işbirliğinden devşirildiğini söylemek gerekir. Hindistan’ın jeopolitik önemi yanında “kadimlik, demokratiklik, ya da teknolojik gelişmişlik” tezlerinin özellikle demokrasi yoldaşlığının “sözde kavramlar” olarak kullanıldığını düşünmekteyiz. Halihazırda Hindistan demokrasisine küresel çapta değer atfedildiğini düşünmek için hiçbir emare yok. Ve kadim bir kültürün ev sahibi olan Hindistan, ABD ile sağlıklı bir işbirliği kurmak istiyorsa kadimliğe başkaldırmak/veda etmek zorunda görünüyor. Çünkü bu ittifak ancak; diğer bir kadim kültür sancağı Çin’e ne kadar karşı olabilirse o kadar var olacak.

Değişen Dengeler Karşısında Avrupa Birliği'nin BÖLGESELLEŞME POLİTİKALARI

Uluslararası ilişkiler küreselleşme üzerine politika üretirken diğer yünden bölgeselleşme çalışmaları üzerinde de yoğunlaşmaktadır. Ülkeler, iktisadi alanda olmak üzere çeşitli alanlarda ittifak eğilimindedirler. Bu sebeple bölgeselcilik, uluslararası ilişkiler bağlamında ortak bir kimliğin ve birliğin ifadesi olarak tanımlanmaktadır.

Sınırlar daha geçirgen hale geldikçe, devletler karşılıklı bağımlılığın sorunlarıyla başa çıkabilmek için daha yakın işbirliği yapmaya yönelirler. Örneğin, Avrupa Birliği'nin kuruluşunda etken olan Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) bölgeselciliğin en açık örneğidir. AET'nin amacı, Avrupa kıtasındaki ekonomik büyümeyi ve kalkınmayı artırmak. Örgütün ilk yıllarındaki ekonomik başarısı, kısa sürede üye olmak isteyen etrafındaki ülkeleri kendine çekmeyi başardı. Örneğin Birleşik Krallık, kısmen AET'nin göreceli ekonomik başarısı nedeniyle Avrupa projesine yöneldi.

Bölgeselciliği, eski ve yeni olarak iki kısma ayırabiliriz. Eski bölgeselciliğin kökleri iki savaş arası milliyetçilik deneyimine dayanıyor ve bu nedenle ekonomik alanda korumacılığı kapsıyor. AET'nin oluşumu öncekinin açık bir örneğidir. Buna karşılık, "yeni bölgeselcilik" ise bölgenin kendi içinden ortaya çıkan spontane bir süreci gerektirmektedir. Bölgeselcilikte önemli olan diğer bir nokta ise, her ülkenin bölgesel entegrasyon sürecinin diğerinden farklı olmasıdır. Belirli bir bölgenin bölgeselciliği ne ölçüde uyum sağladığı ise, zaman içinde şekillenmektedir. Avrupa'nın bütünleşmesi sonucu, ekonomik bölgeselcilikten siyasi bölgeselciliğe doğru gelişti.

Bölgesel blokların oluşumunun ikinci nedeni ise, ulus devletlerin dış küresel rekabetin baskısına direnmelerine olanak sağlamasıdır. Dolayısıyla, gümrük birliği görevi gören bölgesel bir blok, daha geniş küresel ekonomiden gelen baskılara karşı bir kale görevi görebilir. Bunun en açık örneği ise Avrupa Birliği'dir.

AB'nin Bölgesel Politikasının Önemi

Avrupa Birliği Bölgesel Politikası, bölgeler arasındaki gelişmişlik farklılıklarını gidermek ve kalkınmayı daha sistemli hale getirmek amacıyla oluşturulan bir politikadır. Kalkınma ile birlikte küreselleşme sürecinin getirdiği politikaların da etkisiyle Avrupa Birliği'nin küresel bir ekonomik aktör olabilmesi ve küresel anlamda rekabet edebilen bir ekonomik unsur olabilmesi için bölgeler önemlidir. "Ekonomik ve siyasi bütünleşmeler özellikle bünyesinde topladıkları tüm ülkelerin refah düzeyini yükseltmeyi amaçlar. Avrupa Kömür Çelik Topluluğu ile başlayan ve daha üst düzey bir organizasyon şekli olan AB'ye dönüşen bütünleşmenin de ana hedeflerinden biri budur. Bu amaçla Birlik kuruluşundan itibaren bir dizi ortak politika oluşturmuştur. Avrupa Birliği Bölgesel Politikası da bölgeler arası farklılıkları giderek kalkınmanın yaygınlaşması amacıyla 1975 Roma Antlaşması'ndan itibaren topluluk gündemine gelmiş bir ortak politikadır."

Bölgeselleşme Politikaları Çerçevesinde Avrupa Birliği'nin Ortadoğu Politikası

AB'nin uluslararası sistemde, Ortadoğu'ya yönelik bölgesel çalışmalarını önemli ölçüde etkileyen ve dönüştüren etken jeopolitik yapısıdır. Bu bağlamda, coğrafi olarak Avrupa'ya yakın olan Ortadoğu bölgesi, Avrupa Birliği'ni besleyen enerji hatları üzerinde bulunması sebebiyle enerji güvenliği açısından birlik için önem arz etmektedir. Ortadoğu bölgesi gerek stratejik konumu, gerekse sahip olduğu enerji kaynakları sebebiyle büyük öneme sahiptir. Ortadoğu ikili ilişkiler, ticari ilişkiler uzun bir tarihsel süreci kapsamaktadır ve değişen uluslararası koşullar bu ilişkilerin şekillenmesinde önem kazanmıştır.

Uluslararası arenada etkin bir güç olmayı hedefleyen AB kendine ait içsel değerleri diğer ülkelere de yaymayı hedeflemektedir. Bu amaçla oluşturmuş olduğu Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında AB'ye komşu olan fakat üyelik perspektifi sunmadığı ülkelerde demokrasi teşviki yapmak istediğini vurgulamaktadır. Bu çalışmalar, AB'nin geçmişten günümüze Ortadoğu ilişkilerini komşuluk çerçevesinde bölgesel politikalarını uygulamasına zemin hazırlamaktadır. Bununla beraber, Avrupa ve Ortadoğu arasındaki ilişkiler uzun bir dönemde kapsamaktadır. Bu iki komşu coğrafya üzerinde siyasal, ekonomik ve sosyal değişikliklerin geçmişte olduğu gibi bugünde belirleyici rol oynamaktadır.



Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında Batılı Devletler, bölgede artan milliyetçilik hareketleri ve Avrupa'daki gelişmelere paralel olarak Ortadoğu'yu doğrudan yönetmekten vazgeçseler de tamamen çekilmemişlerdir. Devam eden süreçte ise, iki bölge arasındaki ilişkiler İsrail-Arap savaşları, Arap Milliyetçiliği, Avrupa Milliyetçiliği ve petrol krizleriyle bunalımlar damgasını vurmuştur. Avrupa ülkelerinin Ortadoğu ve Kuzey ülkeleri ile uzun zaman öncesine dayanan ikili ilişkiler 1995'te AB öncülüğünde başlatılan Barselona Süreci ile kurumsal ve nitelikli bir yapıya kavuşmuştur. Barselona süreci AB'nin bu bölgeye yönelik daha önceden sürdürdüğü ekonomi odaklı politikaları daha da güçlendirerek bu politikalara bölgeselleşme boyutunu da kattıkları bir siyasete dönüşmüştür. Avrupa Birliği'nin Barselona süreci bağlamında benimsediği üç strateji bulunmaktadır. Bunlar; siyasi ve diplomatik alanda, temel evrensel ilkeler olarak kültürel ve sosyal değerlerin anlaşılmasını kapsamaktadır.

Avrupa Birliği, Barselona süreci çerçevesinde belirlenen stratejileri uygulamak için Ortadoğu ülkeleri ile Ortaklık Anlaşmaları yapmıştır.

Bu bağlamda, İsrail ile 2000'de Ürdün ile 2002'de Mısır ile 2004'te, Filistin yönetimi ile 1997'de ortaklık anlaşmaları imzalamıştır. Anlaşmalarda Mısır ile 2004'te, Filistin yönetimi ile 1997'de ortaklık anlaşmaları imzalanmıştır. Anlaşmalarda Mısır ile 2004'te, Filistin yönetimi ile 1997'de ortaklık anlaşmaları imzalanmıştır. Anlaşmalarda ekonomik yardım, taşımacılık, enerji, güvenlik, iletişim, çevre gibi alanlarda işbirliği, öngörülmektedir. Ancak Barcelona süreci kapsamında AB ve Ortadoğu politikası köklü anlaşmazlıklar, reformlar ve AB üye ülkelerinin kendi çıkarları doğrultusunda izlediği farklı politikalar ve bölgedeki olumsuz imajlar sürecin yavaşlamasına sebep olmaktadır.

Süreci etkileyen önemli diğer faktör ise Arap Baharı olmuştur. Bu süreç içinde Ortadoğu içerisinde değişen siyasi hareketlilikler nedeniyle AB'nin tutumunda da değişimlere neden olmuştur. Bu sebeple, bölgedeki istikrar ve ekonomik bölgedeki dengelerin değişmeye başlamış sadece bölge ülkelerini değil AB ülkelerinin de çıkarına olmaktadır. Dolayısıyla Arap Baharı ile başlayan süreçte AB, Ortadoğu'ya yönelik politikasını değiştirmek zorunda kalmıştır.



AB-Ortadoğu ilişkileri AB dış politikaları çerçevesinde hep parçalı bir süreç geçirmiştir. Özellikle değişen dengeler neticesinde AB'nin bölgeselleşme politikası bu süreçte değişimlere uğramıştır. AB'nin Ortadoğu politikası genel anlamda iki önemli zorlukla karşı karşıya kalarak yürümüştür. Bunlardan ilki AB'nin her alanda olduğu gibi bu alanda da kronik sorunu olan kendi üye ülkeleri arasında ortak bir yaklaşım geliştirme istediğini olması, ikincisi ise, bölgede hem Birlik ülkelerinin hem de AB'nin kendisinin çıkarları ile değerleri arasında sürekli seçim yapmak zorunda kalmasıdır. AB'nin Ortadoğu politikasının ana eksen; enerji bağımlılığı olması, coğrafi olarak Ortadoğu'ya yakın olmasıdır.

EMRE AMİR

UKRAYNA KRİZİ ve Rus Jeopolitiği

20. Yüzyılın en büyük trajedisi, Sovyetler Birliği'nin dağılmış olmasıdır.

Oliver Stone ile gerçekleştirdiği "The Putin Interviews" adlı röportajlar serisinde Sovyetler Birliği'nin dağılmasını bir trajedi olarak değerlendiren Putin, Rus devlet aklının ve hamlelerinin hangi psikolojik yönelime sahip olduğunu ve olacağını bu söz ile gözler önüne sermiştir.

Ukrayna krizi olarak adlandırılan ve 24 Şubat 2022'den beri savaş atmosferine bürünen olaylar, Rusya'nın önceki hamlelerini ve bu hamlelerin arka planını bilenler için pek de şaşırtıcı gelmemiştir. Öyle ki her ne kadar 24 Şubat dönüm noktası kabul edilse de esasen bu kriz 2014'teki Kırım'ın ilhakına hatta çok daha öncesi yıllara dayanan Avrupa-Rusya çekişmelerine/çevrelemesine kadar uzanmaktadır. Geçmiş olayları kronolojik olarak sıralamak adeta pergel ile geçmiş yönlü bir daire çizmeye benzer. Dolayısıyla pergelin bir ucu günümüzdeki gelişmeleri ele alırken, diğer ucunu geçmişe uzatmak, dairenin içinde yaşananları doğru bir şekilde analiz etmemizi sağlayacaktır.

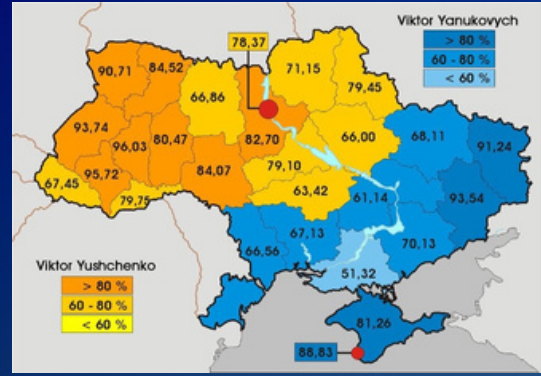
Sovyet Mirasının Bölüşümü ve Ukrayna

SSCB'nin 1991 yılında dağılması sonrası büyük bir Sovyet mirasıyla baş başa kalan Ukrayna, verimli arazileri ve stratejik konumuyla Avrupalıların ve Rusya'nın özellikle 2000'li yılların başından itibaren dikkatini çekmiştir. Ukrayna'nın yanı sıra Özerk bir Cumhuriyet olarak ülke sınırları içerisinde yer alan ve Karadeniz'in adeta anahtarı olarak dikkat çeken Kırım, bu sahada "Putin'in Rusyası" için ayrıca büyük bir öneme sahip bir nokta olarak görülmüştür. Rus tarihinin çıkış noktası, Karadeniz'in anahtarı olan Ukrayna toprakları, 2004 Seçimlerinde ilk sınavını belki bir bakıma başarıyla vermiştir.

Ukrayna'da gerçekleşen 2004 yılı Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Viktor Yuşçenko ve Viktor Yanukoviç aday olarak öne çıkmışlardır. Seçim sonuçlarına göre Yuşçenko %46,69 oy alırken, Rusya yanlısı Yanukoviç %49,42 ile seçimleri kazandığını ilan etti. Ancak Yuşçenko'nun, Donetsk ve Luhansk'taki sandıklarda hile olduğunu açıklaması sonrası halk, Kiev'de sokaklara dökülerek Turuncu Devrim adıyla bilinen bir devrim sürecinin fitilini ateşlemiştir. Neticede Ukrayna Yüksek Mahkemesi seçimlerin 26 Aralık 2004 tarihinde tekrarlanması kararını almış ve 10 Ocak 2005'te Yuşçenko'nun %51,99 oy oranıyla seçimi kazandığını ilan etmiştir.

Haritada 2004 yılındaki oy dağılımının renklendirilmesi sonucu ortaya çıkan sınırlar, bugün Rusya'nın Ukrayna ile arasındaki çatışma alanlarına bir hayli yakın olması sebebiyle dikkat çekmektedir.

Her ne kadar Yanukoviç, 2004'teki Turuncu Devrim sonrası Cumhurbaşkanlığı yarışını kaybetse de 2006 yılında parlamento seçimlerinde Başbakan olarak yeniden görev alır ve ülkenin Rusya'ya yakın olması gerektiğini eylemleri ile savunmuştur. Takvim yaprakları 2010'u gösterdiğinde Yanukoviç, Başbakan Yuliya Timoşenko ile girdiği Cumhurbaşkanlığı seçimlerini bu kez kazanır ve Rusya yanlısı bir lider olarak Ukrayna Cumhurbaşkanı olur. Yanukoviç'in zaferi sonrası Rusya ile yeniden yakınlaşan Ukrayna, doğu-batı arasında hırpalanma süreci yaşamıştır. Bu hırpalanmanın ilk nüvelerini, Ukrayna ile Avrupa Birliği (AB) arasındaki ortaklık anlaşmasından çekilerek gösteren Yanukoviç, karşılığında Rus kredileri ve iş birliğine dayalı yakınlaşmaları tercih etmiştir.

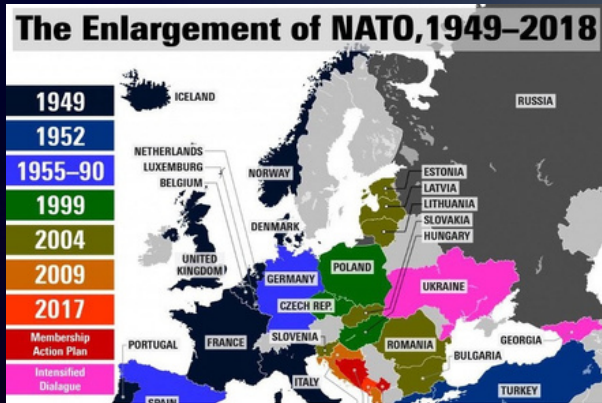


Ukrayna'nın Avrupa'dan koparak Rusya ile anlaşmalar imzalaması Ukraynalıların, Kasım 2013'te Kiev'deki Bağımsızlık Meydanı'nda Batı yanlısı gösterilerin sebep olmuştur. Çoğunluğu gençlerden oluşan protestocular, AB ile uyumlu yasalar çıkarılmasını ve Ukrayna devlet başkanının istifa etmesini talep ediyorlardı. Gün geçtikçe kanlı bir hal alan protestolar, iç savaş riskini beraberinde getirmiştir. 22 Şubat 2014'te Ukrayna meclisi, devlet başkanı Yanukoviç'i görevden almış ve vatana ihanet suçundan hapis cezasına çarptırmıştır.

“Meydan Olayları” olarak tarihe geçen bu eylemler, Turuncu Devrim’in devamı niteliğinde anılmıştır.

Yanukoviç'in Rusya ile yakınlaşması ve görevden alınması sonrası süreçte batı çizgisinde politikalar izleyeceği anlaşılan Ukrayna'ya, Rusya'nın müdahalesi bu kez sert olmuş ve 2014 Mart ayında Kırım resmen ilhak edilmiş, Donetsk ve Luhansk tek taraflı bağımsızlık ilan etmiştir.

Kruşçev'in Kırım'ı Ukrayna'ya bağlamasıyla başlayan süreç, SSCB'nin dağılması sonrası Ukrayna'da kalan Kırım'ın tekrar geri alınması (ilhak edilmesi) ile devam etmiş ve nihayetinde Putin, Kırım'la da yetinmeyip Ukrayna'nın doğusunu kontrol altına almaya çalışmıştır. Tüm bu gelişmeler ışığında Rusya'nın bu denli pro-aktif politika izlemesinin başat faktörü, NATO tarafından çevrelenme kaygısı dolayısıyla uyguladığı jeopolitik stratejisi olarak dikkat çekmektedir.



Sovyet Coğrafyasında Rus Jeopolitiği ve Nato Çevrelenmesi

Yeni milenyumun henüz başında Rusya Federasyonu'nda yapılan seçimlerde Çeçen Savaşı'nın da etkisiyle Vladimir Putin, %53 oy alarak devlet başkanı seçilmiştir. 2000-2004 arası dönemde sakin ve pragmatist bir politika izleyen Putin, başta ABD olmak üzere Batı ile ilişkileri ılımlı düzeyde tutmaya çalışmıştır. Ancak 2003 yılında Gürcistan, 2004 yılında Ukrayna ve 2005 yılında Kırgızistan'da gerçekleşen renkli devrimler ve gelen batı yanlısı iktidarlar, 2004'te Baltık devletleri başta olmak üzere neredeyse tüm Doğu Avrupa'nın NATO'ya katılması gibi gelişmeler Rusya'yı oldukça rahatsız etmiştir. Bu hadiseler neticesinde NATO, “eski Sovyet coğrafyası” yönlü genişlemeye ve Rusya'yı çevrelemeye devam etmiştir.

Putin'in ikinci başkanlık dönemi olan 2004-2008 yıllarında ise daha aktif bir politika izlemesi, NATO kışkırtmasının bir sonucu olarak öne çıkmaktadır. 2007 yılında ABD'nin Çekya'ya radar, Polonya'ya da önleyici füze yerleştirmesi; Putin için önemli dönüm noktalarından birkaçı olmuştur. Neticede 2007 yılındaki 43. Münih Güvenlik Konferansı'nda batılı ülkelere seslenen Putin, ABD ve NATO'yu adeta yayılım ateşine tutmuştur.

En Büyük Endişe Ukrayna'nın Nato'ya Katılması

Putin NATO'dan, 1997 sınırlarına dönülmesi ve eski Sovyet coğrafyasından çekilmesini beklese de NATO her geçen yıl daha da genişlemeyi sürdürmüştür. Rusya için bu noktada en büyük endişe, Ukrayna'nın NATO üyeliği olmuştur. Çünkü Ukrayna, Rusya için Kiev Knezliği gibi tarihi geçmişe sahip bir Rus şehri olmasının yanında, stratejik önemi haiz enerji koridoru olarak da görülmektedir. SSCB'nin yıkılmasının ardından enerji alanında Rusya-Ukrayna ilişkilerinin ortalama bir enerji alışveriş ilişkisi olmaktan öte bir hale geldiğini görmekteyiz.

Kriz öncesi Ukrayna, neredeyse tüm enerji ihtiyacını Rusya'dan sağlarken; Rusya da AB'ye sattığı gazın yaklaşık %90'ını Ukrayna üzerinden taşımaktadır. Ancak 2004'teki iktidar değişikliği sonrası yüzünü batıya dönen Ukrayna, Türkmenistan'dan gaz almaya yönelmiş ve Rusya'nın Karadeniz'e çıkmasını sağlayan Sivastopol anlaşmasını gözden geçirme tehdidinde bulunarak Rusya'ya göz dağı vermiştir. Gelen bu tehditlerin ardından Rusya, Ukrayna'ya sağladığı gazın fiyatında yüksek bir artışa gider ve Ukrayna çareyi gazı kapatmakta bulup nihayetinde bir enerji krizi Avrupa'da yeniden baş göstermiştir.

Rusya Federasyonu, adım adım NATO'ya yaklaşan Ukrayna'ya bir bedel ödetme gayreti içerisine girmiş, ancak kendisi de bu durumdan zararlı çıkmıştır. Baltıklar ve enerji alanlarındaki anlaşmazlıklara 2007'de Kosova'nın Sırbistan'dan bağımsızlığını kazanması süreci de eklenmiştir. Moskova, buna izin vermeyeceğini açıklamış, isteği dışında bu durumun gerçekleşmesi halinde Gürcistan ve Moldova'da da benzer gelişmelerin yaşanacağını öne sürmekten çekinmemiştir. Kosova'nın rövanşını 2008 yılında almak isteyen Rusya, Gürcistan sınırları içerisinde Güney Osetya'yı işgal ederek Güney Osetya ile Abhazya'nın bağımsızlığını tanımıştır. Bu hamle, ABD'nin Kosova'yı bağımsız bir ülke haline getirmesine ve NATO'nun genişlemesine karşılık olarak net Rus hamlesi olarak dikkat çekmektedir. Aynı yıl NATO'nun Bükreş Zirvesi'nde Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO üyeliklerinin konuşulması üzerine Rusya, açıkça "savaş sebebi sayarım" diyerek bir başka tehditte daha bulunmuştur. Zaten yeterince "çevrelenmiş" olan Rusya için Sovyet yetki alanlarının kalbine girilmesi, bir nevi Rusya topraklarının işgali gibi görülmüştür.

Gürcistan müdahalesi ile yerinmeyen Putin, yönünü Ukrayna'ya çevirmiştir. Meydan olayları ve Şubat 2014'te Rusya yanlısı Devlet Başkanı Viktor Yanukoviç'in görevden alınmasıyla, Ukrayna'nın doğu ve güney bölgelerinde Rus yanlısı huzursuzluklar başlamıştır. Üniformasız Rus askerleri, Ukrayna'nın Kırım topraklarında stratejik mevzileri ve altyapıyı kontrol altına almış ve Kırım Parlamentosu'nu ele geçirmiştir. Rusya, Kırım'ın Rusya'ya katılmasıyla sonuçlanan tartışmalı bir referandum ile Mart 2014'te Kırım'ı ilhak etmiştir. Nisan 2014'te ise Rusya destekli iki ayrılıkçı devlet denemesi olan Donetsk Halk Cumhuriyeti ve Luhansk Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşu ilan edilmiş ve Donbass'ta savaş patlak vermiştir.

Eylül 2014 ve Şubat 2015'te imzalanan Minsk Anlaşmaları ile savaş durdurulmak istense de girişimler defalarca başarısız olmuştur. 9 Aralık 2021'de, "Rus düşmanlığı, soykırıma doğru atılan ilk adımdır", açıklamasında bulunan Vladimir Putin, Ukrayna devletinin meşruiyetine meydan okuyarak, "Ukrayna'nın hiçbir zaman gerçek bir devlet olma geleneğine sahip olmadığını, Sovyet Rusya tarafından yaratılmış" olduğunu iddia etmiştir. Putin ayrıca Ukrayna toplumuna ve hükümetine Neo-Nazizm'in egemen olduğunu da defalarca ifade ederek, 2 numaralı savaşa atıfla kendisine meşruiyet zemini yaratmaya çalışmıştır.

Rusya, açık olarak Ukrayna'nın NATO'ya katılmasını engelleyen hukuki bağlayıcı bir düzenleme getirmesini ve NATO askerlerinin Doğu Avrupa ülkelerinden çekilmesini talep etmiş hemen ardından NATO'yu "saldırgan bir çizgi" izlemesi halinde belirsiz bir askeri yanıt vermekle tehdit etmiştir. NATO, en başından beri Ukrayna'nın katılma taleplerine isteksizce yanıtlar vermiştir ancak bu durum birliğin "açık kapı" politikasına da aykırı görülmektedir. Tüm bu gelişmeler ışığında 24 Şubat 2022'de müdahaleye başlayan Rusya, "BM Şartı madde 51 uyarınca kolektif meşru müdafaaya başvurduklarını" dile getirmiştir.

Soyut Sınırlar: Sovyet Yetki Alanı

Sovyet yetki alanı içerisinde en önemli noktalardan biri olan Karadeniz sahası, Rusya'nın Akdeniz'e ve dolayısıyla sıcak denizlere açılan tek kapısı olarak görülmektedir. Karadeniz'in güvenliğini jeopolitik olarak her şeyin üzerinde gören Rusya açısından bakıldığında, bölgede başta NATO çevrelemesi olmak üzere güvenliğin tehdit eden unsurlar söz konusu olmuştur.

Bölge, her şeyden önce Grek-Bizans geleneğini yansıtan Rus-Ortodoks kültürünün yaşandığı bir yerdir. Ayrıca Rusya'nın psikolojik sınırları olarak ifade edebileceğimiz doğal güvenlik çizgisini oluşturmaktadır. Karadeniz özelinde düşünüldüğünde belki de en önemli hadise, SSCB'nin dağılması neticesinde Rusya, kıyıların yaklaşık 2/3'ünü (20 limanından 17'sini ve bu arada donanma üslerini) kaybetmesidir. SSCB dağıldığında dış ticaretinin yarısına yakınına Boğazlar üzerinden yapıyor olması, bölgenin öneminin başka bir göstergesidir.

Sonuç olarak Rusya, geçmişten günümüze geniş sınırlarının da yaşattığı handicap neticesinde daima işgal edilme korkusu yaşamış ve bunu önlemek amaçlı, saldırgan bir tutuma bürünmüştür. Rusya'nın "tarihi handikabı" olan bu psikolojik tavrını, Ukrayna konusunda da görmekteyiz. Rusya, doğal sınırları içerisinde gördüğü Ukrayna üzerinde NATO varlığını bir saldırı olarak görüyor ve önleyici saldırıda bulunarak somut sınırlarını daha öteye taşımaya çalışıyor. Burada akıllara gelecek soru şudur: Rusya'nın bahse konu soyut sınırları hiç bitmezse ne olacak?



SEZAİ YAVUZANT

YENİ PARA BİRİMİ, Türkiye ve BRICS

BRICS üyesi ülkeler Dolar ve Euro'ya olan bağımlılığı azaltmak amacıyla rezerv para biriminin oluşturulmasını sağlayacak ortak bir finansal altyapı oluşturmaya hazırlanıyor. "Dijital para" yada "ortak para biriminin" tedavüle sokulması hedeflenmektedir. 8-9 Temmuz 2015'te Rusya'da düzenlenen 7. BRICS zirvesi sonrasında yayınlanan bildiride yeni bir para birimi için çalışmaların yapılacağı hedefi açıkça bildirilmiştir.

BRICS üyesi ülkelerin dış borçlarının dolar üzerinden oluştuğu ve asıl hedeflerinin kendi milli para birimlerinin değerini arttırmak olduğu göz önünde bulundurulunca mevcut durumda yeni bir para birimine geçişinin zor olduğu görülmektedir.

23 Haziran 2022 tarihinde düzenlenen 14. BRICS Liderler Zirvesi Bildirgesi'nde ortak para birimi hakkında bir ifade yer almadı. BRICS ülkeleri maliye bakanlarının da ortak para birimine geçileceği yönünde bir açıklamasına rastlanamıyor. Geçmiş BRICS deklarasyonlarında ve eylem planlarında da ortak para birimine dair somut bir ifade geçmiyor.

2014 yılında Brezilya'da düzenlenen 6. BRICS zirvesinde Dünya Bankası'na alternatif olarak "Yeni Kalkınma Bankası"nın kurulması kararı alınmıştır. Kurulan banka için Çin'in 41 milyar dolar, Hindistan, Brezilya ve Rusya'nın 18 milyar dolar ve Güney Afrika'nın 5 milyar dolar sermaye sağladığı bilinmektedir. Kurulan Yeni Kalkınma Bankası'nın merkezi Şanghay'dadır. Bankanın temel amacı gelişmekte olan ülkelerdeki kalkınma projelerine kredi sağlamaktır. Yeni Kalkınma Bankası şimdiye kadar 5 kurucu üye ülkede 96'dan fazla proje için 33 milyar dolar kredi sağlamıştır.

Mısır, BAE, Bangladeş kurulan bankaya üye olmuşlardır. Suudi Arabistan, Cezayir, Endonezya, Honduras dahil en az 23 ülke Yeni Kalkınma Bankası'na katılmak için görüşmeler yürütmektedir.

Türkiye ve BRICS

Türkiye ile BRICS ittifakı arasında sürekli etkileşimler yaşanmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 2018 yılında BRICS zirvesine katılması ve Putin'in 2022 yılında Türkiye'ye yaptığı ziyarette Türkiye'yi BRICS'e katılmaya davet etmesi BRICS'i sürekli gündemde tutmuştur.

Türkiye son 10 yılda Asya'ya yüzünü dönmeye başlarken Asya kıtasındaki ülkelerin kurduğu uluslararası örgütlere katılım sağlamak istiyor. Türkiye BRICS ittifakını yakından takip etmektedir fakat ittifaka katılma gibi bir amacı şu anlık bulunmamaktadır.

Sonuç

Çin dünyanın en büyük ekonomilerinden biri olarak öne çıkarken Hindistan ise hızla yükselen ekonomisi ile öne çıkmaktadır. Brezilya Amerika kıtasının, Güney Afrika ise Afrika kıtasının tek üyesi olarak ittifakta bulunmak istiyor. Londra merkezli düşünce kuruluşu Chatham House'un Küresel Ekonomi ve Finans Programı Direktörü Creon Butler: "Rusya, Batıyla olan mücadelesinde BRICS'i, Ukrayna işgali nedeniyle gelen yaptırımları aşabilmek noktasında bir araç olarak görüyor" diye belirtmektedir. 2009 yılından beri var olan ittifak, ilk defa üye alımı yapma kararı almış olsa da henüz genel kurul ve sekreteryaya birimi gibi alt yapısı bulunmamaktadır. BRICS ittifakı, Dünya Bankası'na göre 2030 yılında büyük bir ekonomik güç olarak ön plana çıkması beklenmektedir. İttifaktaki ülkelerin büyük ekonomilere sahip olması diğer devletleri ittifaka yönlendirmektedir.

Rusya Federasyonu Afrika İlişkileri; Dünü, Bugünü ve Yarını

Rusya İmparatorluğu Afrika'yı Keşfediyor...

Rusya – Afrika ilişkilerinin dünü, bugüne ve geleceğe önemli mesajlar vermektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgede zayıflayan durumu, Batılı ülkelerin Afrika'ya artan ilgisi ile siyasi, askeri hamleleri Rusya İmparatorluğu'nun bölgeye ilgi duymasına neden olmuştur. Rus kaynakları, Rusya ile Afrika ülkeleri arasındaki ilk siyasi temasları 18. yüzyılın sonlarına dayandırmaktadır. Rusya İmparatorluğu 1869'da Tunus'la, 1897'de Fas'la, 1898'de Etiyopya'yla ve Boer Afrikanerlerin devleti olan Transvaal Cumhuriyeti ile diplomatik ilişkiler kurmuştur. II. Nikolay, Batı'nın bölgeyi köleleştirme çabalarına karşı Etiyopya, Siam ve Boer eyaletlerine yardımlar yapmış ve bölgede kendi jeopolitik çıkarlarını elde etmeye çalışmıştır. Bölge'de Batı karşıtı ve Batı gibi olmayan bir profil çizen İmparator, bölgeye diplomatik yollarla şu mesajı iletmıştır: 'Avrupalı güçler gibi Afrika'da -şu anda- herhangi bir bencil amaç ve ticari hedef peşinde koşmadan ve gelecekte de bu tür hedefler koymadan, Rusya Hükümdarının size karşı kişisel olarak beslediği samimi dostane duyguları göz önünde bulundurarak, <...> Etiyopya'da barış ve refahı tesis etmek için <...> tüm girişimlerinizi sempatiyle karşılayacağını beyan etme talimatı hükümdarımız size iletmemi istedi.'

Sovyetler Birliği ve Afrika

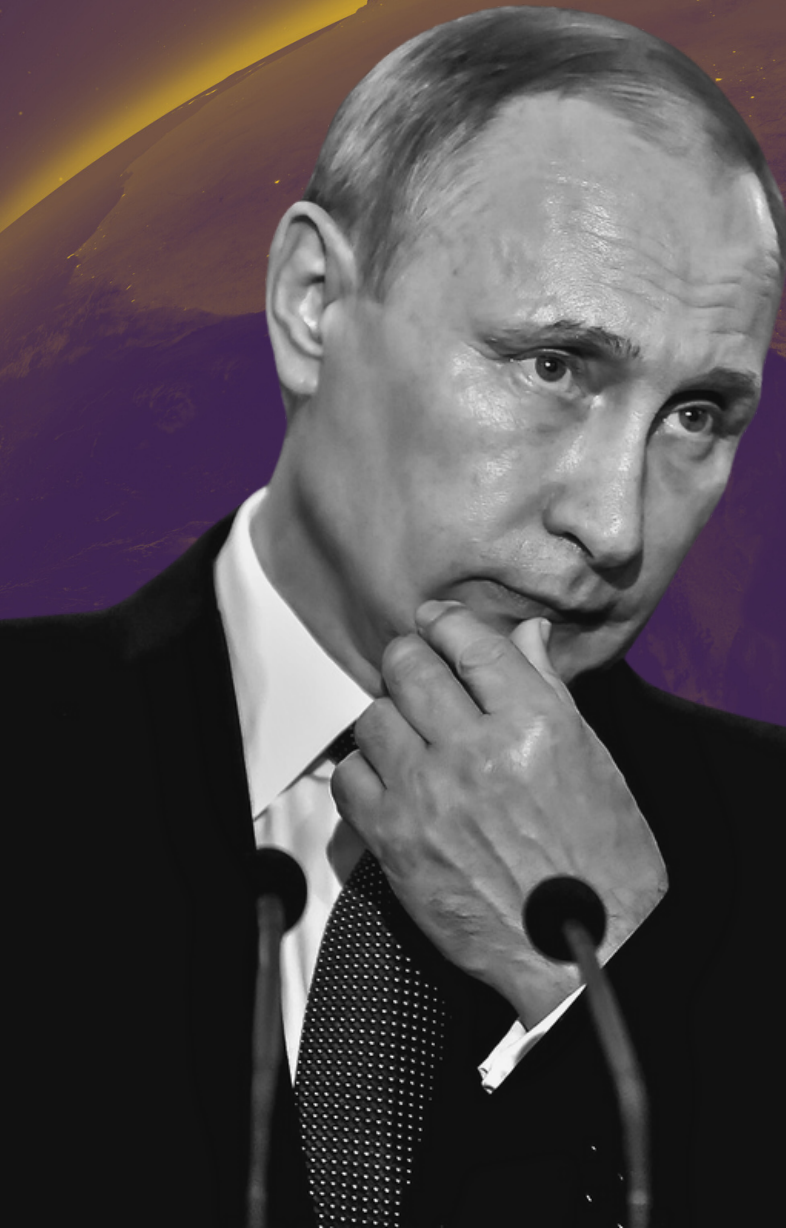
Sovyetler Birliği'nin Afrika politikasını üç aşamada incelemek mümkündür. İlk aşama 1917-1942 yıllarını kapsamaktadır. Bu dönemde, Moskova'nın Afrika politikası ve diplomatik ilişkileri oldukça atıldır. İkinci aşama ise 1943-1953 yıllarını kapsamaktadır. Bu dönem, Moskova'nın Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda Afrika için aldığı pozisyonların değişip geliştiği ve bölgeye ilgisinin tekrar arttığı dönemdir. Bölgeye iktisadi olarak ilgi artmış ve ekonomik ilişkiler kurulması için görüşmeler olmuştur. Üçüncü aşama ise Stalin'in ölümünden

Sovyetler Birliği'nin dağılmasına kadarki süreç olarak ele alınabilir. İlk aşamada durağan olan ilişkiler, ikinci aşamada 1943 yılında Sovyetler Birliği Mısır ve Etiyopya ile resmi ilişkilerin kurulmasıyla durağanlıktan çıkmıştır. Akabinde, Moskova yönetimi, Hitler karşıtı koalisyonadaki ortaklarıyla yaptığı toplantılarda her halkın bağımsız devlet hakkını savunmuştur. 1945'te San Francisco'da düzenlenen Birleşmiş Milletler konferansında Sovyet delegasyonunun ısrarı üzerine halkların kendi kaderini tayin etme, ulusal eşitlik ilkeleri kayıtlara girmiştir. Libya, Fas, Tunus ve diğer ülkelerin savaştan kısa süre sonra bağımsızlıklarını kazanmasından sonra

da SSCB'nin diplomatik destekleri sürmüştür. Üçüncü aşamada ise Sovyetler Birliği, BM Genel Kurulu'nda Afrika bölgesindeki yerel halkı destekler pozisyonuna devam etmiştir.

Bu minvalde, 1956-1957 Süveyş Krizi sırasında Mısır'ı desteklemiş, 1960 yılında BM Genel Kurulu tarafından Sömürge Ülkelerine ve Halklara Bağımsızlık Verilmesine ilişkin Bildiri'nin kabul edilmesine ön ayak olmuş, Zimbabve ve Güney Afrika'nın sömürgecilikle ve ırk ayrımcılığı yapan rejimleriyle mücadele eden ulusal kurtuluş örgütlerine ve hareketlerine askeri-teknik, maddi ve diplomatik yardım sağlamıştır. 1960'ların başında SSCB, yeni ortaya çıkan 17

Afrika devletiyle diplomatik ilişkiler kuran ilk ülkelerden biridir.[2] Keza SSCB, 1973 yılında Gine ile ortaklaşa önerdiği Apartheid Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına İlişkin Sözleşmeyi kabul etmiştir. Süreç içinde bağımsızlığını ele alan bölge ülkeleri ile diplomatik temaslar kurmuş; bölgede Batı'ya alternatif sunma gayretine girmiştir.



Sovyetler Birliği'nin Akdeniz politikası gereği Mısır ve Libya önemli bir konuma sahiptir. Bu çerçevede SSCB'nin Libya ile ilişkileri 1969 yılında Kaddafi önderliğindeki darbeden sonra genişletilmiştir. Mısır ise yine Sovyetler Birliği'nin Kuzey Afrika'da önemi artan partnerlerinden biri olmaya başlamıştır. Moskova yönetimi Kuzey Afrika politikası çerçevesinde Cezayir, Tunus ve Fas ile diplomatik ilişkilerini verimli hale getirmeyi amaçlamıştır. Sahra altı Afrika'da Sovyetler Birliği'nin öncelik verdiği ülkelerin, sosyalist kalkınma modelini seçen ülkeler olduğu bir gerçektir.

II. Dünya Savaşı sonrasında, Sovyetler Birliği'nin bölge ülkeleriyle siyasi ilişkiler dışında ivedilikle iktisadi ilişkilerini de geliştirilmesi hedeflenmiştir. 1948'de SSCB Mısır'la ilk ticaret anlaşmasını yapmış; akabinde 1957'de Tunus'la, 1958'de Fas'la, 1959'da Gana, Etiyopya ve Gine Cumhuriyeti ile benzer anlaşmalar imzalamıştır. 1980'lerin sonuna gelindiğinde, Sovyetler Birliği'nin halihazırda 40'tan fazla ortak devleti vardı ve birçok ülkeyle uzun vadeli hükümetler arası ticaret anlaşmaları imzalanmıştır. 1960 ile 1984 yılları arasında SSCB'nin Afrika ülkeleriyle olan ticaret cirosu 13 kat artmıştır. 270 milyon rubleden 3,5 milyar rubleye artan ticaret cirosu, çoğunlukla Mısır ile kurulan ekonomik ilişkiler üzerinden gerçekleşmiştir. Sovyetler Birliği – Afrika iktisadi ilişkilerine önemli bir katkı da Sovyetler Birliği'nin bölgeye olan yatırımlarıdır. Bu çerçevede, kredilerin sağlanması ve bazı teknik, askeri personellerin eğitimlerinin karşılanması da bölgeye yapılan yatırımın diğer bir parametresidir. Bölgedeki en büyük Sovyet projelerine Helwan'daki (Mısır) Aswan hidroelektrik kompleksi ve metalurji tesisi, Angola'da bulunan Capanda şehrinde kurulan hidroelektrik santrali, Gine'de bulunan Kindia şehrinde boksit madenciliği kompleksi, Cezayir'de bulunan El Hajar'daki metalurji tesisi, Kongo Cumhuriyeti'nde bulunan Mfuati'deki şehrinde madencilik ve işleme tesisi, Mali'de Diamu çimento fabrikası ve Kalana altın madenciliği işletmesi, Etiyopya'da Assab petrol rafinerisi ve Nijerya'da Ajaokuta metalurji tesisi örnek olarak verilebilir. Bu tesislerde çalışmak üzere, SSCB yaklaşık 500 bin uzman ve vasıflı işçi yetiştirilmiştir.

Rusya Federasyonu Afrika'ya dönüyor...

Tarihsel açıdan ele alındığında Moskova hiçbir Afrika ülkesiyle aşılabilir çatışmanın içinde olmamıştır. Rusya Federasyonu'nun bu avantajı, bölgede alan kazanmasına yardımcı olan en büyük faktördür. Bu alan kazanımına yardımcı olan diğer faktörler ise Afrika ülkelerinin temel sorunlarıdır. Afrika ülkelerinin temel sorunları; gıda, altyapı, enerji ve güvenlidir. Bu sorunların yanı sıra lojistik, teknolojik boşluk, işsizlik ve nüfus artışı da Afrika ülkelerinin sorunları arasında yer almaktadır. Mevcut jeopolitik durumda, Moskova'nın bölgeye bakış açısı, Afrika'nın temel sorunlarını çözmeyen hatta ve hatta bu sorunlar üzerinden kazanım sağlayan Batı bloğuna alternatif bir çalışma yürütmesidir. Bölge ülkelerinde sık sık iç çatışma, kontrolsüz silahlı örgütler, darbeler ve yoksulluk bölgesel güvenliği ortadan kaldırmasının yanı sıra küresel güvenliğinde olumsuz yönde etkilenmesine neden olabilecek etkiye sahiptir. Rus analistler Rusya-Afrika ilişkilerini son zamanlarda "SWOT" kısaltması ile analiz etmektedir. SWOT kısaltması "S – Strengths, W – Weaknesses, O – Opportunities, T – Threats" şeklinde kodlanmaktadır. Rusya – Afrika hattının analizi güçlü yönler, potansiyel, yeterlilikler, zayıf yönler, eksiklikler, fırsatlar, beklentiler, tehditler, müdahale, engeller üzerinden yapılmaya başlanmıştır.

Rusya Federasyonu'nun dış politikası çerçevesinde ele aldığı "Çok Kutuplu Dünya" konseptinde Afrika ülkelerinin önemi gün geçtikçe artmaktadır. Moskova; Afrika ülkeleri ile kültürel, siyasi ve ticari ilişkiler kurarken Afrika ülkelerinin Moskova çıkarlarına uygun bir noktada taraf olması önemlidir. Bu öneme binaen, Moskova özellikle BRIC'te aktif olarak Afrika'yı gündeme almaktadır. BRIC, 2011 yılında Güney Afrika'nın katılımıyla BRICS halini almıştır. BRICS ülkelerinin hem Afrika kıtası ile hem de ayrı ayrı Afrika ülkeleri ile etkileşimi dış politika faaliyetlerinde önemli bir alan haline gelmiştir. Diğer yandan Rusya Federasyonu, Afrika ülkelerinin Avrasya Ekonomik Birliği'ne üye ülkelerle ticari ilişkilerini artırmasını desteklemektedir. Bu bağlamda AEB, Mısır ile serbest ticari anlaşması yapmıştır. Buna ek olarak Avrasya Ekonomik Birliği ile Tunus ve Zimbabve arasında da benzer serbest ticari anlaşmaların yapılması için hazırlıklar yapılmaktadır.

Bölgesel güçlerin Afrika ülkeleri ile iktisadi ilişkileri kurulma çabaları yavaş yavaş sonuç vermeye başlamıştır. Bunun dışında Moskova; dış politikasında Afrika'ya gıda, alt yapı, enerji alanında yatırımlar yapma gayretindedir. Tüm bu gayretler sonucunda, 2022 yılında Rusya'nın Afrika ülkeleriyle ticaret cirosu yaklaşık 18 milyar doları bulmuştur. 2023 yılında ise ticari ilişkiler yüzde 43 oranında artmıştır. Eylül ayına kadar olan veriler, Rusya ve Afrika ülkelerinin ticaret cirosunun toplamını 15 milyar dolar olduğunu göstermektedir. Mısır, Afrika ülkeleri arasında Rusya Federasyonu ile ticaret cirosu açısından lider konumundadır. Mısır'ın hemen arkasından ise Cezayir, Fas, Tunus ve Libya gelmektedir.

Sonuç olarak, Rusya geçmişten bu yana Afrika ülkeleri ile olan ilişkilerinde büyük bir atılım yakalayamamıştır. En iyi ihtimal ile 2023 ticaret cirosu 20 milyar dolar olacaktır. 2024 yılında yapılan resmî açıklamalarda bu ciroyu elbet göreceğiz. Batı ülkelerinin Afrika ile ticari ciroları Rusya'ninkinden kat kat yüksektir. Örneğin, İngiltere'nin Afrika ile ticari cirosu 2022 yılında 65 milyar dolar, Fransa'nın 60 milyar dolar, Hollanda'nın 49 milyar dolar, Amerika'nın 48 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu anlamda Moskova'nın pazar arayışında Afrika'ya yeni yeni ısındığını görmekteyiz. Rusya Federasyonu'nun Afrika ülkeleri için belirsiz olan dış politikası, son zamanlarda flu olmaktan çıkmış gözüküyor. Rusya Federasyonu'na uygulanan finansal yaptırımlardan dolayı Moskova'nın bölgeye yatırımlarının artması, kısa zamanda çok beklediğim bir durum olmasa da güvenlik alanında Moskova'nın kendisini bölgede sıkça göstereceğine inanıyorum. Wagner'in bölgede olması, Moskova'nın Afrika ülkeleri için tahıl sevkiyatına farklı bir güzergâh çizmiş olması, tahılın ücretsiz verilmesi ve bölge ülkelerine verdiği kredilerin geri dönüşünü erteleme veya borçlarını silmesi Rusya Federasyonu'nun bölgeden uzaklaşmamak adına attığı önemli adımlardan olduğunu düşünüyorum. Ayrıca son dönemlerde yapılan Rusya-Afrika ticaret sempozyumlarına devletin en üst kademelerinden katılımların sağlanması da ilişkilerin ilerlemesi açısından önemli bir faktördür. Rusya-Afrika ülkeleri siyasi, kültürel, ticari açıdan gelişmeye açık bir alan olarak yer almaktadır. Batı'nın aksine kazan-kazan ilişkisi üzerine kurulan bir çalışma Afrika kıtasını BRICS'e daha çok yakınlaştıracaktır. Böylelikle, Rusya kendisine dostça yaklaşmayan Avrupa'nın pazarını Afrika kıtasında azaltmış olurken kendi hanesine de ciddi bir gelir sağlamış olacaktır.



Dünya'nın Yeni Alternatifi:

SEDAT YILDIZ

BRICS

G7 İttifakı'na (Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Krallık, İtalya, Fransa, Japonya ve Kanada) alternatif olarak kurulan BRICS İttifakı'nın temel amacı, Batı'dan bağımsız hareket edebilmektir. Tek kutuplu bir dünyada, Batı hegemonyası altında yaşamak istemeyen Doğu'nun süper güçleri (Rusya, Çin, Hindistan ve bunlardan ayrı Brezilya) tarafından atılmış bir adımdır.

SSCB'nin yıkılışından bu yana yaşadığımız tek kutuplu dünyanın, artık çok kutuplu bir dünyaya evirildiğini söyleyebiliriz. Ekonomik açıdan çok güçlü bir şekilde yükselen BRICS ülkeleri, bu ittifak sayesinde Batı'ya alternatif yeni bir ekonomik kutup oluşturmayı başarmıştır.

BRICS Kalkınma Bankası

Washington uzlaşmasıyla gelen 3 temel esas olan;

- Kamu harcamalarında kemer sıkma,
- Kamu varlıklarının özelleştirilmesi
- Serbest piyasa ekonomisine geçilmesi

İle birlikte IMF ve Dünya Bankası'nın ekonomi politikaları dahilinde; 1980-1990 yılları arasında uygulanması, küresel çapta etki gösteren ve art arda gerçekleşen ekonomik krizlere sebebiyet vermiştir. Yalnızca 1990-2000 yılları arasında birçok ülkede ekonomik krizler baş göstermiştir.

Bunlar; Meksika (Şubat1995), Arjantin (Nisan 1995 ve Mart 2000-Ocak 2003), Tayland (Temmuz 1997), Endonezya, Malezya, Filipinler (Kasım 1997-Ocak 1998 ve Ağustos 1998- Şubat 2000), Güney Kore (Aralık 1997), Rusya (Ağustos 1998), Brezilya (Aralık 1998) ve Türkiye (Aralık 1999-Şubat 2002).

Bu denli çok ülkenin sıklıkla ekonomik krizlerle sarsılması, IMF ve Dünya Bankası'nın yetersizliğini bizlere açıkça göstermektedir. Asıl sebebin IMF ve Dünya Bankası'nın yetersizliği olarak görmekte pek sağlıklı olmayacaktır. Çünkü Batı ülkeleri için bu durum pek de söz konusu değil. IMF ve Dünya Bankası'ndan yeterli desteği göremeyen BRICS ülkeleri, 15 Temmuz 2014 tarihinde kalkınma bankası kurduklarını duyurmuşlardır. Öncesinde de kendi yatırım havuzlarını oluşturmuşlardı. Bu sayede zor durumda kaldıklarında bu fon üzerinden destek görebileceklerdir.

“ Ekonomik açıdan çok güçlü bir şekilde yükselen BRICS ülkeleri, bu ittifak sayesinde Batı'ya alternatif yeni bir ekonomik kutup oluşturmayı başarmıştır. ”

BRICS İttifakı'nın Ekonomik ve Siyasi Önemi

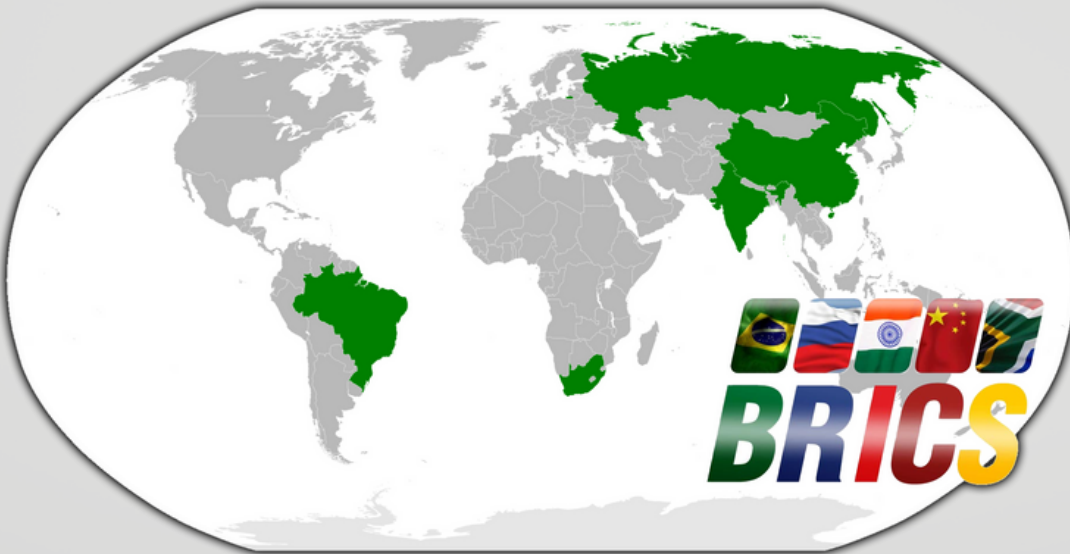
BRICS ülkelerini incelediğimizde enerji yatakları bakımından zengin ülkeler olduğunu görmekteyiz. Bunun yanı sıra askeri olarak da caydırıcı ülkelerdir. 2016 verilerine baktığımızda askeri masraflar sıralamasında Çin GSYH'sinin %1,9'unu harcayarak dünyada 2. sırada yer almaktadır. Rusya Federasyonu %5,3 ile dünyada 3. sırada, Hindistan %2,5 ile 6. sırada, Brezilya %1,3 ile 12. sırada ve son olarak Güney Afrika %1,1 harcama ile 41. sırada yer almaktadır.

BRICS ülkelerinin genel açıdan önemini dört noktada gösterebiliriz. İlk olarak askeri, ekonomik ve politik kaynaklara sahip olmaları. Çünkü bu kaynaklar ile uluslararası düzene etki edebilirler ve ikinci olarak uluslararası düzende söz sahibi olmaları gerektigine kendilerinin inanmalarıdır. Üçüncü olarak BRICS ülkeleri kendi aralarında fazlasıyla, resmi kanallar oluşturmuşlardır. Bu durum aralarındaki iletişimi her zaman diri tutacaktır. Son olarak Neo-liberal ve kapitalist uluslararası düzende, BRICS ülkelerinin zıt duruş ile Batı'dan farklı olduklarını dile getirmeleridir. Ayrıca BRICS ülkelerinin uluslararası camiada birlikte hareket ettiklerini görmekteyiz.

“Ekonomik güvensizlik içerisindeki IMF ve Dünya Bankası'na alternatif olarak kurulan BRICS, verdiği ekonomik güven ve hızlı yükselişi sayesinde ilgi odağı olmayı başarmıştır.”

Rusya'nın Kırım'ı ilhakı sonrası BM Genel Kurulu'nda Çin, Hindistan ve Güney Afrika'nın, Rusya'yı kınamaktan kaçınması; NATO'nun Libya müdahalesini ise BRICS ülkelerinin BM Genel Kurulu'nda kınamaları bu duruma örnek gösterilebilir.

BRICS İttifakı'na daha sonraları resmi olarak 22 ülke başvurmuştur. BRICS'in bu kadar ilgi çekmesinin birçok nedeni bulunmaktadır. Fakat en önemli nedenlerinden biri Batı'nın ekonomik yönden dünyaya samimi olmamasıdır. Bu durumu Türkiye üzerinden örneklendirebiliriz. Kuruluşundan itibaren denge politikalarının yanı sıra her zaman Batı'ya daha yakın olan Türkiye, ki 1952'den bu yana Batı müttefiki olan Türkiye, gördüğü ekonomik yaptırımları müttefiki olan Batı dünyasından almıştır. Bu ve benzeri durumlar diğer dünya devletlerinin gözünde Batı'yı güvensiz kılmaktadır. Ekonomik güvensizlik içerisindeki IMF ve Dünya Bankası'na alternatif olarak kurulan BRICS, verdiği ekonomik güven ve hızlı yükselişi sayesinde ilgi odağı olmayı başarmıştır.



expobrics.com



AYŞENUR DEMİR

TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI VE ZENGİZUR KORİDORUNUN ÖNEMİ

Türk Devletleri Teşkilatı (TDT), 1992 yılında Türkiye'nin başkenti Ankara'da Turgut Özal'ın başkanlığında ilk defa Türk Dili Konuşan Ülkeler Zirvesi olarak toplanmıştır. Zirveye, Azerbaycan'dan Ebulfez Elçibey, Kazakistan'dan Nursultan Nazarbayev, Kırgızistan'dan Askar Akayev, Özbekistan'dan İslam Kerimov, Türkmenistan'dan Saparmurad Niyazov katılmıştır.

1992-2010 yılları arasında Tür Dili Konuşan Ülkeler Zirvesi olarak toplanan örgüt, Kazakistan devlet başkanı Nursultan Nazarbayev'in tarafından konsey olarak yapılandırılması teklif edilmiştir. Nitekim 3 Ekim 2009 yılında Nahcivan Antlaşması ile, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye öncülüğünde uluslararası bir örgüt olarak yapılandırılmıştır. Konsey, 12 Kasım 2021 yılında 8. Türk Devletleri Teşkilatı İstanbul Zirvesi'nde yeniden yapılandırılarak Türk Devletleri Teşkilatı ismini almıştır. Teşkilatın temel amacı; Türk devletleri arasında işbirliğini teşvik etmek ve derinleştirmek, bölgesel ve küresel barış ile istikrarlı duruş sağlamaktır. Bunun yanı sıra demokrasi ve insan haklarını gözetmek, üye ülkeler arasında ortak tarih, kültür kimlik ve dil alanlarında özel birlik ve dayanışma sağlamaktır.

Teşkilatın genel sekreterliği İstanbul'da bulunmaktadır. Cumhurbaşkanları daha önceden belirlenmiş bir Türk şehrinde yılda bir kez toplanır. Üst düzey yetkililer, aksakallar, diğer bakanlar ve hükümet yetkilileri düzenli olarak bir araya gelmektedir.

Kasım 2021 tarihinde gerçekleşen İstanbul Zirvesi'ne ilk kez gözlemci ülke statüsünde katılan Türkmenistan, 11 Kasım 2022'de gerçekleştirilen 9. Türk Devletleri Teşkilatı Semerkant Zirvesi'nde tam üye olacağı duyurulmuş, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ise teşkilata gözlemci üye olarak katılmıştır.

2011 yılında Almatı'da düzenlenen zirvede ekonomi ve ticaret, 2012 Bıkk'te bilim ve kültür, 2013 Azerbaycan / Gebele şehrinde ulaşım, 2014 Bodrum'da turizm, 2015 Astana'da medya ve enformasyon, 2018 de Kırgızistan Çolpan Ata şehrinde gençlik ve ulusal sporlar 2019 Bakü'de küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin desteklenmesi, 2021 İstanbul'da dijital çağda yeşil teknolojiler ile akıllı şehirler temalarıyla öne çıkmıştır. Son olarak 16 Mart'ta Ankara'da 6 Şubat Depremleri sonrası olağanüstü zirve toplantısını "Afet-Acil Durum Yönetimi ve İnsani Yardım " temasıyla düzenlemiştir.

Türk Devletleri Teşkilatı kurulduğu günden bu güne 9 ana zirve toplantısı 2 olağanüstü zirve toplantısı olmak üzere 11 kez bir araya gelmiştir. Toplantı temaları incelendiğinde Türk Devletleri Teşkilatı, ekonomiden sosyal konulara, siyasi konulardan kültür konularına göre her konuyu ele almaktadır. 16 Mart 2023'teki zirvede doğal afetler konusunun tema yapılması ise bu süreçte Türkiye'de Kahramanmaraş merkezli 11 ili etkileyen devisa depremin meydana gelmesinden kaynaklandığı söylenilebilir. Bu noktada zor bir süreç geçiren Türkiye olağanüstü durumu Türk Devletleri Teşkilatına aktarması bu birliğin sürekliliğini ve daimi desteğine öncülük etmiş olabilir.

Türk Devletleri Teşkilatının Jeopolitik Önemi

Soğuk savaşın sona ermesi, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılması uluslararası arenada yeni jeopolitik durumu şekillendirmiştir. Türk Devleti Teşkilatı içerisinde bulunan Azerbaycan, Kırgızistan, Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan 70 yıldan fazla bir süre içinde SSCB'nin hükümlerinde kalmış ve nihayetinde 1991'de bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Bağımsızlığını ilan eden bu Türk devletleri yeni siyasal düzlemde örgütlenme ve devlet inşa edilmesi gibi zorluklarla karşılaşmışlardır. Rusya, Belarus ve Ukrayna ile birlikte bağımsızlıklarını ilan eden bu devletlerin Moskova ekseninden uzaklaşmasını önlemek için Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) adında yeni bir uluslararası bir örgüt kurulmuştur. Bu bağlamda adı geçen devletler, bağımsız devletler olarak kendi ayakları üzerinde durmaları gerektiğini ön plana çıkarmıştır.

Rusya, 1991'den günümüze kadar coğrafi konum olarak bağımsızlıklarını ilan eden devletlerle ilişkilerini çıkar ilişkisi bağlamında kurmuş ve düzenlemiştir. Bu noktada Rusya'nın çıkarları şu şekilde sıralanabilir;

- Sınır güvenliğini sağlamak
- Hazar Havzası enerji kaynakları ve bölgesinin güvenliğini sağlamak
- Orta Asya ülkelerini BDT kapsamında birleştirip müttefik haline getirmek,
- ABD ve AB gibi rakip ülkelerin bölge de aktif rol oynamasını önlemek
- İslami köktencilüğün yayılmasına karşı mücadele vermek

Öte yandan Soğuk Savaş sonrası ve SSCB'nin dağılmasıyla oluşan bölgesel güç boşluğunu doldurmak isteyen ABD, kendi çıkarları doğrultusunda Kafkasya ve Orta Asya'daki Türk devletlerinin bağımsızlık sürecinde yaşadığı sorunların çözümü, bölge devletlerin güvenliğinin ve ekonomik iş birliğini sağlayacak etkilerine engel teşkil etmiştir. ABD'nin bölgesel çıkarları ise; Rusya ve İran'ı çevrelemek, bölge enerji arzının güvenliğini sağlamak, bölgeyi alternatif pazar olarak değerlendirmektir. Bunun yanı sıra bölgedeki rakipleri olan İran ve Rusya'ya karşı bölgeyi güvenlik ve diğer küresel politikalarda askeri üs olarak kullanmak şeklinde ifade edilebilir.

Rusya ve ABD'nin bölgesel güç mücadelesi, ülkelerin iç meselelerini etkileyerek etnik, siyasi, mezhepsel ve bölgesel çatışmalara dolaylı müdahalelerde önemli etken olmuştur. 1990'lardaki Tacik iç savaşı, 1990 ve 2010'da Oş'taki (Kırgızistan) etnik ayaklanmalar, 2005'teki Andican'daki (Özbekistan) halk ayaklanması, Kırgızistan'daki iki devrim (2005 ve 2010) bu duruma örnek olarak gösterilebilir. (GÖK, 2023) Uzaktan bakıldığında bütün bu olaylar küresel aktörlerin bölgede hakimiyet kurma çabaları ve bölge ülkeleri arasında da işbirliği sağlama ve güçlü güvenli bir dayanışma birliği kurulması için zorunlu ihtiyaç olmuştur. Bölgesel iş birliğini sağlamak, anlaşmazlıkları çözüme kavuşturmak, küresel aktörlere karşı egemenliklerini koruyup güçlendirmek amacıyla Türk Devletleri Teşkilatı ön plana çıkmıştır.

Kafkasya ve Orta Asya'daki ülkeler, iç politikalarında ve ekonomik sistemlerinde yapılan reformlarla daha açık ve rekabetçi bir iş ortamı yaratmayı, ekonomik olarak birbirlerine bağımlı hale gelmeyi istemiştir. Bu noktada ticaret ve yatırımların artması sağlanacak, ekonomik büyüme teşvik edilmiş olacaktı. Bölgedeki ülkeler arasında serbest ticaret anlaşmaları, ortak ekonomik projeler ve ticari kolaylıkları gibi adımlar hedeflemektedir. Türk Devletleri arasında yakın ilişkilerin ve işbirliği fırsatları ortaya çıkmasına yol açan ve bölgede siyasi dengelerin değişimine etki eden diğer bir olay da 2020 yılında 44 gün süren II. Dağlık Karabağ Savaşı olmuştur.

II. Dağlık Karabağ Savaşı

Dağlık Karabağ, 74 yıllık Sovyet rejiminde altında olan ve Azerbaycan'a bağlı olarak özerkliğini koruyan bir bölge statüsündeydi. 1980'li yılların sonuna doğru Ermeniler tarafından Türk ve Müslüman ahalie karşı bölgede şiddetli çatışmalar ve baskılar meydana gelmiştir. Bunun sonucunda birçok sivil katledilmiş, yurtlarından edilmiştir. 20. yüzyılın en kan dondurucu olayı olan 26 Şubat 1992'deki Hocalı Katliamı Ermeniler tarafından yapılmıştır. Zaman zaman sıcak çatışmaların yaşandığı bölge iki devlet arasında sorun olarak uzun yıllar boyunca devam etmiştir. 30 yıl boyunca Ermenistan, Azerbaycan topraklarının %20'sini işgal etmiştir.

27 Eylül -10 Kasım 2020 tarihinde ikinci kez Karabağ bölgesinde bir savaş meydana gelmiş ve Azerbaycan işgal altındaki topraklarını geri almıştır. 2020 yılında, Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki soruna çözüm bulan başat bölgesel öncüllerin Rusya ve Türkiye olduğu görülmüştür. 9 Kasım 2020 tarihinde imzalanan ortak ateşkes deklarasyonunda Türkiye masada söz sahibi olmamasına rağmen, sonraki süreçte diyalog daha fazla Rusya ve Türkiye arasında gelişmiştir.

9 Kasım 2020 Antlaşması

44 gün süren savaş sonucu Azerbaycan, Rusya ve Ermenistan arasında imzalanan antlaşma sonucunda çatışmalar durmuş, işgal toprakları kurtarılmış, Rus Barış Güçleri temas bölgelerinde konuşlandırılmış ve Türk Devletleri açısından önemli olan 9. Maddenin de "Bölgenin ekonomik ve ulaşım bağlantılarında engeller kaldırılacak. Ermenistan, vatandaşların, araçların ve yük araçlarının iki yönde hareketini organize etmek amacıyla Azerbaycan'ın batısındaki bölgeler ile Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti arasında ulaşım iletişimini sağlayacak. Ulaşım, iletişimin kontrolü, Rusya Sınır Güvenlik Servisi kurumları tarafından da sağlanacak. Tarafların anlaşmaya varması durumunda, Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti ve Azerbaycan'ın batı bölgeleri arasında ulaşım iletişimlerinin ağırları inşa edilecek." yer almasıyla mutabakata varılmıştır. Türk devletleri sadece ortak dil, tarih ve kültür alanında bağlantı kurmayacak, ortak çıkarlar ekonomik gelişmeler ve iş birlikleri ile de gelişme göstereceklerdir. Bu anlamda Zengezur Koridoru'nun hayata geçirilmesiyle Orta Asya-Kafkasya-Türkiye hattı, Çin'den Avrupa'ya ulaşan güzergâhların en istikrarlı rotası haline gelecektir.

Zengezur Koridoru

Tarihi Türk yurdu olan Zengezur 20.yy başlarında Kafkasya'da yaşanan olaylardan etkilenmiştir. Bolşevik Rusya'sı devamında ise Sovyet Rusya'sının politikalarından biri olan Kafkasya'da hakimiyeti kurmak, sosyalist yönetimler oluşturmak, Nahçıvan ile kara bağlantısını kesmek ve Türklük önünde engel oluşturmak amacıyla Zengezur Bölgesi kademeli olarak bölgede yaşayan Ermeniler tarafından işgale uğramış ve toprak bütünlüğü parçalanmıştır.

Antlaşmanın 9. maddesi gereği ortaya çıkan Zengezur koridoru Azerbaycan ile Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti arasında yeni bir ulaşım bağlantısının inşa edileceği belirtmiştir. Zengezur koridoru ile sadece bölgesel olarak Türk devletleri üzerinden bir gelişme olmayacak aynı zamanda küresel konjonktürde Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu, Akdeniz bölgeleri ile Akdeniz'e kıyısı olan Suriye, Lübnan, Ürdün, İsrail gibi ülkelere kadar uzanacak yeni ulaşım hattının bağlantı noktasını oluşturma olanağının bulunması son derece önemli bir husustur. Hatta Zengezur koridoru, Çin'in "Kuşak Yol" projesi ile mallarını Avrupa'ya daha hızlı ulaştırması ve Türkiye'nin Çin, Orta Doğu ve Avrupa ülkeleri açısından stratejik konumunu güçlendirmesi bakımından da önemlidir.



Türk Devletleri Teşkilatı'nın temeli Türk Dili Konuşan Ülkeler ile atılmış olup zaman içerisinde öncelikle "konsey" sonraki yıllarda genişleyerek ve gelişerek "teşkilat" olarak karşımıza çıkmıştır. Bunun en temel sebeplerinden biri Türk devletlerinin dil, kültür, soydaşlık ve jeopolitik dengeler anlamında birbirlerine yakınlaşmalarıdır. Teşkilatın zirvelerindeki ana temalar incelendiğinde her toplantıda gereken konular üzerinde durulmuştur. Ek olarak olağanüstü durumlarda da toplanmışlardır. Bunun en önemli örnekleri II. Karabağ savaşı ve Kahramanmaraş merkezli 6 Şubat depremleridir.

44+1 günlük savaşın ardından imzalanan bildiri sonucunda bölgesel ve küresel alanlarda yeni işbirlikleri kurulmasını gündeme gelebilir. Bu işbirlikleri sadece Türk devletleri arasında değil aynı zamanda Çin, Ortadoğu ve Avrupa ülkeleri arasında da stratejik konumları güçlendirebilir. Dünya doğu-batı ekseninde ticari faaliyetleri sayesinde tüm ülkelerin büyük gelişmeler yaşamaları muhtemeldir.

Türk Devletleri Teşkilatı, Orta Asya ve Kafkasya jeopolitiğinde bölgesel büyük bir güç olması, ekonomik, siyasal sorunları çözüme ulaştırmaları öngörülebilir. Azerbaycan, Özbekistan, Türkmenistan ve Kazakistan'ın doğal enerji kaynaklarını bakımından zengin olması bölgesel olarak Türkiye'nin transit ülke konumunda başta enerji kaynaklarını Avrupa'ya taşıması bakımından Türk Devletleri Teşkilatının önemini artırmaktadır.

DEĞİŞEN DÜNYA JEOPOLİTİĞİNDE

*İran, İslam
Devriminden sonra
devrim ihracı ve vekil
güç stratejisiyle başta
Ortadoğu olmak
üzere bölge
jeopolitiğinde etkin bir
konuma gelmek
istemiştir.*

İRAN

ALİ ŞAHİN

Dünyada yaklaşık son on yıldır çatışma alanları genişlemiş, ülkeler arasındaki bloklaşmalar baş göstermeye başlamıştır. Nitekim Çin'in kuşak-yol projesi ile hegemon güç ABD'ye kafa tutması, Rusya'nın Ukrayna'yı işgal etmesi, Kafkasya'da II. Karabağ Savaşı sonrası değişen dinamikler, Ortadoğu'da Arap Baharı sonrası meydana gelen iktidar değişiklikleri ve iç savaşları dünyada bloklaşmayı ve jeopolitik dengenin net bir şekilde değiştiğini ortaya koymaktadır. Bu noktada Ortadoğu'da önemli bir güce ve konuma sahip olan İran'ın pozisyonu merak edilen bir konudur.

İran Jeopolitiği ve Ortadoğu

İran, kuzeyde Ermenistan, Azerbaycan ile Hazar Denizi ve Türkmenistan, doğuda Afganistan ve Pakistan, güneyde Hint Okyanusu ve Basra Körfezi, batıda ise Türkiye ve Irak ile komşudur. İran, kuzey-güney ve doğu-batı arasında önemli bir geçiş noktasında yer alır. Ayrıca Hazar Denizi, Hint Okyanusu ve Basra Körfezi'ne doğrudan bağlantı sağlayan tek ülkedir. Bu noktada önemli bir jeopolitik konuma sahip olan İran tarihsel süreçte pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış, tarihin önemli savaşları bu coğrafyada meydana gelmiştir. Diğer taraftan İran'ı cazibe merkezi kılan diğer bir özellik ise sahip olduğu enerji kaynaklarıdır.

1979 İran İslam Devrimi'nden sonra İran'da değişen rejim ve motivasyon kaynağı İran dış politikasına ve jeopolitik dengeye etki etme sürecini değiştirmiştir. Zira Humeyni tarafından meydana gelen devrimle birlikte İran rejimi Şiiliğe dayalı bir İslam Cumhuriyetine dönüşmüştür.

Bu bağlamda İran'ın Ortadoğu politikasını şekillendiren etmenlerin başında şüphesiz Şiilik gelmektedir.

Özellikle İslam Devrimi sonrasında İran'ın dış politikasının ana unsuru "Devrim İhracı" politikası olmuş ve bunu Ortadoğu'ya yaymayı ana unsur haline getirmiştir.

Bu noktada başarılı olduğu söylenilebilir.

Çünkü bunun en bariz örneği Arap Baharı sonrasında İran'ın Ortadoğu'da başta Lübnan olmak üzere, Irak ve Suriye'de vekil güç stratejisi ile alan kazanma süreci göstermiştir. Hatta bu süreçte İran'ın Kapsamlı Ortak Eylem Planı (KOEP) çerçevesinde ABD ve Rusya, İngiltere, Fransa ve Çin arasında nükleer antlaşma imzalamıştır. Bu antlaşma sayesinde İran, Ortadoğu'da daha fazla alan kazanmış ve vekil aktörlerini güçlendirmiştir. Bu süreçte en fazla tepkiyi şüphesiz İsrail göstermiştir. Zira İran, İslam Devrimi sonrasında ABD'yi büyük şeytan İsrail'i ise küçük şeytan olarak addetmiş ve İsrail açısından güvenlik tehdidi olarak görülmüştür.

2017 yılında ABD başkanlık seçimlerinde Donald Trump'ın seçilmesi ile birlikte, İran Ortadoğu'da ciddi problemler yaşamaya başlamıştır. Zira KOEP'ten çıkan ABD, İran'a olan yaptırımları artırmış bu durum ise İran'ı ciddi darboğaza sürüklemiştir. Bu noktada Ortadoğu'da vekil güçlerine olan yardım zayıflamıştır. 2021 yılında ABD'de yapılan yeni seçimle birlikte Trump'ın yerine gelen Joe Biden, İran ile olan ilişkileri yumuşatacağının sinyallerini vermiştir. Ancak beklendiği gibi olmamış, KOEP tekrar yürürlüğe girmemiştir. Bu süreçten sonra İran yeni bir arayış içine girerek başta Rusya ile 20 yıllık, Çin ile de 25 yıllık kalkınma antlaşması imzalamıştır.

İran-Suudi Arabistan Yakınlaşması

İran ile Suudi Arabistan arasında İslam Devrimi sonrasında belli gerginlik dönemleri meydana gelmiştir. Zira İran'ın yukarıda belirtildiği üzere Devrim İhracı politikası, Suudi Arabistan güvenlik tehdidi olarak görmektedir. Ancak iki devlet arasındaki keskin yol ayrımı Arap Baharı sonrasında Yemen'de İran destekli Husileri mevcut hükümeti devirmesiyle başlamıştır. Suudi Arabistan, batı destekli bir koalisyon ile Husilere karşı bir askeri müdahalede bulunmuştur. Bunun yanı sıra Suudi Arabistan 2016 yılında Şii din adamı Nimr el Nimr'in bulunduğu 47 kişiyi idam etmiş, bu durum Tahran'da büyük bir infialle karşılanmış ve Suudi Arabistan'ın Tahran Büyükelçiliği basılmıştı. Bu durum İran Suudi-Arabistan gerginliğini artırmıştı. Bunun yanı sıra İran'ın Husilere aktif destek vermesi, 2019 yılında Suudi Aramco tesislerinin Husiler tarafından vurulması, Suudi-İran ilişkilerini çıkmaza sokmuştu. Bu gerginlikler doğrultusunda Suudi Arabistan-ABD ilişkileri İran'ı rahatsız eder bir hale gelmişti. İran hükümeti, Suudi Arabistan ile ilişkileri yeniden kurmak adına sürekli çağrıda bulunmuş ancak bu durum Suudi Arabistan tarafından kayıtsız kalınmıştır. Nitekim İran ve Suudi Arabistan arasındaki ilişkiler Çin'in arabuluculuğunda yeniden kurulmuştur. Bununla birlikte İran ve Suudi Arabistan arasında 2015'ten beri meydana gelen çatışma işbirliğine dönüşebilir. Suudi Arabistan'ın Yemen'deki saldırıları durabilir ve ateşkes sağlanabilir.



İran'ın Asya'ya Bakış Politikası

KOEP ile umduğunu bulamayan İran, bu süreçten sonra farklı çıkar yolları aramıştır. 3 Ağustos 2021 yılında İran'da gerçekleşen cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ardından muhafazakar İbrahim Reisi yeni cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. Bu dönem İran'ın dış politikasını da yeniden şekillendirecektir. Zira İbrahim Reisi bu süreç içinde dostlarını artırmaya yönelik politika güdeceğini deklare etmiştir. Nitekim İran'ın Rusya ve Çin ile imzaladığı antlaşmalardan sonra, İran Meclis Başkanı Muhammed Kalibaf yeni dönemin "Asya Yüzyılı" olacağını ifade etmiştir. İran son 10 yıllık süreç içinde batıdan umduğunu bulamamış ve artık yüzünü doğuya çevirmiştir.

İran'ı, Çin ve Rusya ile aynı masaya oturtan şey ABD hegomonik gücü olmuştur. Zira ABD, Çin ile ticaret savaşı içine girmiş, NATO'yu Rusya'ya karşı revize edip çevreleme politikası gütmüştür. Bunun neticesinde Rusya-Ukrayna Savaşı'nda Ukrayna'ya aktif destek vermiş ve Rusya'ya ambargo uygulamıştır. Rusya-Ukrayna Savaşı dünyada bloklaşmaların gerçekleştiğini gözler önüne sergilemiştir. İran ise bu süreçte Rusya'ya örtülü bir şekilde destek verdiği iddia edilmiştir. Bunun yanı sıra Rusya ve İran arasındaki ekonomik ilişkilerinde geliştiği görülmektedir.

ABD'nin dünya üzerindeki ambargo stratejisi gerek Rusya gerekse İran içinde tepkiye yol açmıştır. Nitekim İran Cumhurbaşkanı Reisi, 2022 yılında Katar'ın başkenti Doha'da yapılan 6. Gaz İhraç Eden Ülkeler Zirvesinde ambargoların tanınmaması gerektiğini, yeni dünya düzeninde ABD yaptırımlarının işe yaramadığı ifade etmiştir. Bu noktada geniş ambargo tecrübesine sahip olan İran'ın Rusya'ya ambargoları delme konusunda yardımcı olacağı düşünülebilir.

İran, ABD'nin bu yaptırım stratejisi karşısındaki tepkisinin bir sonucu olarak Çin ve Rusya'nın liderliğindeki Şangay İşbirliği Örgütüne tam üye olmuştur. Bununla da kalmayan İran'ın BRİCS üyeliği de gerçekleşmiştir. Nitekim İran, gerek ŞİO'ya gerekse BRİCS'e ABD karşıtı bir örgüt olarak bakmakta ve ambargoları aşp, dolar baskısından kurtulmak istemektedir. Zira İbrahim Reisi, her katıldığı uluslararası organizasyonlarda ABD ambargolarından şikayetçi olmaktadır.

İran'ın Kafkasya Politikası

II. Karabağ Savaşı sonrasında, Kuzey Kafkasya'da yeni dinamik ve jeopolitik bir ortam meydana gelmiştir. Azerbaycan'ın II. Karabağ Savaşı'nı kazanmasından sonra, Azerbaycan'ın Nahcivan ile kara bağlantısını sağlayacak olan Zengezur Koridoru kurulacağına dair bir anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmaya şüphesiz en fazla tepkiyi İran göstermiştir. Zira İran resmi makamları her fırsatta Kafkasya'da harita değişikliğine karşı olduklarını vurgulamış, örtülü bir şekilde mezkûr savaşta Ermenistan'ı desteklediği iddia edilmiştir. Bunların altında yatan belli sebepler vardır.

İran bu koridorla birlikte jeopolitik önemi kaybedecektir. Zira İran, Azerbaycan ile Nahcivan arasındaki güzergâh üzerinden avantaj sağlamaktadır. Bununla birlikte Zengezur Koridoru Türkiye ile Türk cumhuriyetleri arasındaki bağlantıyı sağlaması sebebiyle İran'ın Türk cumhuriyetleri arasındaki stratejik önemi de kaybolacaktır. Bununla birlikte İran'ın yıllardır doğu-batı koridoru arasında sağlamaya çalıştığı amaçta ortadan kalkacaktır. Bu noktada İran bu koridora karşı çıkmaktadır.

İran'ın Zengezur Koridoruna karşı çıkmasındaki ikinci sebep ise güvenlik tehdidi ve bölünme riskidir. Zira İran'da ciddi manada Türk nüfusu mevcuttur. Bu koridorla birlikte İran Türkleri, Türk devletlerine daha yakın bir hâl alıp entegre olma ihtimali gündeme gelmektedir. Böyle bir durumda "Bütün Azerbaycan" sloganının vücut bulma ihtimali gündeme gelebilir. Bu durum ise İran açısından bir güvenlik riski taşıyabilir.

Sonuç

Sonuç olarak İran, İslam Devriminden sonra devrim ihracı ve vekil güç stratejisiyle başta Ortadoğu olmak üzere bölge jeopolitiğinde etkin bir konuma gelmek istemiştir. Bu bağlamda İran jeopotiliğinin üç kırılma noktası öne çıkmaktadır. Bunlardan birincisi Arap Baharı ve sonrası imzalanan KOEP ile İran'ın Ortadoğu'da alan kazanması ve Trump'ın KOEP'ten çekildikten sonra bu alanı kaybetmek istememiştir. Bununla birlikte Trump sonrası ABD'nin İran'a uygulamış olduğu yaptırımlar İran'ın yön değiştirmesine sebep olmuştur. Bu süreç içerisinde dünyada değişen yeni dinamikler ve oluşan bloklaşmalar İran'ın da içinde olduğu başını Rusya ve Çin'in çektiği doğuya kaymasına neden olmuştur. Bu gelişmeler ışığında İran, ABD karşıtlığı çerçevesinde Rusya ve Çin ile ilişkilerini geliştirmiş ve derinleştirmiştir. Bu durum İran'a ŞİÖ ve BRİCS'in kapılarını açmıştır.

İran jeopolitiğinde ikinci kırılma ise Kafkasya'da meydana gelen II. Karabağ Savaşı olmuştur. İran bu savaş sonucunda oluşacak yeni jeopolitik dengeyi beğenmemiş ve buna tepkisini göstermiştir. Nitekim Tahran yönetimi, oluşacak yeni jeopolitik dengeyi ekonomik ve güvenlik bazlı değerlendirmiştir. Zira oluşacak yeni koridorla birlikte İran'ın jeopolitik konumu zarar görecektir ve yıllarca yatırım yaptığı doğu-batı geçiş koridoru yok olacaktır. Diğer taraftan ülkesindeki Türk nüfusun İran'dan ayrılmak istemesi gündeme gelme ihtimalini doğurabilir.

Üçüncü önemli kırılma noktası ise İran-Suudi Arabistan ilişkilerinin yeniden tesisidir. Zira bu gelişme ile birlikte 2015'ten beri çatışan İran ve Suudi Arabistan işbirliği içerisine girebilecektir.

GÜÇ İNTİKAL TEORİSİ BAĞLAMINDA ABD VE ÇİN İLİŞKİSİ

1970-1980'li yılları dikkate alarak uluslararası sistemde lider konumda bulunan Birleşik Devletler, güç bağlamında uluslararası sistemi tek kutuplu hale getirmiştir. Soğuk Savaş sonrası döneme damga vuran ABD belli kurumlar aracılığıyla 2000'li yılların başına kadar tartışmasız bir şekilde hegemon olduğunu kanıtlamıştır.

2000'li yıllarda küreselleşmenin de etkisiyle dünya sisteminde bölgesel güçler ortaya çıkmaya başladı. Bu bölgesel güçler ekonomik büyüklüğünün artmasıyla küresel sisteme etki edebilecek kadar güçlendiler. Bu da uluslararası sistemde yeni yapıların oluşmasına zemin hazırladı. Son yirmi yılda dünyanın en hızlı büyüyen devleti olan Çin bu yeni sistemin bir çıktısıdır. Çin'in nüfus büyüklüğü, ucuz işgücü ve yabancı yatırımlarla hızlı bir şekilde büyüyen ekonomisi sayesinde hegemon konumda olan Birleşik Devletler'e rakip olabilecek kadar büyümüştür.

Bu çalışma ile amaçlanan Organski'nin geliştirmiş olduğu Güç Geçiş Teorisi bağlamına güç kavramı üzerinden yakın tarihe bakılarak uluslararası sisteme meydan okuyan Çin'in hegemon olup olamayacağına ilişkin bir analiz ortaya koymaktır. Bu çalışmada güç geçişinin net bir sonucu olamamakla birlikte sistemde bulunan hegemon ve ona meydan okuyan aktörün zayıf yönleri üzerinden bu sonuç çıkarılmıştır.

Çin başta bölgesinde komşu devletlerle yaşadığı sınır sorunları, iç işlerindeki yolsuzluklar, demografik sistemdeki düzensizlik, devlet yönetimindeki siyasal sorunlar ve uluslararası alanda güncel olarak dikkatleri üzerine çeken Uygur Türklerine karşı uyguladığı baskıcı tutumu gibi olumsuzluklarla birlikte Çin'e karşı sistemde bulunan devletlerin olumsuz algıları. Diğer taraftan ise gerçekten de ciddi anlamda halkının refahını arttırması, Afrika ve Güney Amerika'ya maddi yardımlarda bulunması, 2008-2009 krizinde bile ekonomisini arttırmayı başarabilmiş bir ülke ve Çin'in kendi şahsına münhasır bir özelliği bulunmaktadır. Sistemde lider konumda bulunan Amerika'nın ise iç işlerinde yaşadığı sağlık sorunları, kamu kurumlarına karşı halkın güveninin azalması, dünyanın en borçlu ülkesi olması, bozulan mali yapısı, uluslararası alanda değeri azalan doların konvertibilite olmaktan yavaş yavaş çıkması ve güncel bir sorun olan korona virüs aşısı konusunda üzerine düşen sorumluluğu yerine getirememesi gibi sorunlar sebebiyle uluslararası sistemde gücünün düştüğü söylenmektedir. Buna karşın dünya genelinde en büyük askeri üslere sahip olması, dünyanın en büyük ekonomilerinden biri olması, teknoloji ve bilgi sistemlerindeki gelişmişlik ve uluslararası sisteme katkıda bulunduğu kurumlarla hala sistemin en güçlüsü olduğunu kanıtlamaktadır.



Güç İntikal Teorisi açısından Asya'da yükselişe geçen Çin'in sisteme karşı hoşnutluğu analiz edilmiştir. Çin'in önündeki engeller ve avantajları detaylı biçimde açıklanmıştır. Güç İntikalinin barışçıl mı yoksa savaşa mı geçeceği üzerinde durulmuştur. Güç İntikal Teorisinin sınırları çerçevesinde ABD ve Çin karşılaştırmalı üstünlükleri analize dâhil edilmiştir. Çin'in büyümesine olanak sağlayan zemin nedir? Çin'in uluslararası sistemdeki durumu nedir? Çin hegemon olabilecek kapasiteye sahip mi? Çin avantajları nelerdir? Çin'in dezavantajları nelerdir? Uluslararası sistemde son durum nedir? Gibi sorulara cevap aranacaktır. Böylece birinci bölümde Güç İntikal Teorisi açıklanacaktır. İkinci bölümde ise ABD ve Çin aktörleri sahip oldukları avantajlı ve dezavantajlı durumları gelişen şartlar ve uluslararası sistem değerlendirilecektir. Böylece nicel veriler üzerinden kanıtlanması somut objelere dayandırılarak teorisinin işlerliği ele alınmıştır.

1. KAVRAMSAL ve TEORİK ÇERÇEVE

1.1. Hegemonya

Hegemonya Antik Yunan temelli bir kavram olup "hegemonia" kelimesinden gelmektedir. Eski Yunan dilinde bu kavram liderlik, öncülük etmek anlamında kullanılmıştır. Özellikle devletlerarası ilişkilerde kullanılan bu kavram 20. yüzyıl ile birlikte daha çok sınıf ve toplum ayrımı için kullanılmıştır. Hegemonya kavramı anlamsal olarak devletlerarasındaki ilişkileri anlamak için kullanılmıştır. Siyasal etki ve yönetsel bir kavram olan hegemonya kavramı ilk olarak Peloponez Birliği içerisindeki Sparta'nın liderliği ve site devletlerinin Pers işgaline karşı oluşturdukları Attik Delos Birliği içindeki Atina'nın lider konumunda olan öncül yönetimini tanımlamak için kullanılmıştır.

Literatürde farklı şekillerde tanımlanan hegemonya kavramı Lenin'e göre "Hegemonya" yöneten sınıfın halk (yönetilen sınıf) üzerinde kurmuş olduğu yönetim tarzı şeklinde tanımlanmıştır. Burada Lenin yöneten sınıfın yönetilen toplum üzerinde baskıcı bir yönetimi vurguladığı görülmektedir. Gramsci, Lenin'in teorileştirdiği hegemonya kavramından hareketle politik toplumun sivil toplumun sivil toplumla dengelenmesi gerektiğini ya da toplumsal bir grubun tüm ulusal toplum üzerinde kilise, sendikalar, okullar vb. gibi özel örgütler aracılığıyla uygulanan hegemonya olarak değil de diktatörel olarak uygulanması gerektiğini savunur. Hegemonya kavramı Marksist teorisyenler tarafından proletarya ve alt tabaka olan işçi-köylü sınıfının birlikteliği içindeki işçi sınıfının öncül ve liderliğini tanımlamak için kullanılmıştır. Yine Anderson' a göre Gramsci'nin hegemon kavramını kullanması ise ekonomik güce karşı olan işçi sınıfı ve köylülerle birlikte burjuvazinin yönetilenler üzerindeki baskısı ve egemenliği için kullanıldığını savunmaktadır.

Gramsci hegemonya tanımını yaparken iki çerçevede incelemiştir. İlk incelemesinde etnik olarak yani İtalya'nın Kuzeyi ve Güneyi arasındaki ilişkiden hareketle etnik temelli bir sömürü olarak görürken ikinci evrede ise bu etnik sömürü anlayışından uzaklaşarak sonu sınıfsal olarak ele alır ve bu sınıfları ise köylüler ve işçiler olarak tanımlamıştır.

Özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra hem ekonomik hem de siyasi olarak güç kaybeden İngiltere dünyanın jandarması ya da başka bir deyişle "üzerinde güneş batmayan devlet" anlayışını kaybetti. Dünya siyasi tarih sahnesine yeni çıkmış genç bir devlet olan Amerika Birleşik Devletleri savaşa girmemiş olması ve gücünü henüz kullanmamış olduğundan rakip devletlere karşı nispeten daha güçlü ve siyasi olarak daha etkendi. Ekonomik ve siyasi gücünün vermiş olduğu imkânlar çerçevesinde 20. yüzyılın hegemon (lider) ülkesi olabilmeyi başarmıştır. Amerika burada hegemon kavramını özellikle İmparator kelimesinin olumsuz etkilerinden kurtulmak için kullandığını varsayan teorisyenler bulunmaktadır. Buradan hareketle Amerikan Rüyası ve HHMM sendromu gibi özel ve cezbedici kavramlar kullanarak Birleşik Devletler hegemonluğunu siyasetten eğitime, ekonomiden yiyecek-içeceğe kadar her alanda aktif bir kültürel varlığıyla korumak ve yaymak istediği anlaşılmaktadır.

Gramsci ise ABD hegemonyası için Hapishane Defterleri isimli kitabında "bazı devletlerin kendi öz aydınlar kategorisini yaratamadığı ve hegemonya uygulamasıyla diktatora evresini aşamadığı ve aşmakta isteksiz davrandığı için ve henüz büyük bir aydınlar grubu oluşturamadığından ABD de bu gelişimi sağlayamamış ve diktatora konumunu aşamamıştır" der.

Bir başka teoriye göre ise hegemonyayı üç farklı şekilde tanımlayabilmek mümkündür. Birincisi, genellikle basit bir şekilde tanımlanan bir devletin diğer devletler ve devlet dışı aktörler üzerinde baskı kurma gücü olarak tanımlanır. İkincisi ise, bir devletin uluslararası anarşik sistemde hegemon güç olarak kabul edilmesi ve bunu devletin sağlamış olduğu güç unsurları ile ideolojiye dönüştürmesi olarak tanımlanmaktadır. Burada en güzel örnek ise 15. yüzyılda Portekiz, 16. yüzyılda İspanya, 17. yüzyılda Fransa ve 18-19 yüzyılda Birleşik Krallık ve 20. yüzyılda ise Amerika'nın hegemon güç konumunda olmasıdır. Üçüncü ve sonuncu olarak ise, sadece devletlerarası ilişkileri açıklamak için değil tam olarak daha karmaşık bir yapı olan siyasi, ekonomik, askeri, kültürel ve toplumsal olarak birçok alanı içinde barındıran dünya sistemini oluşturan alanı açıklamak üzere kullanılması şeklinde açıklanmaktadır. Hans Morgenthau'ya göre ise devletlerarası alanda geçerli olan tek gerçek "güç" unsurudur. Güçlü olan diğer devletlere nispeten üstün olur ve istediğini yapar şeklinde açıklamıştır. Buradan hareketle uluslararası alanda hegemonyayı güçlü olmak ve bu güç ile birlikte devletlerin kendi politikaları çerçevesinde iç ve dış arenada uygulaması ve bunu bir ideoloji haline getirmesi şeklinde açıklanabilir.

Bu akıma ait teorisyenlerden biri olan Robert. O. Keohane ise hegemonun askeri gücü kendi çıkarları doğrultusunda doğrudan kullanamayacağını savunurken askeri güç yerine karşılıklı (kompleks) bağımlılık üzerinde durur. Bura Keohane devletlerin ilerleyen süreçte birbirleri ile olan ilişkilerinde daha fazla siyasi, ekonomik, ticari ve kültürel alanlarda karşılıklı olarak birbirlerini etkileyeceklerini savunur. Keohane teorisine göre anlaşılan şudur. Hegemon güç tamamen yok olsa bile devletler karşılıklı bağımlı olacağı için devletlerarası iş birliği ya da ticaret vb. gibi önemi yüksek ilişkiler sürecektir. Nitekim 1970'lerden sonra ABD hegemonyası güç kaybetmiş ve Çin hegemonyası Asya Kıtasında yükselişe geçmiştir. ABD Hegemonik güç iken uluslararası alanda ulus üstü kurumlar için çaba sarf etmiş ve ABD hegemonyası güç kaybettiğinde bu uluslar üstü kurumlar işleyişini sürdürmüşlerdir.

Gilpin'e göre ise 20.yüzyıl başlarında hegemon güç olan ABD liberal ekonomik modelin kuruluşunu sağlamış ve uluslararası alanda hem askeri hem de ekonomik olarak hegemon güç olmuştur. Fakat ABD hegemonyası askeri ve ekonomik olarak güç kaybettiğinde kurmuş olduğu bu liberal düzen de güç kaybedecek ve kurulmuş olan bu düzen istikrarı bozulacağı görüşündedir. Kısacası hegemonya askeri ve ekonomi-politik alanında bir güç gösterisi olduğu söylenebilir.

1.2. Güç İntikal Teorisi

Uluslararası ilişkilerde güç kavramının detaylı olarak ele alınıp incelenmesi World Politics adlı eserde ortaya atılmıştır. Organski ile özdeşleşen bu teori savaş kavramını da inceleyerek gücün başka bir aktöre geçmesini değerlendirmiştir. Bu ileri sürülen teori ise Güç İntikal Teorisi olarak dilimize çevrilmiştir. Güç İntikal Teorisi Uluslararası ilişkiler disiplini temel olarak uluslararası arenada düzenin nasıl sağlandığını savaş ve güç olgusu üzerinden açıklamaya çalışan bir teoridir. Güç İntikal Teorisi temelde A. F. K. Organski ve Jacek Kugler tarafından uluslararası düzeni anlamak için geliştirilmiştir. Bu teori devletlerarası ilişkilerde bölgesel güçlerin ve güçsüz devletlerin hegemon gücün lider konumunda olduğunu kabul etmesi şeklinde açıklanmaktadır. Bu teoride en önemli aktör devletlerin güç mekanizmasıdır. Lider konumunda olan genel olarak hegemon kabul edilir. Fakat burada dikkat etmemiz karıştırmamamız gereken önemli husus ise hegemon güç kavramıdır. Hegemon güç ile güç intikal teorisi bazı farklılıklar içermektedir. Hegemon kavramı kısaca tanımlayacak olursak; hegemonya köken olarak Antik Yunan medeniyetinde “hegemonia” kavramından gelmektedir. Temelde ise bu kavram liderlik anlamına gelmektedir. Kavram uluslararası alanda güçlü olan devletin isteklerini diğer devletlere kabul ettirmesi şeklinde tanımlanabilir. Güç kavramı sosyal bilimlerde sürekli olarak ele alınmış bir kavramdır ve günümüzde de eğilim olan kavramlar arasında yer almaktadır. Hiç şüphe yoktur ki güç kavramı insanlık tarihiyle bağlantılı olarak gelişmiş ve dönüşmüştür. Gücün tarih boyunca baş aktör olarak politikaları belirlemesi aracılığıyla da birçok teorisyen bu kavram üzerinde çeşitli çalışmalar yapmışlardır. Dolayısıyla bu kadar üzerinde çalışma yapılması sonucunda literatürde hacim olarak geniş yer kaplamaktadır. Güç kavramına değinecek olursak bu kavramı daha iyi analiz edebilmemiz için birkaç soru ile açıklamak daha doğru olacaktır. Güç nedir ve uluslararası ilişkiler bağlamında güç ne anlama gelmektedir? Bu iki soruya aradığımız cevaplar ise kısaca şöyledir. Robert A. Dahl güç kavramını A aktörünün B aktörü üzerinde sahip olduğu ve B'nin yapmak istemediği bir durumu B'ye yapmasına olanak sağlaması şeklinde tanımlamıştır. J. S. Nye ise gücü deneyimlemesi, açıklaması ve değerlendirilmesinden daha basit olan birinin istek ve taleplerine ulaşabilme yeteneği olarak tanımlamıştır.

Realist teori gücü merkeze alarak açıklama yapar ve uluslararası ilişkileri ise anarşi olarak nitelendirir. Böylece realist teori düzenin anarşik olarak sağlandığını savunur. Fakat realist teoriye bir anti-tez geliştiren davranışsal ekol uluslararası düzenin anarşik değil hiyerarşik olarak sağlandığını savunur. Böylece her iki teoride güce önem atfeder. Gücün teori analizlerinde ne kadar önemli olduğu bir kere daha vurgulanır. Güç devletler için çok önemlidir. Devletler güç ile ilgili herhangi bir tehdit ya da sorunla karşılaştığında bölgesel ya da ulusal ittifaklara girerler. Devletler ayrıca uluslararası gümrük, kota ve ticaret antlaşmalarıyla da güce önem atfederler. İnsanoğlu ile birlikte var olan bu güç olgusu uluslararası yapıyı nasıl etkilediğine dair ele alınan temel kavramların başında gelmektedir. Bu sebeple çok sayıda teorisyen güç kavramı üzerinden birçok teori geliştirmiş ve gücün önemine atıfta bulunmuşlardır. Gücün baskınlığı ve önemi bu teorilerle daha iyi analiz edilmiş ve tarihsel olarak ise İspanya, Portekiz, Büyük Britanya ve ABD gibi hegemon güçler arasındaki geçişler incelenmiştir. Buradaki analizlerde temel aktör güç kavramı olmuştur. Güç kavramını siyasi, askeri ve ekonomik olarak analize dahil edilmiştir. Bu güç kavramının analizinde ise temelde birkaç örnekle açıklamaya çalışılmıştır.

- Göreceli bir ekonomik büyüklük
- Diğer ülkelere karşı askeri ve teknolojik üstünlük
- Mal ve sermaye hareketlerinde uluslararası bir üstünlük

Uluslararası otoritelerin kurullarında etkin bir siyasallık gibi örneklerle analizler güçlendirilmeye çalışılmıştır.

Güç intikal teorisi uluslararası yapıyı açıklarken hiyerarşi kavramını kullanmıştır. Burada hiyerarşi dikey yönlü olup farklı güç kapasitelerine sahip devletleri açıklayan piramit şeklinde tasvir edilmiştir. Güç İntikal Teorisine göre devletler güçlerine göre dört farklı grupta tanımlanmıştır.



Şekil 1: Güç İntikal Teorisine göre uluslararası hiyerarşik sistem

Organski'nin tanımladığı uluslararası sistem yanda gösterilen şekilde gibidir. Burada uluslararası sistemi hiyerarşik olarak tanımlanmış ve tek bir hegemon gücün bulunduğu bir sistemden bahsedilmiştir. Bu şekilden hareketle söylenebilir ki sistemde bulunan devletlerin güç kapasiteleri göz önünde bulundurularak açıklanmıştır. Sistemde bulunan devletlerin güçleri farklı olduğundan dolayı sistemden duydukları memnuniyette farklıdır.

Di Cicco bu konuda şöyle demiştir; Organski, teorisini temelde iki varsayım üzerinden analiz eder. Bunlardan ilki aktörler, ikincisi ise aktörlerin sistemden duydukları memnuniyet düzeyidir. Organski teorisinde sistemde bulunan devletlerin sistemden memnun olup olmadığını ise şöyle açıklamaktadır. Sistemden en çok memnun olan sistemde en üstte bulunan hegemon güçtür. En memnun olmayan aktörler ise sistemde en alt tabaka da bulunan devletlerdir. Yukarıya doğru çıkıldıkça sistemden memnun olan aktörlerin memnuniyet seviyelerinin de arttığını söylemektedir. Güç dağılımı sistemdeki devletlerin konumlarını belirlediği gibi memnuniyet seviyelerini de belirler. Sistemde bulunan devletler güçlendikçe sistemden daha fazla faydalanırlar fakat eğer uluslararası sistem hiyerarşik değilse yani birden fazla hegemon güç varsa burada da çok ciddi sorunların ortaya çıkabileceği üzerinde durulmuştur. Sistemde bulunan hegemon güce karşı ikinci bir hegemon aktör olursa sistemde oluşacak bir savaşın kaçınılmaz olacağı söylenebilir.

Bu durumda ise sistem hiyerarşi yerine anarşik olur ve sistemde istikrar sorunu olacağı için Güç İntikal Teorisi sitemi en yalın haliyle hiyerarşik olarak tanımlamıştır. Bu nedenle Hegemonik İstikrar Teorisine benzetilebilir çünkü anarşik bir sistemde hegemon bir düzen sağlar.

Güç İntikal Teorisi teorisyenleri genellikle güç dengesini eleştirirler buna karşılık sistemde oluşacak olan bir güç dengesinin çatışma ihtimalini arttıracığını savunurlar fakat bu teorisyenler de bir güç dengesi anlayışı kullanırlar ancak bu denge kendi kuramsal denklik anlayışlarına daha yakındır. Bu güç dengesi bozulduğunda veya sistemden bir güç hegemon olmak için çabaladığında sistemin iktidarı birçok önlem alarak uluslararası sistemdeki gücünü korur. Bu teorinin savunucuları kendilerinin asıl savundukları şeyin savaş ihtimalini en aza indirecek bir sistem sağlamak olduğunu savunurlar. Güç İntikal teorisyenleri sistemdeki ikili bir aktörün güç mücadelesi barışı değil savaşı çağırır bu yönü ile de diğer teorilerden ayrılır. C. Abeyawardena ise sistemdeki en tehlikeli zamanın yükselen bir gücün iktidar konumunda bulunan aktöre karşı kazandığı güç eşitliği zamanıdır. Yükselen güç sistemden memnun değildir ve sistemin değişmesi için hazır ve isteklidir buda en kötü sonuçları doğurur. Kısaca söylenebilir ki bu teori yükselen güçler arasında savaş ihtimalinin kaçınılmaz olacağını savunuyor. Buna karşın her güç geçişinde de savaş olacağı anlamına gelmez. Çünkü belli bir noktadan sonra ortaya çıkacak olan savaşın büyüklüğü ve maliyetini hesaplamak pek mümkün olmayacağından dolayı her güç geçişinde savaş çıkacağı sonucu da söylenememektedir. Buradan da hareketle Güç İntikal Teorisi sisteminde bir denge olmadığını ancak sistemde bulunan en güçlü devletin sistemi yönettiği anlaşılmaktadır.

Güç İntikal Teorisinde dikkat edilmesi gereken bir diğer önemli nokta ise gücün bileşenlerinin nelerden oluştuğudur. Bu teoriye göre gücün temel bileşenleri;

- Demografik güç
- Ekonomik güç
- Politik güçtür.

Bu üçlü güç unsurları gücü oluşturan temel yapılarıdır. Bu unsurlardan birinin eksikliği sistemde hegemon olmayı zorlaştırır. Güç İntikal Teorisi uluslararası sistemi yukarıda açıkladığımız gibi anlatmaya çalışır. Teorisyenler ise bazı güç geçiş aşamalarını kronolojik olarak açıklamaya çalışırlar. Günümüzde ise Yükselen Asya kavramı için Güç İntikal Teorisinden faydalanılmaktadır. Fakat her ne kadar temelde bazı kavramlar üzerinden karşılaştırmalı üstünlük olduğu gösterilmeye çalışılsa bile unutulmamalıdır ki her zaman kesin ve net sonuçlar ortaya çıkmaz.

Sosyal Bilimlerin bu temel sorunundan hareketle bizde çalışmamızda Güç İntikal Teorisi üzerinden Amerika ve Çin rekabetini son çeyrek asırlık dönemleri analiz edilerek incelenecek ve uluslararası sistemde yaşanan güç geçişlerinin sonuçlarıyla birlikte sistemde yaşanan hegemon mücadelesi değerlendirilecektir.

2. HEGEMONİK İSTİKRAR TEORİSİ ÇERÇEVESİNDE ÇİN ve ABD MÜCADELESİ

2.1. Amerikan Hegemonyası

Amerikan tarihi incelendiğinde özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde İngiltere'nin sahip olduğu hegemonyayı kedi lehine çevirebilmeyi başarmıştır. Böylece Soğuk Savaş sonrası dönemde dünyanın süper gücü olmuştur. Son üççeyrek asırlık süreçte ABD hegemonyasını korumayı başaramamıştır. Özellikle 2000'li yıllardan itibaren ABD hegemonyası için düşüşe geçtiği yönünde birtakım analizler ve çalışmalar vardır.

1945'li yıllarda ABD hegemonyasını şekillendirmek ve dünya sistemini kurmak için adına Pax-Americana dediğimiz barış ve refahı sağlamak için birtakım çalışmalarda bulunmuştur. Pax Americana ile Amerikan hükümeti kuruluş yıllarından itibaren sürdürmekte olduğu izolasyonist politikasına son vermiş ve tüm dünyayı kapsayacak yeni politikalar belirlemiştir. Fakat bu dönemin en büyük sorunu olan güvenlik algısından dolayı başta ABD olmak üzere tüm dünyada bir tehdit algısı oluşmuştur. Bu açığı doldurmak için hegemon olan Amerika başta askeri harcamalar olmak üzere güvenlik üzerine birçok politika oluşturmuştur. Bu dönemde ABD dış politikasını gerçek tehditler üzerine oluşturmuştur. Sadece dış politikasının değil aynı zamanda iç politikasını da güvenlik algısı üzerine kuran ABD hükümeti uluslararası alanda da aktif olabilmek ve hegemonluğunu devam ettirebilmek için bazı antlaşma ve iş birlikleri kurmuştur.

Amerikan hükümeti dış politikada kurduğu antlaşma ve iş birlikleri ile başta askeri güvenlik olmak üzere, ekonomik ve politik güvenliğini de sağlamaya çalışmıştır. Böylece Amerika kendinden önce kurulan kapitalist sisteme karşı başkaldırmamış aksine yumuşak bir güç geçişi yaparak Britanya İmparatorluğundan devraldığı hegemonyayı küresel ölçekte kendi çıkarları doğrultusunda yaygınlık kazanmasını sağlamıştır. Böylece Soğuk Savaş sonrası dönemde Amerika sadece hegemon güç olarak kalmamış aynı zamanda küresel ölçekte politik ve ekonomik bir sistem kurmayı başarmıştır.

Amerikan hegemonyası uluslararası sistemde yaşanan bazı gelişmeler sonrasında sarsılmış ve bazı tepkiler almıştır. Özellikle SSCB'nin Doğu Avrupa'da yarattığı güvenlik algısıdır. Avrupa 'da yaşanan bu güvenlik sorunu Berlin Duvarının yıkılmasına kadar sürmüştür fakat tehdidin ortadan kalktığı söylenemez. Amerikan hegemonyasının sorgulanmaya başladığı diğer önemli olaylar ise başta 11 Eylül saldırıları olmak üzere daha öncesine Bosna'da yaşanan insanlık krizine müdahalede başarısız görülmesi ve Bush dönemi politikaları ile 2003 ABD'nin Irak'a askeri müdahalesidir. Özellikle 11 Eylül ticaretin kalbi olarak tabir edilen İkiz Kulelere yapılan saldırı sonucunda ortaya çıkan en büyük algı şudur. En güçlü devlet olan ABD kendi topraklarında vurulmuş olup hegemon konumunda olan devlet kendini ulusunu dahi korumakta sorunlar yaşadığı ortaya çıkmıştır. Bu saldırılar sonucunda hegemon olan ABD insan hakları ve savaş ihlalleri ile pek çok kez gündeme gelmiştir. Bu gelişmeler sonucunda ise hegemon olma durumu literatürde ciddi eleştiriler almış ve büyük bir prestij kaybına sebep olmuştur.

Buna karşın süper güç olan ABD'nin dünya genelinde 800'den fazla askeri üsse sahip olması ve her an bir müdahaleye hazır olması ise tam bir askeri gücün göstergesidir. Özellikle askeri güç açısından oluşturulan NATO ittifakı tam bir askeri hegemonyadır. Amerikan hükümetinin askeri harcamalar için ayırdığı bütçe miktarı, Amerika'nın kendinden sonra gelen yirmi en büyük ülkenin toplam askeri harcamasından daha fazladır. Obama dönemi askeri harcamaları dünya toplamının yüzde 37'sini oluşturmaktadır. ABD askeri harcamaları 20110'lu yıllardan itibaren düşüşe geçse bile bu harcamalar toplamı yaklaşık 640 milyar dolardır. ABD'nin bu askeri büyüklüğü NATO içinde de kendini göstermektedir. M. Kaplan'a göre ABD uygulamış olduğu çevreleme politikasında en önemli etkisi askeri ve ekonomik güçtür buna karşın dünya genelinde uygun bir diplomasi geliştirmedeğini savunur.

Hegemonyanın bir diğer önemli ilkesi olan ekonomik güçte ise ABD son yıllarda yükselişe geçen Çin Halk Cumhuriyeti'ne karşın birçok kalemde liderliğini korumaktadır. Son çeyrek asırda Çin'in büyümesine karşın özellikle 2009 krizinden derinden etkilenen ABD krizin etkilerini azaltmak için birtakım önlemler almıştır. Burada bir diğer önemli nokta ise 2009 krizinin tüm dünyada olumsuz etkilerine rağmen Çin'in bu krizden dahi büyüyerek çıkmasıdır.

ABD ekonomik hegemonyasını sürdürebilmek için kurmuş olduğu WB, DTÖ, Bretton Woods, GATT ve IMF gibi ekonomik temelli kuruluşlarla ekonomik gücünü sürdürmeyi planlamıştır. Bunlara ek olarak ise uluslararası alanda günümüzde dahi geçerliliğini koruyan USD Doları konvertibilite açısından rezerv para konumunda olmasını sürdürmektedir. Liberal ekonomik düzeni böylece sağladığına inan ABD bu alanda da süper güç olduğunu kanıtlamaktadır. USD dolarına karşın bölgesel güçlerin ve diğer büyük güçlerin kendi aralarında yaptıkları ikili anlaşmalarda ulusal para kullanmayı teşvik edici tedbirler alınmasına rağmen doların baskınlığı daha uzun bir süre devam edeceği düşünülmektedir. Özellikle sanal ortamda son beş yıllık bir süreçte değerleri üç yüz elli bin Türk Lirasına tekabül eden sanal paralar ortaya çıksa da hem sanal olması hem de temelde devlet egemenliğine karşı olması sebebiyle birçok sorun barındıran kripto paraların da yakın gelecekte doları tahtından indiremeyeceği düşünülmektedir.

Zakaria'göre 1990'lardan hareketle güç kavramının göreceli olduğundan dolayı ABD hegemonyasının Vietnam, Balkanlara müdahale, Körfez Savaşı ve NATO ittifakı çerçevesinde yapılan eleştirilerin yanlış olduğu düşüncesindedir. Zakaria bu kanaata varmasının en büyük sebebi 31 Aralık 1991 yılında Sovyetler Birliğinin dağılmasıdır. Bu olay sonucunda dünyanın süper gücü olan Amerikan devleti gücünü ve imajını pekiştirmiştir.

1990'ların sonlarına doğru Amerikan hükümeti tarafından özellikle üniversite öğrencilerine verilen vize ve çalışma izni ile ABD'ye yapılan patent başvuruları arasında sıkı bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. 1998 yılında Silikon Vadisinde dönen çok büyük öneme sahip projelerin sahipleri bu vize sayesinde ABD'ye gelen mühendislerdi. Bu özellik ile ABD yumuşak gücüne katkıda bulunmaktaydı. Bu yumuşak güç ise adeta beyin göçüne çok iyi bir zemin hazırladı. Amerika 2006 yılına kadar olan süreçte bilgisayar ve elektronik sistemlerde üretkenlik artışını yüzde 44 oranında arttırmayı başarabilmiştir. Bu sayede ar-ge alanına yapılmış olan bilişim teknolojileri sektörünün ekonomik büyüklüğü diğer ülkelerin bu alandaki paylarından oldukça büyüktür. Amerikan hegemonyası için bir diğer önemli nokta olan 2008 krizi ise özellikle 1970'li yıllarda çöken Bretton Woods sistemi ile sorgulanmaya başlayan neoliberal düzen iyice güç kaybetmiştir. ABD ekonomisi sarsılmış olup kendine rakip olarak görülen devlet ise bu krizden büyüyerek çıkmıştır.

2011 yılında Obama yönetiminin belirlemiş olduğu "Asya'ya Dönüş" stratejisi ile tekrar dış politikada gücünü göstermek için bazı politikalar belirlenmiştir. Burada amaç Bush yönetiminin Orta Doğu'ya yönelmesine karşın Obama yönetiminin rakip devlet olarak algıladığı Çin'e karşı bir ön adımdır. Bu politika ile ABD uluslararası iş birlikleri ve askeri anlaşmalar yapmıştır. En önemli gelişme ise Obama uluslararası sularda seyrüsefer serbestisini savunma politikasını savunmuştur. Böylece Çin Denizinde ortak askeri tatbikatlar yapmıştır. Bu politikalar ile Obama yönetimi 2008 krizi ve öncesinde yaşanan bazı olumsuz gelişmelere karşın hegemonyasının yeniden güç kazanmasını amaçlamıştır.

Obama yönetimi yine bu politika çerçevesinde Trans Pacific Partnership politikası ile Çin'e karşı bölgedeki müttefiklerinin güçlenmesi için ticaret anlaşmaları yapmıştır. Şüphesiz Asya- Pasifik bölgesinde ABD yardımına muhtaç olan devletlerin varlığı (Güney Kore, Filipinler, Singapur) Amerikan hegemonya politikası için müthiş bir fırsattır.

Obama yönetimi 2010 yılında başlayan Arap Baharı sürecinde özellikle insan hakları, hukukun üstünlüğü ve demokrasi yanlısı bir tutum sergilediği için daha önce Bush yönetiminin kaybettiği imajı kazanmaya çalışmış ve az da olsa kaybettiği imajını geri kazanmayı başardığı söylenilebilir. Yine aynı yıllarda (2009 yılında) ABD'nin Çin'e olan toplam borcunun 800 milyarı geçtiği bilinmektedir. Bu ise Amerika'nın kazanmaya çalıştığı hegemonyası için olumsuz bir gelişmedir. 2010 yılında Amerika da yapılan bir anket sonucuna göre ise halkın kamu kurumlarına olan güvensizliği ise hegemon güç için çok tehlikelidir. Zira bilinir ki uluslararası sistemde bir devletin güçlü olduğunun en büyük kanıtı iç politikada da güçlü olmasıdır. Burada hegemon güç konumunda olan Amerikan vatandaşlarının hükümet kurumlarına karşı duyduğu güvensizlik eğer artarak devam ederse bu sorun önce iç politikada daha sonrada dış politikada büyük olumsuzluklar doğuracaktır. Obama hükümeti karşısında yükselen bir güç olan Çin hükümetini köşeye sıkıştırmak için Tayvan, Tibet, insan hakları vb. birçok konuda zaman zaman diplomatik çatışma yaşasa da küresel iklim değişikliği mücadelesi, Kuzey Kore ve İran Nükleer programları gibi sorunlarda ise ortaklaşa hareket etmişlerdir. Buna karşın 2010 ve 2011 yılında Çin'in uluslararası ticarete bir önceki yıla göre Yuan kullanımını on dört kat arttırmayı başarabilmiştir.

Çin'in ticaretinde kullandığı ulusal parayı özellikle Türkiye, Güney Kore ve Japonya gibi ülkelerin yer alması hegemon konumda olan ABD'yi sarsmıştır. Buna karşın 2011 yılında ABD'nin toplam borcu 14,260 milyar dolar olup bu rakam 2010 yılına ait toplam ticaretin yüzde 97,3 ünü oluşturmaktadır. Buda ABD'nin dünyanın en borçlu ülkesi olduğunu göstermektedir. Tüm bu olumsuzluklara ek olarak Çin'de düşük işçi ücretleri ve yine Çin'in teknolojiye yatırım yapması ABD'li yatırımcıları ülkesine çekmeyi başarmıştır. Bu da en yüksek borçlu konumda olan ABD için ciddi bir tehdit oluştururken Çin için büyük bir avantaj sağlamıştır. Amerika dünyanın en borçlu ülkesi olmasına rağmen 2015 yılı itibariyle nominal güç göstergesi olarak GSYİH değerleri 17.946.996 milyar dolar olup bu nominal değer Çin, Japonya ve Almanya GSYH'nin toplamından biraz düşüktür. Burada Amerika ile Almanya ve Japonya'nın müttefik olduğu göz ardı edilmemelidir.

Obama döneminden sonra D. Trump ABD başkan oldu ve Trump'ın üzerinde durduğu iki önemli konu ise göç ve haksız ticaret konusuydu. Özellikle haksız ticaret derken Çin'i kast ediyordu. Seçim sloganları bile "yeniden Amerika" ve "tekrar büyük Amerika'ydı." Burada son yıllarda düşüşe geçen hegemonyayı tekrar dinamik hale getirmek istediği anlaşılıyordu. D. Trump ABD başkanı seçildiği andan itibaren Çin ile kıyasıya bir yarışa tutuştu özellikle Çin'in düşük ücretle işçi çalıştırmasını büyük haksızlık olarak nitelendiriyordu. Buna karşı ticaret kotaları ve gümrük tarifeleri kararı alan Trump yönetimi ABD- Çin ticaret savaşlarını başlattığı söylenebilir. Bu savaşın asıl sebebi ise "Trump tarifeleri" olduğu iddia edilmekteydi. 2016 yılı itibariyle seçin yeni ABD başkanı olan Trump neredeyse son bir asırdır elinde tuttuğu liberal düzenin hegemonyası olma konumunu iyice düşüşe geçirdiği söylenmekteydi. Bununla birlikte yeni seçilen başkan Trump tek taraflı olarak Paris İklim Anlaşmasından çıkmış ve Trans Pasifik anlaşmasından çekilmiştir. Bu gibi birtakım olumsuz nitelendirilen kararlar hegemon konumda bulunan ABD'yi uluslararası alanda imajını derinden sarsmıştır.

Tüm bu olumsuzluklara rağmen Trump yönetimi Çinli öğrencilerin ABD'ye girmesini yasaklaması ve Houston'daki Çin konsolosluğunu kapatması ve birçok Çinli firmalara yeni kotalar koyması da en büyük sorunlardan biri olmuştur. Trump yönetimi tüm bu olumsuz gelişmeler karş 2017'de Hint Pasifik politikası ile bölgedeki müttefiklerinin çıkarları için ve müttefiklerini Çin saldırılarına karşı korumak için yapmış olduğu savunulmaktadır. Bilin en önemli nokta Çin-ABD ticaret savaşı olduğudur. 1945'ten beri Amerika'nın liberal hedeflerine karşı hareket eden ilk başkan Trump olmuştur.

Trump uygulamaya koyduğu ticaret savaşları politikası ile Çin'den portföy sermaye hareketleri ciddi şekilde çıkış yaptılar. Ticaret savaşları sonrasında politika faiz oranları arttı ve bu faiz artışı nominal para piyasasını ve Amerikan tahvillerini arttırdı. Fakat bu tahvillerin artması iyi gibi görünse de ileride ABD'nin ödeyeceği borç yükünü arttırmıştır. Trump'ın bu stratejisi sonucunda artan faizler yükseldi bilinen bir gerçek var ki faizler ne kadar yüksekse vergiler o kadar azalır bu sorunda ilerleyen yıllarda Amerikan ekonomisini sarsacaktır.

J. Nye Trump'ın "önce Amerika" sloganını şöyle tanımlar her devlet için önce kendisi gelir burada önemli olan çıkarların nasıl tanımlandığıdır. Trump sıfır toplamı çıkarlara eğilim gösterdi. Belki de Amerika'nın geleceğe yönelik en büyük tehdit oluşturulan bu iç politikadan gelecekti olduğunu savunmuştur.

Trump 'tan sonra Ocak 2021 de seçilen J. Biden Foreign Affairs dergisine yazdığı makalede Trump yönetiminin tek taraflı politikaları çerçevesinde dış politikanın zayıflatıldığını ve İkinci Dünya Savaşı'nın ardından kurulan uluslararası sistemin Trump tarafından yıkıldığını yazmıştır. Yeni ABD başkanı olan Biden halefi Trump'ın politikalarına karşı görüşte olduğu bilinmektedir. İlerleyen yıllarda ne gibi iç ve dış politika araçları üreterek düşüşe geçen hegemonyayı nasıl yeniden canlı tutacağı merak konusudur.

J. Biden başkanlığı süresinde dış politikadaki değişiklikleri ve özellikle var olan uygulamaların sonlandırılması ya da boyut değiştirmesi ile dikkate değerdir. ABD'nin Afganistan'dan çekilme süreci, Irak'ta bulunan askeri üssünün sayı ve nitelik olarak azaltılmasına ek olarak Ukrayna-Rusya çatışmasında Ukrayna hükümetine daha fazla destek veremeyeceğini ifade etmesi bir hegemonun düşüşü olarak nitelendirilmektedir. Bu gelişmeler ile birlikte ABD hegemonyası zihinlerde yaratmış olduğu algının kırılmasına yol açmıştır.



2.2. Çin Hegemonyası

1949 yılında Mao Zedong liderliğinde Komünist Parti Çin Halk Cumhuriyeti kuruldu. Kuruluşundan 1980'li yıllara kadar dışa kapalı bir politika ve ekonomik durum sergilediler. 1980'lerden sonra dışa açık politikalar izlemiştir. 80'li yılların başında Deng Xiaoping yaptığı reformlarla Çin ekonomisinin değiştiğini açıkça göstermiştir. Deng Xiaoping' in (1997 yılında) ölümüne kadar Çin hem reform hareketleri bakımından hem de askeri ve ekonomik açıdan zenginleştiği söylenebilir. 1979 sonrası dönemde Çin'de yaşanan bu politikaların en etkili olanlarından biri "açık kapı politikası" olarak nitelendirilen temelde ekonomi ve tarım üzerine planlanmış bir politikadır. Bu politikaya göre topraklar komünler aracılığıyla ortak kullanımda olan toprakların tarım sektöründe bulunan ailelere verilmesidir. Böylece toprak reformu başlamış ve kırsal kalkınma da büyük bir sıçrama olmuştur. Açık kapı politikası ile Çin de sadece toprak reformu değil aynı zamanda Çin'in ticaretinin uluslararası sisteme açık ve uyumlu hale getirilmesi amaçlanmış ve bu amaca günümüz şartlarından örnekler verilerek ulaşıldığı kanıtlanabilir. Çin ayrıca uluslararası sermaye sahiplerini (doğrudan yabancı yatırım) topraklarına çekmeyi başarmış ve milli hasılasını yıldan yıla artırmıştır. Doğrudan yabancı yatırımlar sayesinde sanayi ve ticarete büyük kazanımlar elde etmiştir.

1980-1991 yılları arasında ise tüm bu gelişmelere ek olarak ekonomik alanda kamu işletmelerinin modernizasyonu olmuştur. Kamu sektörünün özelleştirilmesi sağlanarak ekonomide baskıcı tutumdan uzak durulmak istenmiş ve böylece daha fazla yatırımcıyı ülkelere çekmek istemişlerdir. Bu gelişmelerle birlikte Jiang Zemin yönetimi de 1997-2003 yılları arasında ekonomik kalkınma ve refah seviyesini arttırıcı politikalar izlemiştir. Jiang yönetimi burada akılcı bir çalışma yaparak (bu dönemde hegemon konumda olan ABD ve başkan Bush'un politikaları dikkate alınmıştır) bölgesel ya da uluslararası sistemde güçlü bir devlet görünümünden çok halkın refahını arttırıcı ve kalkınmayı teşvik edici stratejiler uygulamıştır. Yabancı yatırımcıları çekmeyi başaran Çin'in bölgelere göre farklı gelişmişlik seviyeleri oluşmuştur bu da yabancı yatırım alan bir bölgenin diğer bölgelere göre hızlı ve dinamik geliştiğinin göstergesi sayılır. Doğrudan yabancı yatırımcılar açısından Çin'in özellikleri kısaca hızla büyüyen iç Pazar, nüfus, enerji maliyetleri düşüklüğü olduğu söylenebilir. Fakat reform süreci başladığında Çin'de bulunan kamu kurumları ile özel sektöre ait kurumlar arasında teknolojik açıdan ve verimlilik açısından fark yokken yabancı sermayenin ülkeye girmesi ve Çin devletinin kamu sektöründen desteğini çekmesi ve kamuya ait kurumların özelleştirilmesi sonucunda birçok kamu kurumu iflasın eşiğine gelmiş ve devlet desteği olmadan rakipleriyle mücadele edemeyeceği ortaya çıkmıştır. Bu örnekte de görülmektedir ki yabancı sermayenin ülkeye girmesi ülke için hem olumlu hem de olumsuz örnek teşkil etmiştir. Fakat burada olumsuz gibi görünmesi kamu kurumlarında Çin devletinin reform sürecinden önce bu kurumlar üzerinde kurmuş olduğu baskı ve monopol piyasa şartlarının bir sonucudur.

11 Eylül saldırıları sonrasında Amerika özellikle dış politikada önceliklerini değiştirmiştir. Aynı yıllarda Çin'in Dünya Ticaret Örgütüne katılması ile ekonomik gelişmeler hız kazanmıştır.

Kasım 2001'de Çin WTO'ya üye olması Amerika ile yakınlaşması böylece iki devletin iş birliğine yönelik adımlar attığı bilinmektedir. Bunun en somut örneği ise terörizme karşı mücadeledir. Breslin'e göre Çin'in WTO üye olması sonrasında IMF ve Bretton Woods gibi ekonomik temelli kuruluşlar sayesinde ekonomik büyüme ve kalkınma gerçekleştirmiştir. Bu kuruluşlar ayrıca Çin'in gelişmesi için olumlu bir ortam sunmuştur.

2002 yılından beri Çin ekonomisi tüm olumsuzluklara rağmen büyümeye devam etmiştir. 2003 yılında yüzde 9,1 büyümüş ve 54milyar dolar doğrudan yabancı yatırım çekmeyi bu tarihte başarmıştır. 2000'li yılların başında Çin ekonomisinde bir diğer olumsuzluk ise "aşırı ısınma" olarak tabir edilen arz fazlalığıdır. 2004 yılında başbakan Jiabao bir takım tedbirler almıştır ve bu sayede Çin ekonomisi 2003-2007 yılları arasında sürekli artarak büyüme kaydetmiştir.

Çin'in endüstriyel makine ihracatı 1993'te 4,2 milyar dolardan 2003'te 83 milyar dolara yaklaşık yirmi kat artmıştır. Aynı dönemde ihracat yapan yabancı yatırımcılar paylarını %74'ten % 92'ye çıkarmışlardır. Bu gelişme bilgisayar ekipmanları ve teknoloji alanında da kendini gösterdi.

2007 yılında BRIC ülkeleri arasında en dikkat çekici büyümeyi Çin yakaladı. Bu yılda Çin Almanya'yı geçerek dünyanın en büyük üçüncü ülkesi konumuna yükseldi ve 2010 yılında ise sıralamada Japonya'yı geçerek ikinci sıraya oturdu. Bu yıllarda Çin'in dış politikada çıkarlarına zarar vermeyecek rasyonel bir politika benimsemiştir. Dış politika eksenini çıkar üzerine dizayn edilmiştir. Çin devlet başkanı 15 Ekim 2007'de yapmış olduğu konuşmasında: "Ülkelerin topyekûn güç rekabeti savaşımında zemin kazanmalarının önemli bir unsuru haline gelmiş olan yumuşak gücümüzü arttırmak için kültürümüzü ön plana çıkarmalıyız." Çin kamu diplomasisi alanında 2009 ve 2010 yıllarında 8,9 milyar dolar harcamıştır. BM'ye asker gönderme, koşulları ile iyi ilişkiler kurma, DTÖ üye olma, 2008 Olimpiyatlarının düzenlenmesi gibi barışçıl yaklaşımlar sayesinde Çin'in hakkında oluşan korkular azalmaya başlamıştır. Ayrıca Çin yumuşak gücünü arttırmak için Konfüçyüs Enstitüleri ile dilini ve kültürünü yayma girişimlerinde bulunmaktadır. Bu gelişmelere karşın Çin'in bazı politik hatalarına aynı yıllarda rastlamak mümkündür. Bu hatalardan biri ise 2003'ten beri Güney Çin Denizi Japonya ile bir problem haline gelmişti. Bu bölgede büyük doğalgaz rezervleri tespit edilmişti fakat iki devlet arasındaki sorunlar bu bölgeyi de kapsadı. Çin devleti burada ekonomik münhasır alan iddiasında bulunurken kıyısının uzaklığının çok olması sebebiyle de diğer devletlerle de sorunlar yaşadı ve bu sorunlar uluslararası sistemde Çin'in komşularıyla olan sorununu bile çözemeyen aciz devlet durumuna soktu. Bu sorun 2010 yılına kadar sürdü ayrıca Çin bölgedeki üstünlüğünü göstermek için bu alanda askeri devriye gemileriyle devriye atmaya başladı bu gelişme ile kriz daha da derinleşti.

Çin eski başkanlarından Xi Jinping bir konuşmasında: "Çin yükselen gücünün farkında olsa da dünya liderliğine soyunmaya hazır değildir. Kendinden önceki yönetimin ve dünya düzeninin adil olmadığını söyler. Ayrıca dünya düzeni açısından uyum için çalışmalarını devam ettirmeleri gerektiğini söyler ve Çin'in bu sistemde diğer devletlere hâkim olamayacağını savunur."

Çin'in ekonomik olarak büyüme rakamları 2010 yılına kadar ortalama yüzde 10 oranında büyümüştür fakat 2012 yılına gelindiğinde bu yüzde 10'luk oran düşse de Çin büyümesine devam etmektedir. Bu noktada IMF bu düşen oranlara rağmen 2030'a kadar Çin'in dünyanın en büyük ekonomisi olacağı tahmininde bulunmuştur.

Çin'in ekonomik olarak büyümesi politikalarının da değiştiğini gösterdi. 2007 yılında Çin devlet başkanı Hu Jintao Afrika'yı ziyaret etti. Böylece Çin Afrika'ya açılma fırsatı buldu. Böylece birçok Afrika devletine yatırımlar yapıldı. Bu yardımlar 2014 yılında Afrika büyümesinin yüzde 5 oranında arttırdığı bilinmektedir. Ayrıca Çin ekonomisinin büyümesi sadece Afrika kıtasında değil aynı zamanda Çin'in Güney Amerika kıtasındaki ülkelerle de iş birliğinin girmesine fırsat sundu. Bu adım aynı zamanda bölge olarak ABD'ye yakın fakat ilişkiler açısından Çin'e yakın olan devlet ilişkileri ortaya çıktı. Bu da Amerika açısından bölgesinde bile hâkimiyet zaafı oluştuğunun bir göstergesi oldu.

2013 yılında Pekin'in bir diğer önemli adımı ise Kuşak ve Yol Projesi oldu. Bu açıkça mevcut ve küresel konumda olan hegemonu karşı bir başkaldırı olarak nitelendirildi.

Güç İntikal teorisinin önemli isimlerinden olan Organski güç geçişleri için üzerinde durduğu ana faktörlerden biri de nüfustur. Özellikle belirtilmelidir ki Çin'in nüfusunun dünyanın en yoğun ülkesi olması sebebiyle bu özelliğini avantaja çevirebilir. Böylece diğer devletlere göre daha güçlü konumda olacaktır. Çin'in bu özelliği hem ucuz işçi alanında hem de nitelikli kamu diplomasisi (yumuşak güç) alanında büyük bir önem arz etmektedir. Fakat önemli olan Pekin yönetiminin bunu rasyonel bir şekilde kullanmasıdır.

Çin ekonomisinin önündeki en büyük engellerden biri de dışa bağımlı olmasıdır. Bu dışa bağımlı olmasının en büyük etkisini 2008-2009 ekonomik krizinde tecrübe etmiştir. Donald Trump yönetiminin Çin'e ticaret kotaları koyması Çin'in ihracata bağımlı yapısının bir kere daha sorgulanmasına sebep olmuştur. Trump yönetimi Obama yönetiminden farklı bir dış politika izledi. Trump yönetimi ABD statükosundan memnun değildi. Bu nedenle Trump paradigmaları değiştirmeye zorlayacak adımlar attı örneğin ticaret savaşları gibi. Trump yönetiminin politikaları ve söylemleri bile Çin'e yönelik bir ticaret savaşı olarak algılandı.

2017 yılında ÇHC'nin yayınladığı Beyaz Kitap'ta Çin'in Asya Pasifik bölgesinde bu alana yönelik bazı iddialara yer verilmiştir. Bunun en önemli sebebi ise ABD'nin Asya'da kurduğu yeni ittifaklardı. Kısaca söylenebilir ki Çin güçlendikçe istekleri artarak devam edecektir. Birçok uzman tarafından Çin'in Asya pasifik bölgesinde bile hegemon güç olması bu devletin demokratik olmadığı için bölgede bir güç mücadelesi savaşı sebep olabileceğini belirtilmektedir bu aynı zamanda uluslararası alanda da Çin'in demokratik olmaması olumsuz bir sonuçtur. Haziran 2018'in ikinci haftasında aynı anda Çin Devlet Başkanı Xi Jinping, Şangay İşbirliği Örgütü'ne ev sahipliği yapıyordu Başkan Donald J. Trump, "daha açık bir dünya ekonomisi" çağrısı yapan "kurallara dayalı bir uluslararası düzen" çağrısında bulunan bir G7 bildirisini reddetti Amerikan müttefiklerine tarifeler uyguladı ve Kanadalı ev sahibine hakaret etti.

Bu yıldönümü Wilson karşıtı bir an olarak tarihe geçti. Amerikan başkanının yaptığı bu tutum uluslararası sistemde hegemon gücün hoşnutsuzluğu olarak algılandı. Bu hoşnutsuzluk yerini daha farklı bir alana bırakabilir miydi? Gibi tartışmalar yaşandı. ABD'nin bu rahatsızlığı sebebiyle Trans Atlantik Ortaklığı, Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması, Paris İklim Değişikliği Anlaşması, UNESCO ve BM İnsan Hakları Konseyi gibi uluslararası kuruluşlara maddi desteğini keseceği söylemi hegemon konumundan duyduğu hoşnutsuzluğa bir örnek oluşturur.

Trump yönetimi Çin'i büyüyen bir tehlike olarak gördü ve buna karşı caydırıcılık için baskı aracını kullandı. Teknoloji iki devlet arasındaki stratejik bir rekabettir. Huawei için küresel nüfuzunu kullanarak engellemeler ve kısıtlamalar koydu. Buna karşı Çin 5G kullanımına geçerek teknolojik alanda ABD'den önde olduğunu ve küresel yarışta öne geçtiğini gösterdi. Çin'in teknolojik olarak dünya devi olmak için gerçekleştirdiği MIC 2025 hedefi vardır. Bu Ticaret savaşlarının bir diğer önemli sebebi de bu alanda Çin'in gelişmesini önlemek. Nitekim Çinli marka olan Huawei gibi markalar teknoloji alanında devasa adımlar atarak uluslararası alanda rakip konumuna yükseldiler ve ABD de bu firmaya karşı kısıtlamalar getirdi.

Çin halen daha, gelişmişlik ve gelir dağılımı açısından dünya ortalamasının altında yer almaktadır. Çin'in büyümesi büyük ölçüde başta ABD olmak üzere büyük kapitalist ülkelerin tüketim talebine bağımlıdır ki, bu durum 2007-2009 krizinde net bir şekilde görülmüştür. Ayrıca sınırsız olarak kabul edilen işgücünün de bir sınır vardır ve küresel kapitalist sistem daha ucuz işgücünün olduğu yeni bir yer keşfettiği anda yatırımlar Çin'den ayrılacaktır. Çin hala gerçek gelişme ve sanayileşme açısından geride kalıyor. Bilgi ve teknolojiye dayalı üretim kabiliyeti gibi, yüksek katma değerli üretimde küresel pay, küresel düzey rekabet gücü, bilim ve teknolojiye dayalı üretimde Çin'i ABD merkezli küresel sisteme gerçek bir karşı-hegemon olmaktan alıkoyuyor. Ayrıca yabancı sermayeli işletmelere artan bağımlılığı göz önüne alındığında Çin'in endüstriyel yapısı tipik Asya'dan önemli ölçüde farklıdır. Bununla birlikte bilgi konusundaki göreceli yetersizliği ile Çin'deki üretim, yabancı sermayeli işletmelerin hâkimiyetindedir.

Uluslararası alanda en çok tartışılan alanların başında ABD hegemonyası düşüşü ve Çin'in yükselişi tartışmaları gelmektedir. Çin'in büyümesi ABD hegemonyası için sorun olursa da Çin'in kültürel bilgi birikimi eksikliği sebebiyle bu alandaki geri kalmışlığı Amerikan Rüyası ve Hollywood, Harvard, Mc Donalds ve Microsoft (HHMM) sendromu gibi küresel sisteme etki etmekte yetersiz kalmaktadır. Her ne kadar Konfüçyüs gibi geleneksel kültürü ön plana çıkarsalar da uluslararası sistemde popüler değildiler. Michael Beckley ise, bazı nicel verilere bakarak ABD düşüşü, Çin yükselişi gibi kavramların tartışılmasının doğru olmadığını savunur. Çin yükselişe geçmiş olsa bile ABD birçok alanda hala merkez aktör konumunda olduğunu savunur.

ABD'nin dış politikasındaki değişikliklere karşın doğuda yükselen bir Çin devletinin başta Afrika ve Ortadoğu bölgelere yapmış olduğu kamu diplomasisi ile adından sıkça söz ettirmektedir.

Günümüzde yaşanan İsrail-Filistin çatışmasında tarafların (ABD ve Çin) yapmış olduğu açıklamalar bölgede varlığını hissettirmeyi amaçlamaktadır. Çin hükümetinin uluslararası arenada soft power (yumuşak güç) uygulamaları çerçevesinde yapmış olduğu açıklamalara (diplomatik söylemler) karşın ABD hükümetinin çatışmanın tansiyonunu artırıcı açıklamaları birbirleri ile çelişmektedir. Bu durum ise bir hegemonyanın düşüşe geçtiğinin buna karşın bir diğer süper gücün hegemon olma isteğinin göstergesi olarak değerlendirilmektedir.

Kishore Mahbubani'nin yazdığı gibi, bazı Amerikalılar yanlışlıkla tarihin bittiğine inanmaya başladılar ve Amerika stili demokrasi dünya için tek gerçek seçenektir. Fakat Rusya ve Çin ABD demokrasisini engelleyecektir. Burada Çin'in hegemonya olma yolunda önemli adımlarını ve engelleri olduğunu örnekleriyle açıklanmaya çalışıldı. Tüm bu gelişmeler dikkate alındığında 2030'lu yıllar gelecek hegemon güç için önem arz ettiği aşikârdır. Burada Çin'in ABD'den farklı olarak uluslararası sisteme neler katacağı bilinmemekle birlikte asıl önemli adımı ise teknoloji alanında olacağı anlaşılmaktadır.

SONUÇ

Bu çalışma Uluslararası ilişkilerde güce dayalı analiz teorisi olan Güç Geçiş Teorisi üzerinden güç intikalleri dikkate alınarak değerlendirmede bulunulmuştur. Bu çalışmanın temel sonucu artık eski uluslararası sistemin olmadığı ve sistemde birden çok büyük gücün var olduğudur. Güç geçiş teorisi Uluslararası ilişkiler çalışmalarında en çok Asya'daki güç geçişleri için kullanılmıştır. En önemli çalışmaların başında ise ABD Çin ilişkileri gelmektedir. Burada önemli olan güç geçişlerini analiz ederken verilere dayalı bir analiz ve tahminde bulunmadır. Burada güç geçiş teorisinin bazı özelliklerini bilmek gerekmektedir.

1. Güçler eşit ise savaş olur, hegemon güç varsa barış olur.
2. Bu teori iç ve dış politikanın aynı alanda olduğunu savunur ve önemli olan ise memnuniyet sorunudur. Trump yönetiminin hoşnutsuzluğu ve ticaret savaşları en güzel örnektir.
3. Güç İntikal Teorisi siyasi ve parasal yapıları birbirine bağlar. Çin'in ekonomisinin gelişmesi ile Afrika ve Güney Amerika'ya açılması gibi.

Güç intikallerinde gözlenmiş olan iki sonuç vardır. Birincisi dünya savaşlarının yaşandığı gibi savaşla sonuçlanan bir güç geçişi. İkincisi ise soğuk savaş sonrası uluslararası sistemde yumuşak bir güç intikalinin yaşanması. Burada üzerinde durulan temel nokta ise hegemonyası düşüşe geçen ABD'nin Çin ile güç intikali konusunda nasıl bir geçiş yaşayacağıdır. Teorisyenler son yıllarda olan gelişmeleri özellikle ABD- Çin ilişkilerini yeni bir Soğuk Savaş olarak algıladılar. Trump yönetimi kendinden önceki politikalarla ters bir yönetim izleyerek Çin'e karşı üstün olmak için ticaret savaşları ile baskın olma yolunu seçtiği yönünde görüşler beyan ettiler.

Min Hyung'a göre ABD'nin başlattığı ticaret savaşları aslında güç geçişinin bir sonucudur. Burada ABD ve Çin arasında büyük ölçekli bir çatışmanın yaşanabileceğini savunur.

Güç geçişinin barışçıl olmayacağını söyler. Trump politikaları ve ticaret savaşları için de Pekin'den bakıldığında, bu tür bir ABD politikası sanki Washington, Çin'in geleceğin endüstrilerine girmesini engellemeyi hedeflediği anlaşılmakta olduğunu savunur.

Zhou Jianren ise 2010 yılında ABD kendi stratejik planını test etti. Çin'den önce davranmak istedi. Fakat ABD ve Çin arasında güç geçişi yeni başladı ve bu süreç daha tamamlanmadı böylece Çin'in henüz ABD'yi geçemediğini savunur.

Robert J. Art ise özellikle Çin'in ekonomik büyümesi sonucunda Afrika ve Güney Amerika'ya açılmasından hareketle, Çin'in gücü arttıkça istekleri de artacaktır. Böylece hem iç bölgesinde hem de dış bölgelerde istekleri doğrultusunda çalışmalar yapacaktır. Eğer tarih güvenilir bir rehber ise Çin gücü arttıkça istekleri de artacak olduğunu söyler. Hem ABD hem de Çin'in bazı gelişmeler karşısında olumsuz önyargılar oluştuğunu söyler. ABD ve Çin Tayvan konusunda sınıfta kalmıştır. Çinli yetkililere göre Tayvan Çin'in bir parçası iken ABD'nin bu konudaki fikri açık ve net değildir. Bu durum ise uluslararası sistemde iki devlet içine şüphe uyandırmıştır.

Demir ise, Çin'in süper güç olması için birtakım engelleri vardır. Bu engeller ise yaşanan nüfus, orta sınıf insanların değişen tüketim alışkanlıkları ve tasarrufları, çevre sorunları, gelir adaletsizliği, yolsuzluk ve eğitim düzeyi farklılıklarıdır. Bu sorunları kendi içinde çözemeyen Çin uluslararası sistemde hegemon olamayacağını savunur.

J. Nye ise ABD'nin süper güç olduğunu sahip olduğu askeri, siyasi ve kültürel cazibesi ile bir süre daha Çin'in önünde yer alacağıdır. Bu ise ABD'nin liderlik tecrübesi ve kurmuş olduğu çok uluslu yapıdaki örgütler sayesinde olduğunu savunur. Önemli bir diğer konu ise ABD'nin Japonya, Avrupa ve Hindistan ülkeleri ile kurmuş olduğu bağlantı şimdilik konumunu korumayı sağlayacağını söyler.

Ikenberry, Çin'in muhtemelen ABD'yi illiberal hale getiremeyeceğini fakat ABD'nin de liberal sistem içerisinde küçük bir konumda olacağını söyler bunun sebebi olarak ise Pax-Americana'nın erozyona uğradığını savunur. François Joseph Nkouna ise Ikenberry gibi ABD hegemonyasının düşüşe geçtiğini fakat bu düşüşün bir güç geçişi olmadığını savunur. İddialarına ise;

- ABD enerji bağımlılığı alanında özerktir ve bu özelliği de sanayi sektörü için büyük bir avantaj sağlar.
- Amerikan dolarının dünya genelinde değerinin azda olsa azalması şimdilik bir fırsattır bu fırsat ise sanayi ihracatının artmasına olanak sağlar.
- ABD maliye politikasının güven verici yönü.
- Yüksek teknoloji ve yenilikçi anlayış, bu gibi özellikleri maddeler halinde sıralayarak ABD'nin dünyada lider konumda kalacağını savunur. Fakat bu hegemon baskısı İkinci Dünya Savaşı sonrasında kazandığı gibi baskın bir güce sahip olmayacağını söyler.

Jacek Kugler ve Ronald Tamen yazdıkları makalede güç geçiş teorisi üzerinde Asya'ya doğru kayan bir güç intikalini uluslararası sistemden hoşnut olup olmama durumuna bakarak analiz etmişlerdir. Analizlerinde Çin'in sistemden memnun olması neticesinde ortaya çıkacak sonuçları ve sistemden memnun olmaması durumunda ortaya çıkacak sonuçları ele almışlardır.

Çin uluslararası örgütlere üye olmasının kendisi için bir avantaj iken özellikle bu örgütlerden NATO'ya üye olması durumunda ise örgütte bulunan diğer devletlerle daha sıkı ilişki içinde olacağını ve bununda kendisi için daha avantajlı olacağını savunur. Fakat Çin sistemden memnun olmaması durumunda ise Amerika'nın Asya'daki müttefikleri aracılığıyla ticaret ve diğer alanlarda daha sıkı ilişkiler kurarak Çin'in kendi bölgesinde dahi sıkıştıracağını ve bu durumda Çin'in dezavantajı olacağını savunur. Ancak güç geçişi için şimdilik hangi güç intikalinin nasıl veya hangi devlete geçeceğini tahmin etmenin çok zor olduğunu savunur.

Literatürde ise genellikle güç intikali için çalışmalar yapan teorisyenler iddialarını kanıtlayabilmek adına nicel verilerden yola çıkarak tahminde bulunurlar. Ortak tanıları ise son yıllarda ABD hegemonyasının düşüşe geçtiğidir. Bunu da Trump yönetimi politikaları ve Çin- ABD büyüme rakamlarına dayandırmaktadırlar. Bir diğer analiz noktası ise yukarıca belirttiğimiz gibi güç intikali konusunda sistemde bulunan devletlerin sistemden menün olma konusudur. Bu teorisyenler için genel olarak söylenebilir ki son yıllarda ABD hegemonyası Soğuk Savaş sonrası dönem ve İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemdeki kadar baskın değildir.

Stephen G. Brooks ve William C. Wohlforth makalelerinde Çin ve ABD arasındaki silah sanayi, teknolojilerini, savunma sanayi, ticaret ve uluslararası sistemdeki konumları ve tecrübeleri açısından somut veriler dikkate alınarak güç intikal teorisini değerlendirmişlerdir. Sonuç olarak Çin'in bazı açılardan eksik kaldığı özellikle uluslararası sisteme adapte olması ve yönetim gibi tecrübelerinin olmamasından hareketle tek kutuplu bir sistem değil de daha çok iki kutuplu bir sisteme geçildiğini savunurlar. Burada ise Çin'in müthiş derecedeki büyümeleri ve son yıllardaki teknoloji lisanslarındaki artış ve bunların ihracı dikkate alınmıştır.

Leonid Grinin ve Andrey Korotayev ise hegemonyanın ABD açısından sürdürülebilmesinin birtakım engelleri olduğunu savunurlar. Ortak çalışmalarında ise Amerika'nın yedi tane zayıf yönü olduğunu bu sebeple Amerika hegemonyasının düşüşe geçtiğini ve sürdürülmesinin her geçen gün zor olacağını savunurlar. Bu sebepleri kısaca açıklanacak olursa;

1. Büyük ve kalıcı bir dış ticaret açığı
2. Büyük ve kronik hale gelmiş olan mali sistemdeki açık
3. Sürekli artan ulusal borç ki Amerika dünyanın en borçlu ülkesidir
4. Amerikan politikasına ve ekonomisine bağımlılık fakat doların değeri düştükçe güvenin azalması
5. Sağlık sisteminin sorunları ve yüksek maliyetli olması. Bu sorun ABD kuruluşunda beri var olması ve günümüzde dahi çözülememesi
6. Demografik orantısızlıkların olması bu sorun ulusal birlikteliği yıpratmaktadır
7. Amerikan siyasi sisteminin zayıflığı bu da hegemonyanın sürdürülmesi açısından büyük bir olumsuzluk teşkil ediyor olması. Tüm bu gelişmelere ek olarak güncel olan korona virüs salgın hastalığı açısından Amerika'nın üstüne düşen sorumluluğu yerine getirememesi bununla birlikte Dünya Sağlık Örgütünden çıkabiliriz açıklaması ve en önemlisi de hegemon konumda olan süper gücün kendi sağlık problemleri açısından bile bu virüs sebebiyle ölen insanların yüzdelik oranda dünyada ilk sıralara yaklaşması uluslararası sistemde büyük zafiyetleri olduğunu göstermiştir. Bu sebeple ABD hegemonyasının zayıfladığını savunurlar.

Scott Gates ve Woosang Kim ise Çin'in er ya da geç ABD'yi geçeceğini ve hegemon olacağını savunurlar. Bu iddialarında ise ABD ve Çin'in karşılıklı bağımlı olması ve ticaret açısından yakın ilişkide bulunmaları olmuştur. Ayrıca Çin'in ekonomik olarak devasa şekilde büyümesinin önemini vurgulamışlardır.

J. Nye, Asya'da hızlı ekonomik büyüme bölgeye bir güç kayması anlamına geldi, ancak Asya'da Çin'in gücü dengelidir. Asya'nın güç dengesinde Japonya, Hindistan ve Avustralya, Amerika Birleşik Devletleri için çok önemli olmaya devam edecektir. ABD bölgede ittifaklarını sürdürürse, Çin'in Amerika'yı bölgeden uzaklaştırma ihtimali çok az. J. Nye güç geçişi için önemli bir alan olan ittifaklar kavramı üzerinden değerlendirmede bulunmuş ve bundan sonraki süreçte hegemonyayı ABD'nin bölgede atacağı adımlarla ilişkilendirmiştir.

Teorisyenler ABD ve Çin ilişkilerini gözlemleyerek farklı görüşler ortaya koydular. Literatürde özellikle Asya'daki güç geçişi hakkında birçok çalışma mevcuttur. Çalışmamızda ampirik veriler dikkate alınarak bu teorisyenlerin çalışmaları incelenmiştir. Önümüzdeki dört yıllık süreçte Biden politikaları ABD için çok etkili olacaktır. Mevcutta doların rezerv para olması sistemin hemen değişmesine imkân vermeyecektir. Mevcut sistemde Çin gücünü yükseltmektedir buna karşın iç işlerinde bazı sorunlar vardır. Bu sorunlar; yolsuzlukla mücadele, yönetimde güçlü bir politika anlayışı kazanımı, sosyal eşitsizliğin artarak devam etmesi, Müslüman Uygur Türklerine karşı uygulanan soykırım. Trump ve Biden yönetimi özellikle ticaret savaşları sonrası ortaya çıkan eşit olamama durumunu fırsata çevirmek için Çin'in iç işlerindeki Uygur Türklerine yapılan baskıcı müdahaleleri tüm dünyaya yaydı. Bu soykırıma karşı tüm devletlerin ve BM'nin desteğini almak istedi. Ucuz işgücü üzerinden yapılan eşitsizliği böylece itibar kaybı yaratarak engellemeye çalıştı. Yabancı yatırımcılara bundan sonra Çin' karşı daha dikkatli yaklaşmaları konusunda çağrıda bulunuldu. Bu çağrılara dünyadan birçok devlet ve uluslar üstü hale gelmiş olan markalar cevap verdiler. Başta Almanya olmak üzere birçok devlet Çin iç işlerindeki Uygur Türkleri sorununu çözmezse yatırımlarını en geç 2023 yılına kadar tamamen kaldıracaklarını açıkladılar. Bu söylemler uluslararası alanda spekülasyon etki yarattı ve birçok büyük marka ve şirketler yatırımlarını farklı ülkelere kaydırmaya başladılar. Tüm bu olumsuz gelişmelere rağmen 2019 yılında yapılan araştırmalar göstermiştir ki dünya genelinde ilk on büyük ekonomide dört tane Çin bankası bulunmaktadır.

Sonuç olarak uluslararası sistemde Çin bölgesinde çok ciddi şekilde güç kazandı bu gücü ile de Afrika ve Güney Amerika'ya açıldı. Çin her ne kadar sistemde güç kazansa da şimdilik sistemden memnun görünmektedir. Memnun olmasının bir diğer sebebi ise kendi içindeki olumsuzları halan çözmemiş olmasıdır.

Biden yönetimi politikaları bundan sonraki süreçte hegemonya açısından ciddi önem arz etmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken diğer bir hususta artık uluslararası sistemde birden çok büyük gücün bulunduğuudur. Bu yeni ortamda, Robert J. Art'a göre ABD ve Çinli politika yapıcılarının üzerlerine düşen görevleri bulunmaktadır. Görevleri ise şunlardır: İlk olarak, ortak çıkarlarının olduğunu görmeli ve birçok ortak menfaatleri olduğunu unutmamalıdır.

İkincisi, iş birliğine dayalı stratejik bir ilişkinin temelini oluşturmak için iki kat daha sıkı çalışmaktır. Üçüncüsü, her bir lider grubu doğacak çatışmadan kaçınmak ve çıkarlarını korumak için, kendilerini kontrol etmelidirler. Bunun için de gerekli adımları atmalıdırlar.





Değişen **JEOPOLİTİK** **Dengeler**

www.kureselsiyaset.org